

p 400 (2)

Kölsz 70

KÖNYVTÁROS

TIZENHATODIK ÉVFOLYAM/1966 OKTÓBER

2006 -10- 10

KÖNYVTÁRSZAKKÖNYVTÁR
OSZK
TUDOMÁNYI

10

Az ősi Rákóczi-várkastélyban elhelyezett Szerencsi Járási Könyvtár kölcsönzője és olvasóterme (MTI Fotó — Kovács László felv.)

TARTALOM

NYILAS MARTA: Százéves a Nyomdászkiadó	563
Kiváló népművelők	566
TÓTH GYULA: A mezőgazdasági üzemek szakkönyvtárátottsága Vas megyében	567
PACSAI LASZLO: Szekszárd könyvtárügye	570
GYÓRI ERZSÉBET: Televízió — rádió — könyv	574
DÉRI MIKLÓSNÉ: Könyvek és könyvtárak a két világháború között	577
Könyvtárosok és bibliográfusok: Schedius Lajos (1768—1847) (Vértessy Miklós)	580
Könyvtárosok írnak (Tomcsányi Irma, Serfőző János, Sáráné Lukácsy Sarolta)	583
Pável Ágoston emlékünnepek Szlovéniában és Szombathelyen (Rózsa Béla)	587
A lapokban olvastuk (Szabad Föld)	588

Kis bibliográfiák

A szőlőművelés és a szüreti munkák irodalma	589
Írások Székesfehérvárról	592
A TV színházi műsorához ajánljuk	593
Kézimunka — fiúknak	595
Szomszédos országokban jártunk: Ausztria	596
Kitüntetések	597
Kérdezz — felelek	598

TÁJÉKOZTATÓ

Beszélgetés Cseres Tiborral (Bozóky Éva)	599
KÜNCZÜL IMRE: Székesfehérvár az irodalomban	602
A Könyvek Könyve előzményei (Batári Gyula)	609
SZENTKIRÁLYI JÁNOS: Az én könyvtáram	611
POMOGÁTS BÉLA: Az olvasás iskolája. Egy Krúdy-regény és a modern regénytechnika	613

Könyvekről

Könyvek Németalföldről (Lukácsy Sándor)	615
Magyar kódexek a XI—XVI. században (Szj Rezső)	616

Kézikiadó

DR. BARTUS IMRE — DR. KILÉNYI GÉZA: Mindenki jogi kézikönyve (dr. Takács József)	618
Korunk technikája 1966 (Lázár István)	619
A növénytermesztés kézikönyve (dr. Fabinyi Rudolf)	620

Könyvtári szakirodalom

Négy évszak (Gévay Ágnes)	621
----------------------------------	-----

Bibliográfiák

FULÓP ATTILA: A Fejér megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája (Takács Miklós)	622
Kötélcatalogus Vas megye fontosabb közművelődési könyvtárainak 1965. évi állománygyarapodásáról (Futala Tibor)	622
Könyvtári kiadványok	624

Címlapképünk: A Szerencsi Járási Könyvtár beköltözött a várba. A műemléki helyreállítás után az egész épület kulturális célokat fog szolgálni (MTI Fotó — Kovács László felv.)

ИЗ СОДЕРЖАНИЯ

НИЛАШ Марта: Библиотеке Профсоюза работников полиграфической промышленности 100 лет (563);

ТОТ Дюла: Обеспеченность сельскохозяйственных предприятий комитета Ваш специальной литературой (567);

ПАЧАИ Ласло: Библиотечное дело в городе Сексард (570);

ДЕРИ Эржебет: Телевидение, радио, чтение (574);
ЦЭРИ Миклош: Книгоиздательство и библиотечное дело в Венгрии между двумя мировыми войнами (577).

FROM THE CONTENTS

Márta Nyilas: Centenary of the Printers' Trade-Union Library (563);

Gyula Tóth: Agricultural book supply of agricultural co-operatives in Vas County (567);

László Pacsai: Library situation at Szekszárd (570);

Erzsébet Györi: Radio, television, reading (574);
Mrs. Miklós Déri: Publishing and libraries in Hungary between two World Wars (577).

AUS DEM INHALT

Márta Nyilas: 100 Jahre Bibliothek der Druckereiarbeitergewerkschaft (563);

Gyula Tóth: Die Versorgung der landwirtschaftlichen Betriebe mit Fachbüchern im Komitat Vas (567);

László Pacsai: Über das Bibliothekswesen der Stadt Szekszárd (570);

Erzsébet Györi: Fernsehen, Rundfunk, Lesen (574);

Frau M. Déri: Buchverlegen und Bibliothekswesen in Ungarn zwischen den zwei Weltkriegen (577).

CIKKEINK SZERZŐI

Batári Gyula, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Bozóky Eva*, a Könyvtáros rovatvezetője; *Déri Miklósné*, az Egyetemi Könyvtár munkatársa; *Györi Erzsébet*, a Miskolci Megyei Könyvtár munkatársa; *Könczöl Imre*, a Várpalotai Városi Könyvtár vezetője; *Nyilas Márta*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munka-

társa; *Pacsai László*, a szekszárdi SZMT Könyvtár vezetője; *Pomogáts Béla* irodalomtörténész; *Rózsa Béla*, a Szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársa; *Szenikirályi János*, a Szabad Föld főszerkesztője; *Tóth Gyula*, a Szombathelyi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Vértesy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM LAPJA

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Ebergényi Tibor, Elek Sándorné, Gönczl Imre, Karácsonyi Jánosné, Katona Jenő (főszerkesztő), Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Köhalmi Béla, Páldy Róbert (szerkesztő), Sallai István.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9/11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/4 évre 12 forint. Egyéni előfizetés a 61.238, közületi előfizetés a 61.066 vagy átutalás az MNB 3. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

66.1476 Egyetemi Nyomda, Budapest

SZÁZÉVES A NYOMDÁSZKÖNYVTÁR

Közművelődési könyvtáraink túlnyomó többsége a felszabadulás után létesült. A régebben megnyílt könyvtárak közül kevés bizonyult hosszabb ideig életképesnek. Indokolt tehát, hogy legrégebb munkáskönyvtárunk, a száz éve folyamatosan működő nyomdászknnyvtár történetét legalább vázlatosan megismerjük.

„A szükséglettől késztetve a korszellemmel való haladásra, Pest-Buda könyvnyomdászai egyesülnek egy önképző-egylet alakítására, melynek feladata legyen tagjainak oly ismeretek elsajátítására alkalmas nyújtani, melyeket a jelenkor a könyvnyomdászoktól követel” — e szavakkal kezdődtek a pest-budai könyvnyomdászok önképzőegyletének alapszabályai. Az egylet célját az 1. § így fogalmazta meg: *„tagjai szellemi kiképzetésének előmozdítása, valamint anyagi érdekeinek óvása”*. A 2. § pedig arról tájékoztatott, hogy a cél elérésére *„felolvasások, tanórák mellett az egyleti könyvtár és olvasókör használata”* szolgál.

Az alapszabályokat 1866. június 10-én hagyta jóvá a helytartótanács, és 1866. szeptemberében már 500 kötetes könyvtár állott a tagok rendelkezésére heti kétszeri kölcsönzés-

sel. Mayer János és Türke József voltak az első könyvtárosok. Feladataikat az alapszabály 11. §-a határozta meg: *„A könyvtárnok az egylet könyvtárát és az olvasókört tartja rendben. Ugyanő köteles az egylet könyveiről rendes jegyzéket vezetni, a tagoknak kiadott könyvekről térítvényt venni, s az igazgató választmány üléseiben a könyvtár állásáról, valamint a tapasztalt hiányokról jelentést tenni.”*

Így alakult meg legrégebbi szakszervezeti könyvtárunk. Történetével a nyomdászság szervezőképességét, kultúraszeretétét, áldozatkészségét bizonyítja.

A *könyvtár fejlődését* az egyesület vezetősége és tagsága állandó figyelemmel kísérte, ennek köszönhető, hogy kezdettől fogva számos feljegyzés őrzi meg működésének mozzanatait.

Az első években a könyvanyag gyors gyarapodása az ajándékoknak volt köszönhető. Az egyesület tagjai, de több nyomda is hozzájárult a könyvtár fejlődéséhez, és írónk, így Jókai Mór is szerepelt az ajándékozók között. 1870-től az egyesület vezetősége rendszeres költségvetést állapított meg a könyvtár számára. A rendszeres könyvtárfejlesztéssel elérték, hogy 1872-ben az első nyomtatott könyvtárkatalógus már ezres könyvvállományról ad számot, s az első világháború után már 10 000 kötete volt a könyvtárnak.

A Gutenberg-ház

A könyvtárosok társadalmi munkában kezelték a könyvanyagot, pontos nyilván-
tartást vezettek az állományról, nyomtatott katalógust adtak ki átlag ötéves időközben,
s számontartották a kölcsönzéseket.

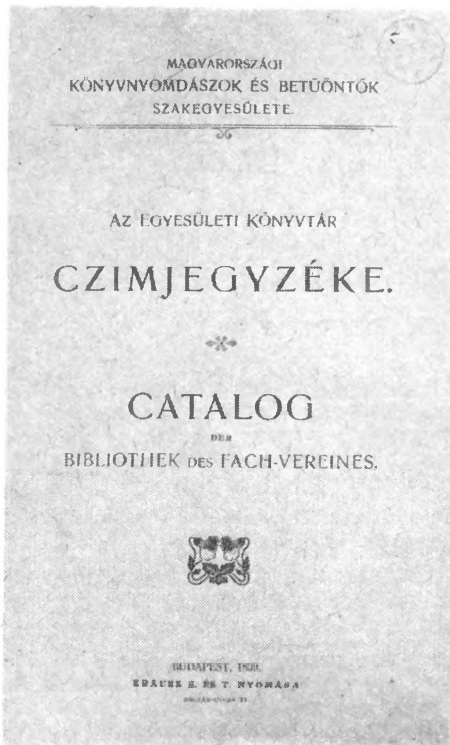
Letéti könyvtárakat is alapítottak. A múlt században fiókéntzmény működött Bu-
dán, a harmincas években pedig vándorkönyvtárakat küldtek a nagyobb vidéki váro-
sokba.

Evi jelentéseikben közölték forgalmi adataikat. A kölcsönzési időket közzétették
a szakszervezeti közlönyben, a Typographiában. A könyvtár fénykora századunk első
évtizede volt. 1907-ben épült fel a Gutenberg-otthon, a szakszervezet székháza, itt ka-
pott a könyvtár új helyiséget. Több mint ezer beiratkozott olvasónak a hét öt napján
négy könyvtáros állott rendelkezésére. 1909-ben 59 600 kötetet kölcsönöztek. Gondoljuk
meg, a nyomdászok napi megerőltető, gyakran tíz óránál is hosszabb munka után (a múlt
században nem szabályozták még a munkaidőt) mentek társadalmi munkát végezni a
könyvtárba, és szak társaik, az olvasók órák hosszat is türelmesen várákoztak, hogy
könyvhöz jussanak. A várakozás oka a pontos, de célszerűtlen nyilvántartási rendszer
volt. Könyvben vezették a kölcsönzéseket, és minden egyes esetben megnézték nincs-e
könyvtartozása, egyleti tartozása a kölcsönzőnek, épségben hozta-e vissza a könyvet.
A szakszervezetet a nyomdászok filléreiből tartották fenn, a könyvtárra költött össze-
gek a munkanélküli és betegsegélyek összegét csökkentették — ezt tartották szem előtt
a könyvtárosok, amikor óvták a könyvtár állományát. A kitűnően összeválogatott anyag
belépésre készített nem egy, még szervezetlen nyomdászt is. Szabó Ervin Gulyás Pállal
vitakozva 1910-ben így ír: „A könyvnyomdász szakegylet 1907-ben már 6440 kötetes
könyvtárát miért nem veszi észre... Mutasson Gulyás Pál e g y e t l e n népkönyvtárt,
amely állami és községi támogatás nélkül, sőt éppen folytonos üldözések közepette ilyen
gyűjteményt hozott össze!”

Valóban, a nyomtatott könyvjegyzékek tanúsága szerint a könyvtár anyagát min-
denkor a legjobban gyarapították. Magyar és német nyelven megvásárolták a kor könyv-
kiadásának megfelelő legszínvonalasabb és leghaladóbb szépirodalmi, tudományos és
ismeretterjesztő műveket. Természetesen a marxista irodalmat is. Marx Kapitaljának
1867-ben megjelent első kötetete az 1869-
ben kiadott könyvjegyzékben már meg-
található. Nem szerepelnek a jegyzékben,
de a könyvtár megszerezte a külföldön
kiadott marxista—leninista és haladó
szellemű műveket is, melyek terjesztését
Magyarországon nem engedélyezték.

Nagy érdemük ezenfelül a nyomdászok-
nak, hogy a legnagyobb gonddal gyűj-
tötték a szakirodalmat, a nyomdászati
szakkönyveket, bel- és külföldi folyóira-
tokat. György Aladár 1885-ben a magyar-
országi könyvtárak felmérésekor kiemelte
az egyesület érdekes mintagyűjteményét,
mely régi nyomtatványokból, díszmun-
kákból, betű- és díszítmény-mintákból
állt.

1941 novemberében külön szakkönyv-
tár alakult. A könyvtár szakmai anyagát
kiegészítették a tagok ajándékaival. Az-
óta — mind a mai napig — két könyvtár
működik a Gutenberg-házban. A szak-
könyvtárnak több ezer értékes könyve
van. Magyar, német, orosz, francia, angol
stb. szaklapok állnak látogatói rendelke-
zésére. Gyűjtik a szakszervezet, a magyar
nyomdászat múltjára vonatkozó doku-
mentumokat is. Érdekes különgyűjtemé-
nyeik: a sajtóhibák gyűjteménye, a külön-
leges anyagokra nyomott nyomdatermé-
kek, az újévi üdvözlőlapok, félegális
nyomdász vicclapok, írók kéziratgyűjte-
ménye stb.

A könyvtár nyomtatott katalógusa 1899-ből

A könyvtár képe az 50. évforduló idején

A nyomdászat művészet. Fejlődésében együtthaladt a képzőművészet különböző stílusirányzataival. Arra törekszik, hogy a leendő mű, a papír, a nyomdai forma egységes egészet alkosson. A szakma szerelmesei ebben a könyvtárban valóságos múzeumát találják az érdekes és értékes nyomtatványoknak.

A könyvtárosok munkája határozta meg a könyvtár jellegét. A szakegylet legtekintélyesebb tagjai vállalták a könyvtár vezetését. 1869-ben például Ács Mihályt, ismert nyomdász szakíró, a központi nyomdászlap szerkesztőjét, aki egyideig egyleti titkár is volt, választották meg könyvtárnoknak. A könyvtárosok lelkes harcosai voltak a munkásmozgalomnak, jó könyvek terjesztésével akarták osztályukat felemelni. „*Mi azt akarjuk, hogy olvasóink osztálytudatos dolgozók legyenek, a nyújtott jó olvasmánnyal munkás-feladataikat, amelyek általános emberi feladatok, tudatosítsuk s segítségükre legyünk abban a munkában, amelynek célja az új társadalom kiépítése*” — írták 1943-ban a munkáskönyvtárosok a Népszavában. Ezt tartották szem előtt a nyomdász-könyvtárosok is. És nem volt ritkaság, hogy egy-egy könyvtárosuk évtizedekig is végezte munkáját. Frölich Sámuel az első világháború előtt kezdett dolgozni, és a legutóbbi évekig — súlyos betegségéig — vezette a könyvtárat. A szakkönyvtárat pedig Vértés Jenő — kiváló tipográfus, a betűszedés mestere — 1942 óta, úgyszólván megalakulása óta vezeti.

A régi és a mostani könyvtárosoknak köszönhető, hogy a könyvtár feladatait teljesítette: fennállásával elősegítette, hogy a munkásság marxista műveltséget szerezzen, és része van abban, hogy a magyar nyomdászatnak külföldön is jó híre van.

Nyilas Márta

PILISVÖRÖSVÁRON felavatták a községi könyvtár új épületét. A 11 000 kötetes könyvtár heti 26 órás nyitvatartási idővel működik.

SZIGETVÁRON a Zrínyi emlékünnepek keretében került sor a járási könyvtár új épületének felavatására. A megnyitó alkalmából könyvkiállítást rendeztek, az ünnepi beszédet Klaniczay Tibor mondta. A felavatott könyvtárak bemutatására lapunk vissza fog térni.

Kiváló népművelők

BARTS OSZKÁRNÉ

a Dunai Vasmű szakszervezeti könyvtárának vezetője. Tíz éves könyvtárosi gyakorlatát a Székesfehérvári Megyei Könyvtárban kezdte. Dunaújvárosban kitűnően megszervezte a lakóterületi szolgáltatásokat nyújtó Vasmű szakszervezeti könyvtárának tevékenységét. Munkatársaival együtt a könyvtáron belül negyedszer versenyeznek a szocialista brigád cím elnyeréséért. Jó eredményeket ért el a munkásifjúság műveltségének fejlesztésében is.

DOBOS PIROSKA

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár osztályvezetője. Könyvtárosi pályáját 1941-ben, egy munkásotthon könyvtárában kezdte. 1945 után pártmunkásként foglalkozott a könyvtárak szervezésével, majd az újpesti könyvtáros iskola vezetője lett. 1955-től munkatársa, majd vezetője a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban a kerületi könyvtárak osztályának. Az utóbbi években ő kezdeményezte és irányította a könyvtár olvasás-szociológiai vizsgálatait, s ebből a tárgykörből több tanulmányt is készített, amelyek a könyvtárosi tevékenység nagyobb hatásfokát növelik, az olvasószolgálat elmélyítését segítik kialakítani nemcsak a fővárosban, hanem valamennyi hazai közművelődési könyvtárban.

KARÁCSONYI JÁNOSNÉ

a Vas- és Fémipari Dolgozók Központi Szakszervezeti Könyvtárának vezetője. Tizenöt éve munkatársa a Vasas Szakszervezetnek, kitűnő eredményeket ért el a könyvtárhálózat megszervezésében, a letéti könyvtárak

munkájának fejlesztésében és a társadalmi munkás könyvtárosok képzésében. Lapunk munkáját szerkesztő bizottsági tagként is segíti.

PALDY RÓBERT

a Könyvtáros szerkesztője, a legrégebb, legismertebb népművelők közé tartozik. 1945 őszén kapott megbízást Veszprém megye népművelésének megszervezésére, 1953-tól Fejér, majd Veszprém megyében könyvtárosként dolgozott. Veszprém megyei könyvtárigazgatói működésének idején indult meg a megye könyvtárügyének általános felfutása. 1961-ben került a Könyvtárhoz, abban az időben, amikor megkezdődött a lap átszervezése tiszta profilú könyvtáros lappá. Tevékeny szerepet vállalt a magyar könyvtáros közéletben is: az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács alelnöke, a könyvbarát-mozgalom országos szervező bizottságának tagja. Munkáját mindig az egész népművelés egységes szemlélete irányította.

a Szentgotthárdi Járási Könyvtár igazgatója. Nemcsak Vas megyében, hanem országosan is a legszervezettebbek közé tartozik járásának könyvtárhálózata. Nevét lapunk olvasói is jól ismerik, mert országos fontosságú kísérletéről olvas-

hattak a Könyvtárosban. A kis községek könyvellátásának megjavítására a könyvtári irányelvek hármaskísérlet lefolytatását írták elő; ezek közül a szentgotthárdi járás vállalta és sikeresen végre is hajtotta a letéti rendszer új formájának kialakítására irányuló kísérletét. A vállalkozás tapasztalatait — a szakkikkekön kívül — a különböző könyvtáros-közösségekkel szóban is megismertette, és mindig szívesen megosztotta a szentgotthárdi járásba látogató könyvtárosokkal.

VADÓCZ PÁL

községi könyvtáros Kislángon (Fejér m.). Tevékenységét 15 évvel ezelőtt társadalmi munkás könyvtárosként kezdte. 1954 óta főhivatású könyvtárosa a köz-

ségnek. Szívós és egyenletes munkával mintaszerű intézményt szervezett, amelynek olvasószolgálati tevékenysége nagyon eredményes. A község lakóinak 22%-a könyvtári olvasó, a felnőtt olvasók fele a tszben dolgozó paraszt. 1950 óta községi tanács tag.

A mezőgazdasági üzemek szakkönyvellátottsága Vas megyében

A Vas megyei könyvtárközi bizottság 1965 végén megvizsgálta a megyében levő mezőgazdasági jellegű nagyüzemek (állami gazdaságok, termelőszövetkezetek, gépjárató állomások, erdőgazdaságok stb.) szakkönyvtárainak — lényegében kézikönyvtárainak — helyzetét és az irányító szakemberek szakkönyvigényét.

A vizsgálódást több tényező is indokolta: Közismert e terület viszonylagos elmaradottsága könyvtárügyünkben, de a tennivalók pontosabb meghatározása érdekében is megbízhatóbb adatokra van szükség, mint az általános benyomások. Tekintetbe kellett venni, hogy Vas megyében a mezőgazdaság — a különben dicséretesen fejlődő iparosítás ellenére is — a legfontosabb népgazdasági ág. Végül indokolt volt napirendre tűzni a mezőgazdasági üzemek szakkönyvtári helyzetének megvizsgálását azért is, mert az 1964. évi ipari szakkönyvtári felméréssel együtt (erről l. Gergely István—Takács Miklós: *A műszaki könyvellátás Vas megyében.* = *Könyvtáros*, 1965. 3. sz. 124—125. old. és *Ankét a műszaki könyvtárakról Vas megyében.* = *Könyvtáros*, 1965. 7. sz. 402. old.) a könyvtárközi bizottság a két legfontosabb népgazdasági ág (ipar és mezőgazdaság) szakkönyvtári ellátottságát tekinthette át.

A szakkönyvtári helyzet mellett az irányítók (beleértve a brigádvezetőket is) szakkönyvigényét is megvizsgáltuk. A kapott kép egyrészt együtt mutatja a lehetőségeket és a szükségletet, másrészt a két irányú vizsgálódás egymás kontrolljaként is jelentkezett.

A szakkönyvtári vizsgálatot könyvtárosból és agrárpropagandistából álló kis brigádok végezték, a szakkönyvigény felmérésére pedig kérdőívek szolgáltak. (15 termelőszövetkezetet, 12 állami gazdaságot és erdőgazdaságot, 7 gépjárató állomást és 8 egyéb intézményt vizsgáltunk meg, s ezen intézményektől és a tanácsi mezőgazdasági osztályoktól 205 kérdőív érkezett vissza. Ezek adatait használjuk a vizsgálat tapasztalatainak bemutatásakor.)

A vizsgálatot végző brigádok jelentései szerint a 42 üzem 12 715 kötet könyvvel rendelkezik. Ha csak a termelőüzemekre figyelünk — a 8 intézményt és 2 tangazdaságot leszámítjuk —, 32 üzemben már csak 6105 kötet van, amelyből a vizsgálók szerint 2227

kötet használható. Egy üzemre átlag 191. illetve 69 kötet esik. (Az átlagok eltakarják azt a tényt, hogy akadt olyan termelőszövetkezet és erdőgazdaság, ahol egyetlen kötet sem volt.) A használható állomány kifejezés is úgy értendő, hogy mezőgazdasági művekről, illetve a gazdálkodáshoz kapcsolható művekről van szó, amelyek azonban nem minden esetben jelentenek munkaeszközként is használható, a szakkönyvtári (kézikönyvtári) gyűjtemény fogalmába tartozó műveket. Üzemenként átlag 3 folyóirat jár, ezek közül egyik általában a *Magyar Mezőgazdaság*.

Lényegében megoldatlan a fejlesztés kérdése, hiszen 1965-ben a 42 üzemben csak 52 800 Ft állt rendelkezésre a gyarapítás céljára. Pontosabban 8 helyen egyáltalán nem volt fedezet, további 8 helyen pedig megállapíthatatlan, tehát az előbbi összeg 26 egység gyarapításra szánt pénzéből tevődik össze. (Megjegyezzük, hogy az 1964-ben megvizsgált 20 ipari üzemben 350 000 Ft volt ez az összeg.) Az üzemek többségében nincs felelőse a könyvek beszerzésének, gondozásának, a 42 üzem közül 13-ban, illetve a termelő üzemek közül csak 7-ben van, de ezek a megbízottak is szinte kivétel nélkül adminisztratív dolgozók, akik sem az agrártudományokban nem járatosak, sem a könyvpiacra nem tájékozottak.

A vázolt kedvezőtlen kép kialakulásában a nemtörődomség mellett olyan fontos tényezők is közrejátszottak, mint a hálózat hiánya, a gyűjtőkör tisztázatlansága, a beszerzés rendszertelensége. A beszerzés sokszor csak azért történik, hogy vegyenek valamit. Többnyire az ügynököktől vásárolnak. Pl. a vizsgálat előtti időben a Kossuth Kiadó járta végig a megyét, és a termelőszövetkezeteknek olyan, kb. 3000 Ft-os egység-csomagokat adott el, melyekből az adott helyen csak 1—2 mű használható. Az okok között felsorolhatjuk még az útbaigazítás hiányát és a helytelen pénzfelhasználás miatti felelősségrevonás elmulasztását is. Az ott dolgozó emberek az egyéb könyvtárak szolgáltatásairól alig tudnak, szakmai segítségüket sem kérték.

A szakkönyvigény felmérések a magán könyv- és folyóirat ellátottságot is feltettük a kérdések közé, hiszen a szóban forgó társadalmi rétegről igen sokat elárul, hogy tagjainak van-e magánkönyvtárak, mekkora az, járhatnak-e folyóiratot. A kép elkese-rítő: minden hatodik embernek egyetlen kötete sincs, 40%-uk 50 kötetnél kevesebb könyvet jelzett. (S ebben a számban nem is csak a szakmai irodalomról van szó!) Ez azt jelenti, hogy a megkérdezettek mintegy 60%-a nem gyűjt tudatosan könyvet, noha náluk a könyvvásárlás mellőzése nem anyagi okokból történik. Nem sokkal jobb a folyóiratrendelés sem. Ugyan elenyésző azoknak a száma, akik egyetlen hírlapra, vagy folyóiraatra sem fizetnek elő, de az előfizetők fele szakmai folyóiratot sem járát.

Az előbbiekből az következik, hogy mezőgazdasági nagyüzemeink irányítói, ha munkájukat megfelelő színvonalon és korszerű módszerek alkalmazásával akarják ellátni, feltétlenül rászorulnak a közkönyvtári szolgáltatásokra.

Am a válaszok szerint 26% egyetlen könyvtárat sem használ, 44% csak saját üzemenek könyveit, 14% csak más könyvtárat használ, 16% pedig üzemből és más könyvtárból is olvas. Figyelembe véve az üzemi szakkönyvtárakról nyert képet, jogos az a megállapítás, hogy *a kérdőívekre válaszolók fele munkájában nem veszi igénybe a könyvtári szolgáltatásokat*. S ezek a nem olvasók nem azonosak a számottevő saját könyvvel rendelkezőkkel.

Sajnos kevesen indokolják, miért nem olvasnak, de így is figyelemre méltó, hogy a választát megindokoló 43 szakember közül 24 szerint szakirodalomra nincs szüksége munkájában, 19 nem ér rá, 4 pedig a továbbtanulást hozta fel mentségül.

Rendkívül érdekesek az üzemi szakkönyvtárral szemben támasztott kielégítetlen igények. Ezek döntő többsége abból adódik, hogy a szakkönyvtár gyarapítása rendszertelen, a vásárlások nem az igényeknek megfelelően történnek, s kevés a pénz az állomány bővítésére. (A mezőgazdasági közgazdaságtannal, állategészségüggyel, agrokémiával kapcsolatos igényekre felhívjuk a könyvkiadás figyelmét!)

A közművelődési könyvtárral szemben támasztott jogos, de kielégítetlen igények a publikációk lassú megjelenéséből, illetve lassú könyvtári beszerzéséből, másrészt a könyvtárközi kölcsönzési lehetőségek ki nem használásából fakadnak.

A vidéki termelőüzemben dolgozó szakemberek könyvellátottsága terén mind az igénytelenséggel, mind a megoldatlan problémákkal szembetaláljuk magunkat. Megítélésünk szerint ez a tény nemcsak Vas megyére jellemző, hanem minden valószínűség szerint országos probléma is.

Az utóbbi években különböző lapokban cikkeztek a vidéki szakemberek, elsősorban a kutatók könyvellátottságának megoldatlanságáról. Megoldatlan a termelésben dolgozó szakemberek ellátása is. Sőt itt annyival rosszabb is a helyzet, hogy a kutatók részéről legalább jelentkezik az igény, a termelésben dolgozók nagy részénél azonban az igényeket is fel kell ébreszteni. Ez utóbbiaknál tehát a tennivalók egyidejűleg kettősek: a hiányzó vagy lappangó igényeket fel kell kelteni, ugyanakkor a kielégítés feltételeit is biztosítani kell, hiszen a kettő összefügg.

Az elmúlt időszakban még lehetett valahogy állást betölteni a részletes központi útrnutatások segítségével, azonban az új gazdasági mechanizmus várható alakulása annyit máris mutat, hogy a termelést irányítók a rendszeres és széles körű tájékozódás nélkül aligha boldogulnak. Az új viszonyok között nem elég csak a közművelődési könyvtárak állományának bővítésére és csak a könyvtárközi kölcsönzésre alapozni, a legfontosabb könyveknek, folyóiratoknak s egyéb tájékoztató dokumentum-fajtáknak kéznél kell lenniök. S ez holnap méginkább így lesz, mint ma.

Felvethető, hogy majd a kényszer úgy is „ráviszi” mezőgazdasági üzemek vezetőit a feltételek kialakítására, hiszen elsősorban rajtuk múlik a siker. De kérdés, várhatunk-e erre? Úgy gondoljuk, hogy ez a kényelmesség veszélyes következményekkel járna, ezért már a várható igényeknek is eléjük kell menni.

Egy perccig sem szabad tovább halogatni a vidéki mezőgazdasági szakkönyvtári hálózat kialakítását. Azt szoktuk mondani, hogy az egyik hálózatfajta a mezőgazdasági termelési hálózat. Ha jól meggondoljuk, a valóságban ilyenről aligha beszélhetünk. Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ hálózatába eddig csak az agrárfelsőoktatási intézmények és a kutatóintézetek könyvtárait vonta be. (L. Gergely Ágnes: *Az OMgK hálózati-módszertani tevékenysége. 15 év a mezőgazdaság szolgálatában.* Bp. 1964. 113—127. old. és a *Mezőgazdasági Könyvtárosok Tájékoztatójának* eddig megjelent száma.)

Az OMgK régebben elkészítette *Az egyszekrényes mezőgazdasági üzemi szakkönyvtár ismertetése*, valamint az *Útmutató az egyszekrényes mezőgazdasági szakkönyvtár kezeléséhez c.* kiadványokat. Sajnos, felmérésünk idején ezekkel nem találkoztunk, s a meglátogatott üzemekben sem tudtak róluk. Másfelől igaz az is, hogy az OMgK-ból irányítani, sőt szervezni ekkora hálózatot, hálózati alközpontok nélkül képtelenség. A termelészövetkezeti szakkönyvtárak esetében ellentmondásos is a helyzet, mert egyrészt az OMgK hálózathoz tartoznának, másrészt a közművelődési könyvtárak szervezeti szabályzata a megyei könyvtárak hálózati központi jogkörét rájuk is kiterjeszti. [Ld. az 1018/1956. (III. 9.) sz. minisztertanácsi határozat 12/E, valamint a 146/1964. (M. K. 16.) MM sz. utasítás 21. pontja.] Megítélésünk szerint csupán óhajokkal sem hálózatot szervezni, de még csak szakmai-módszertani irányításukat ellátni sem lehet. Sőt a gondolatkört továbbfűzve felvetődhet az a probléma is, hogy könyvtári törvényünk, mely szakkönyvtári vonatkozásban vertikális hálózati rendszert írt elő — vidéki alközpontok nélkül, budapesti központtal — vajon a gyakorlatban mennyire valósítható meg, illetve mennyire válik be. A probléma részletezése nélkül, csak felvetni szándékoztunk egy olyan kérdést, mely feltétlenül tisztázásra szorul a további előrelépés érdekében.

Az is zavart okoz, különösen a kisközséges megyékben, hogy a községi könyvtár mezőgazdasági gyűjtőköre jócskán egyezik a termelészövetkezeti kézikönyvtár gyűjtőkörével, mivel mindkettőnek elsősorban a legfontosabb, összefoglaló kézikönyveket kell gyűjtenie. Célserűnek látszanék, legalábbis átmenetileg, az a megoldás, hogy a termelészövetkezeti kézikönyvtárak a községi könyvtárak kihelyezett fiókjai legyenek ezen állománykört illetően, s természetesen a termelészövetkezetek a kézikönyvek gyarapításához megfelelő támogatást nyújtanának. Így a községi könyvtáros és a tsz vezetőinek együttműködése a tervszerűséget, a szakszerűséget és a rendszerességet biztosítaná a fejlesztésben.

Önkritikusan azt is meg kell állapítani, hogy a közművelődési könyvtárak, még a községiek is, a jelenleginél sokkal többet tehetnének az igénykeltés területén, ha propaganda munkájukban tudatosan és következetesen törődnének az irányító szakemberek megnyerésével, és megismertetnék velük a könyvtári lehetőségeket. Ugyancsak javítaná a jelenlegi helyzetet, ha valamennyi megye rendelkezne agrártudományi tájékoztató könyvtárossal. A mezőgazdasági megyékben ez éppen olyan fontos, mint az ipari megyékben a műszaki tájékoztatás.

Megoldandó a termelésben dolgozó szakemberek, irányítók bibliográfiai és információs ellátása is, valamint a szükséges fordítások eljuttatása hozzájuk, hiszen ilyen vonatkozásokban még alig beszélhetünk valamire való rendszeres ellátásról.

Természetesen a kérdés lényege: az üzemi szakkönyvtárak (kézikönyvtárak) létrehozása, tudatos fejlesztése, az agrárszakemberek szakirodalmi igényeinek felkeltése stb. pusztán könyvtári vonalon, könyvtári eszközökkel nehezen valósítható meg. Eredményt csakis a legfelsőbb mezőgazdasági szakirányítás, szakfelügyelet segítségével lehet elérni. Intézkedésekre, céltudatos inspirációra van szükség a mezőgazdasági osztályok részéről is. Különösen az agrárpropagandisták nyújthatnának sok segítséget.

A kérdéskör rendkívül bonyolult. Itt csak néhány alapprobléma jelzése volt a célunk, egy vizsgálódás tapasztalatainak tükrében. Szeretnénk azonban, ha ez felhívás és kihívás is lenne vitára, de méginkább a cselekvésre: Reméljük, hogy ebben a vitában könyvtárosok, de az érintett mezőgazdasági dolgozók és irányítók, a párt- és tanácsi irányító szervek is hallatják majd szavukat.

Tóth Gyula

SZEKSZÁRD KÖNYVTÁRÜGYE

I.

Aki Szekszárd nevét hallja, először bizonyára a borra gondol. Pedig Szekszárd is megindult az iparosodás útján, a szőlőhegyek szomszédságában megjelent az igazi ipar: a 120 millióból épült mérőműszergyár teljes kapacitása idején 1100 munkással dolgozik majd. Mivel munkaerőt bőven ad a környék, a foglalkoztatottság új forrásává válhat az új gyár. A rákospalotai bőrkonfekció üzem kihelyezett részlegét és a mezőgazdasági gépjavitót korábban telepítették a városba.

Szekszárd Tolna megye egyetlen városa, 96 km² területén 21 000 lakos él. A város népesség, illetve népsűrűség, a rádió és a tv-előfizetők száma tekintetében a megyeszékhelyek között az utolsók között található, viszont a mezőgazdaságban dolgozók számárányát tekintve az első helyet foglalja el. A városi népesség aránya a megyei népességnek mindössze 8,3 százaléka.

Szekszárd kulturális élete viszonylag elmaradt hazánk kulturális fejlődésének rohamos ütemétől és a többi megye székhelyétől is. Okai közé tartozik egyrészt az, hogy a város ilyen tekintetben keveset tudott átmenteni a múltból; másrészt, hogy gazdasági életében másodlagos az ipar szerepe. Így a megye arculata szinte meghatározta Szekszárd kulturális fejlődését. Ugyanis a megyében a lakoságnak mindössze 16 százaléka dolgozik az iparban, többnyire a könnyű- vagy az élelmiszeriparban.

A városnak csak két normál filmszínháza van (az egyik kertmozi, így csak nyáron üzemel), keskenyfilmvetítés 4 helyen folyik, a város külterületén.

A művelődési ház elavult, sem színházi előadásokra, sem egyéb színvonalas rendezvényekre nem alkalmas. Ezt a problémát oldja meg majd az 1970-re elkészülő, 1500 fő befogadására tervezett új művelődési ház, amely 30 millió Ft-os költséggel épül.

A kulturális fejlődés aránylag lassú üteme érzékenyen érintette, befolyásolta a könyvtári hálózatok fejlődését is. Igaz, hogy a *Vidéki városaink* (1961) c. kiadvány szerint Szekszárd könyvkultúrájának abszolút számai imponálóan magasak. (A felsorolt 62 város közül Szekszárd könyvállományát tekintve a kilencedik, az egy lakosra jutó elolvasott könyvek számát tekintve a harmadik helyet foglalja el.) A számok által bizonyított magas könyvkultúra oka, hogy a megnövekedett kulturális igényeket — a város egyéb kulturálódási lehetőségeinek hiányában — jóformán *egyedül a könyv* elégítette ki: a legkézenfekvőbb, a tömegek számára legjobban hozzáférhető kulturálódási eszköz a könyv, az olvasás volt.

1965-ben	A könyvtárak		Az olvasók száma	Évi kötetforgalom	Állománygyarapítási összeg	A könyvtárhoz ok száma
	száma	állománya (kötetben)				
Tanácsi könyvtárak	9	56 997	3891	125 315	150 000	28
Szakszervezeti könyvtárak	39	27 492	1961	10 653	60 000	4
Összesen	48	84 489	5852	135 968	210 000	32

1965-ben	A könyvtárak kötettszáma		Olvasók a lakosság %-ában	1 lakosra jutó beszerzési összeg Ft-ban
	1 lakosra	1 olvasóra		
Tanácsi könyvtárak	2,7	14,6	18,5	7,10
Szakszervezeti könyvtárak	1,3	14,0	9,3	2,90
Összesen	4,0	14,4	27,8	10,00

A megyei könyvtár székháza az ország első, könyvtári célra épült megyei könyvtár-épülete, amelyen a kezdeti útkeresés nyomai erősen megmutatkoznak. Például az olvasóterem mérete kicsiny (61 m²), a szabadpolcra helyezhető könyvek száma mindössze 7000 kötet. Az egész könyvtáron uralkodnak az irodahelyiségek és a három szintes raktár. Mindezek ellenére a könyvtár nagy forgalmat bonyolít le. A megyei könyvtár álló-

mányába a városban levő összes könyvtárak állományának 81,7 százaléka tartozik. Ez az arány az olvasók és a kikölcsönzött kötetek tekintetében is (81,6, illetve 85,5 százalék). Valószínű, hogy ha a városnak színháza, modern filmszínháza lenne, akkor bizonyos rétegek olvasásra szánt ideje csökkenne. De ilyen körülmények között a megyei könyvtárban — a város jelenleg *legfontosabb kulturális intézményében* — magas a könyvtárat igénybevevők száma. Viszont annál kedvezőlenebb a kép az új városrészekben, a peremterületeken. A városi hálózathoz tartozó 8 *fiókkönyvtár* feladatát nem tudja ellátni, mert sem elhelyezésük, sem szervezeti felépítésük nem biztosítja azt. (Három a belterületen, öt pedig a külterületen van.)

Amikor a megyében tanácsi kezelésbe kerültek a községi könyvtárak, a megyei könyvtár fiókhálózata a városi tanács felügyelete alá került. Így lett a megyei könyvtár fiókhálózatából városi fiókhálózat. A városi tanács ad ugyan 30 000 Ft-ot könyvbeszerzésre, de a feldolgozást a megyei könyvtár egyik módszertani dolgozója végzi — az, akinek a munkaideje éppen megengedi. Így tervszerű állománygyarapításról nem is lehet beszélni. A fiókkönyvtárosok közül hárman havi 220—220 Ft-ot, öt pedig 100—100 Ft-ot kap. A könyvtárak elhelyezése sem felel meg az igényeknek, mert mindössze csak egynek van önálló helyisége, a többi iskolában és tsz-irodában van elhelyezve.

A *szakszervezeti hálózatra* is — a többi megyéhez hasonlóan — a *nagyfokú elaprózottság* a jellemző. Szekszárdon a 39 szakszervezeti könyvtár közül egynek az állománya sem haladja meg az 1500 kötetet. A *legnagyobb könyvtár állománya 1368 kötet*. Egy szakszervezeti könyvtárra átlag 382 kötet jut. A könyvtárak többségének (46,2%) állománya 100—300 kötet között ingadozik, s mindössze kettő rendelkezik 800—1000 kötettel. A magyarázat: sok a kislétszámú munkahely. 1500 dolgozónál többet foglalkoztató munkahely a városban nincs, a 11. sz. AKÖV létszáma a legnagyobb, itt 1443-an dolgoznak. A könyvtárral rendelkező munkahelyek 35,9 százalékában 100—300 a létszám, sőt még sok a 100 főnél kevesebb embert foglalkoztató munkahely is: a 39-ből 12 (30,8%) ilyen. Ezekben a helyeken a könyvtár fejlesztése eleve nem lehetséges. Felvetődik a kérdés, hogy akkor mi legyen a sok kis szakszervezeti könyvtárral, amelynek léte a városi, de a megyei szakszervezeti hálózatra is jellemző? *Szűntessük meg az életképtelen kis könyvtárakat*, mint a SZOT Elnökségének 5/1966. (I. 31.) sz. határozata is kimondja?

A válasz nem könnyű. Ugyanis a jelenlegi szervezeti felépítés akadályozza ezekben az ésszerű javaslatoknak, határozatoknak a végrehajtását. Ezt bizonyítja az is, hogy a *Könyvtárosban* 1964/65-ben megjelent cikksorozat, mely egy-egy városi könyvtári helyzetéről szólt, nem sok változást hozott az egységes városi könyvtárpolitika megvalósításában. Pedig a cikkekben kifejtett érvek, javaslatok helyességét senki sem vonhatja kétségbe.

A kis könyvtárak megszüntetését három tényező akadályozza. Először: a megyebizottságok és a szakszervezeti bizottságok az egészen kis munkahelyeken is kívánnak könyvtárat létesíteni, illetve fenntartani. Másodsor: ha az SZMT központi könyvtára megszüntetné ezeket a kis könyvtárakat, akkor a központi könyvtárban még sokkal több könyv lenne. Ez nem cél, de az SZMT-könyvtárban a raktározásra sincs lehetőség. Harmadsor: az SZMT Központi Könyvtár munkatársainak létszámát részben a könyvtárak száma határozza meg.

Szekszárd lakosságának könyvellátottsága jó, hiszen *1000 főre 4023 kötet jut* (a szakszervezeti hálózatban 1309). Valójában nem ilyen kedvező a kép, ha az állomány összetételét vizsgáljuk. Különösen a természettudományos irodalom aránya alacsony (2,5, ill. 1,4%).

A két hálózatban a város lakosságának *27,9 százaléka olvas*. A szakszervezeti bizottsággal rendelkező munkahelyek dolgozóinak 11,3 százaléka szerzi be olvasnivalóját a szakszervezeti könyvtárakból.

A Szekszárdi Megyei Könyvtár épülete (Bojár Sándor felv.)

A nagy számokban is kifejeződő könyvtári vonzóerőt kellene a könyvtáraknak, különösen a megyei könyvtárnak jobban kihasználni: a könyvtárat *a szellemi élet központjává* tenni (klubok, irodalmi körök alakításával, előadássorozatok, vitafórumok stb. szervezésével). Sok a tennivaló a mezőgazdasági dolgozók közötti olvasótoborzásban is, hiszen az olvasóknak mindössze 3,2 százaléka kerül ki közülük.

II.

Szekszárdon a könyvtári ellátottságban aránytalanságok, *főleg párhuzamosságok* jöttek létre (például a belső városrészben szinte egymás mellett vannak a szakszervezeti könyvtárak), amelyek felszámolására kevés lehetőség kínálkozik a jelenlegi szervezeti felépítés mellett. A lakosság bizonyos része a könyvtári ellátás tekintetében háttérbe szorul, például az új városrészekben. Az új lakótelepek tervezéséből, a *járulékos beruházásokból a könyvtárak kimaradtak*, könyvtártelepítési tevékenységet egyik hálózat sem folytat, *csak könyvtárakat létesít* — még mindig *egymástól függetlenül*. Nem vesszük figyelembe azt a tényt, hogy *kevesebb, de nagyobb* könyvtár jobb szolgálatot tehet, mint több kicsi. A néhány száz kötetes könyvtárak fenntartása sem kulturális, sem pénzügyi szempontból nem gazdaságos. A szakszervezeti könyvtárak forgalmi adatai is ezt bizonyítják. A könyvtárak többségének (41%) csupán 21—50 olvasója van. A nyolcvan-száz olvasót számláló könyvtárak aránya mindössze 5,1%, s csak egy könyvtár közelíti meg a kétszázas olvasói létszámot. Ebből következik, hogy a szakszervezeti könyvtárakban kölcsönzött kötetek száma is kevés. Két olyan könyvtárral rendelkezik a városi szakszervezeti hálózat, amelynek havi forgalma 1000—1500 kötet. A többség (53,9%) 200 kötetnél kevesebbet kölcsönöz.

Amint az adatok is bizonyítják, a városban levő különböző intézményeknek, hatóságoknak, üzemeknek sok olyan kis szakszervezeti könyvtára van, amely az olvasók növekvő igényeinek kielégítésére nem alkalmas. Ezekben a működési feltételek még az állományvédelem alapvető követelményeinek a megtartását sem teszik lehetővé. A városban a szakszervezeti letéti könyvtárak ellenőrzése során megvizsgált 20 könyvtárban 500 kötet könyv veszett el, 13 400 Ft értékben. A 39 szakszervezeti könyvtár közül 9 önálló, de területi jelleggel egy sem működik, sőt az önálló könyvtár feltételeinek sem felel meg.

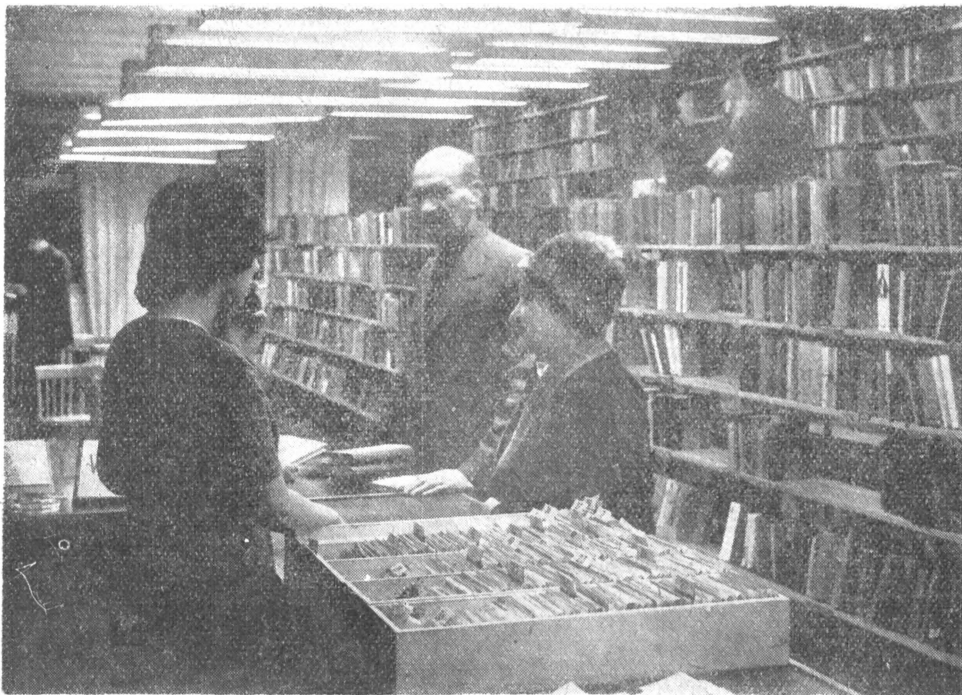
A bevezető részben említett, 1500 fő befogadására tervezett művelődési házban könyvtári célra csak egy 12 × 4 méteres szoba lesz, amelyet most hírlap- és folyóirat-olvasónak szánnak. Célszerű lett volna *nagyobb területet tervezni könyvtári célra*, mert akkor el lehetett volna helyezni az SZMT Központi Könyvtárát — a SZOT 4 millió Ft-tal járul hozzá a költségekhez —, s ez — a megyei könyvtár irányításával — egyben betölthette volna *a városi könyvtári funkciót is*, mivel a szakszervezeti könyvtárak gyengék.

Ebben az esetben az életképtelen kis szakszervezeti könyvtárakat meg lehetett volna szüntetni. Így a városi fiókok és a megmaradt nagyobb szakszervezeti könyvtárak közös hálózatán belül a városi könyvtártelepítés és ellátás jobban szolgálta volna a lakosság igényeit. *A megyei könyvtárat pedig tehermentesíteni* lehetett volna, hisz olvasószolgálati tere olyan kicsi, hogy már nem fogadhat be több olvasót. A városi tanácsnak ezután persze úgy kellene foglalkoznia a fiókkönyvtárakkal, mint ahogy ezt a városi könyvtárügy megkívánná, függetlenül a főntartótól. Első lépésként létre kellene hozni a könyvtárközi bizottságot, amely összefogná és átszervezné a városban levő könyvtárakat. Ez a megoldás már egy lépés lenne az egységes városi hálózat kiépítéséhez, amelyet követhetne az *egységes megyei könyvtári hálózat* létrehozása. Ennek kialakítását ugyanis maga a könyvtári gyakorlat veti fel, a fejlett országok könyvtárügyének biztonsága szerint.

Ez lehetett volna az egyik megoldás. A merészebb, a korszerűbb megoldásnak abból kellene kiindulnia, hogy a könyvtárak létesítése, elhelyezkedése nem lehet a különböző szervek „magánügye”. Nem lehet cél az, hogy ezek a szervek külön-külön működtessenek könyvtárakat.

Véleményem szerint az olyan városi könyvtárpolitika megvalósítása, amelyről Páldy Róbert beszél a *Könyvtáros* 1964 októberi számában, csak úgy lehetséges, ha a közművelődési könyvtárügy szervezeti felépítésében változások következnek be. Olyanféle változások, amilyenekre *Füleki József* is célzó a *Népszabadság* 1966. június 12-i számában „Légüres tér?” c. írásában: *Érdemes foglalkozni az intézmények, hálózatok, tömegszervezetek erőinek a szétforgácsoltságot átlépő okosabb, célszerűbb újrendezésével*.

Vitathatatlan, hogy a szakszervezeti könyvtárakra ma is szükség van, de az már vitatható, hogy ilyen nagy számban, és olyan esetekben is, amikor minden működési feltétel hiányzik.

A Szekszárdi Megyei Könyvtár szabadpolcos kölcsönzője (Bojár Sándor felv.)

Véleményem szerint megvalósítható lenne, hogy Szekszárdon, illetve Tolna megyében a szakszervezeti hálózatot a könyvtári feladatok egységes szemlélete, a könyvtárpolitikai összefogás és irányítás megvalósítása érdekében kísérletképpen szervezetileg — és egyéb vonatkozásokban is — *egyesítenék a megyei tanácsi könyvtárhálózattal*. Az SZMT Központi Könyvtár mint a megyei könyvtár egyik csoportja működne, s azokkal a szakszervezeti könyvtárakkal foglalkozna, amelyekre valóban szükség van.

Ebben az esetben lehetővé válna az életképtelen könyvtárak felszámolása s olyan *városi könyvtárpolitika* kialakítása, amelyről már több cikkíró szolt a *Könyvtáros* hasábjain, de amelynek éppen a megvalósítása okozott eddig nehézségeket.

Pacsa i László

A szerkesztőség megjegyzése: A cikk végén kifejtett gondolat könyvtárosi magánbeszélgetésekben már többször felvetődött, írásos javaslatként azonban most kap először nyilvánosságot. Lapunk megvitatandó véleményként közli a gondolatot.

A „DER BIBLIOTHEKAR”, az NDK könyvtárosainak lapja hosszabb cikkben ismertette a tataányai és a kaposvári megyei könyvtárak épületét. Ilse Schumann, a cikk szerzője hangsúlyozta, hogy az utóbbi években Magyarországon élénk és tervszerű könyvtárépítési folyamat indult meg, mégpedig Budapesten és vidéken egyaránt. Nézete szerint a két könyvtár mindegyike érdekes és sikeres kísérletnek tekinthető a legkorszerűbb könyvtárépítési gyakorlat megvalósítása érdekében, és arra int, hogy a magyar könyvtárépítéset fejlődését a német könyvtárosoknak is figyelemmel kell kísérniük.

TELEVÍZIÓ — RÁDIÓ — KÖNYV

A Borsod megyei könyvtárak munkatársai megvizsgálták a könyvtári olvasók körében az ún. tömegkommunikációs eszközöknek az olvasásra gyakorolt hatását.

A személyek kiválasztásában szándékosan nem vezette a könyvtárosokat különösebb szempont. Két tényező volt fontos: először, hogy több éves olvasó legyen a kérdezett, másodsor pedig, hogy legyen saját televíziója és rádiója. Hatvan személy adatait gyűjtötte össze három könyvtár, ezek közül az egyik könyvtár városban működik. A vizsgálat eredményéről már előjáróban meg kell jegyezni, hogy semmiféle különbség nem mutatkozott a városi olvasó illetve néző-hallgató és a faluban élők között. Az is kiderült, hogy a falvakban lakó olvasók között igen kevés a televíziótulajdonos.

A statisztikai adatok szerint Borsod megye a rádió- és televízió készülékek számát tekintve elég hátul kullog. Az 1000 lakosra jutó rádióelőfizetők sorában — Miskolcot nem számítva — a 19 megye között a 17., a televízióelőfizetők sorában a 13. helyre került. Ha csupán a falusi háztartásokban levő készülékeket vennénk figyelembe, még rosszabb lenne a kép. Igaz, adataink az 1965. január 1-i helyzetet tükrözik, de a növekedés üteme nem lett gyorsabb.

Ez a tény is arra hívja fel a figyelmet, hogy a köztulajdonban levő készülékeket jobban ki kell használni, s ehhez jobb propagandára van szükség.

A művelődési otthonokban kezdetben bizonyos műsorokat propagáltak. Azután a legtöbb településen, ha jó volt a készülék, akkor mindent megnéztek az érdeklődők. Hiányzott a válogatás, elmaradt a fontosnak tartott műsorok külön ajánlása, s ahol mindent ajánlottak, ott semmire sem sikerül igazán felhívni a figyelmet.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadásában megjelenő *Eseménymaptár* hívta fel először gyakorlati példákkal a könyvtárosok figyelmét a válogatásra, s általában a rádió-televízió műsorok összekapcsolására az olvasással.

A színházak és mozik látogatottságának csökkenését a televízió elterjedésével magyaráztuk, s bizonyos, hogy az ismeretterjesztés is megérezte a televízió hatását, a könyvolvasók száma azonban nem csökkent. Az egy-egy műre fordított olvasási idő természetesen növekedett, hisz a szabadidőt meg kellett osz-

tani a televízió műsora, a rádió egy-egy adása és a könyv között.

A vizsgálat során megkérdezett hatvan személy foglalkozása a következő: munkás 20, paraszt 10, értelmiségi 8, tanuló 5, egyéb 17. A megkérdezett 5 tanuló között két középiskolás és három főiskolai hallgató volt, a középiskolások is 14 év felettiek. Bár úgy láttuk, hogy az iskolai végzettség igen kevés befolyásolta a válaszokat, mégis ide írjuk a végzettségi adatokat: 6 általánost vagy annál kevesebbet 12, 8 általánost 27, középiskolát 13, főiskolát, egyetemet 8 fő végzett.

A megkérdezettek között mindössze két személynek van 1958-tól televíziója, a legtöbbben 1964-ben vásárolták készüléküket, elsősorban azért, mert 1964 olimpiai év volt, és nagyobbak voltak a vásárlási kedvezmények!

Arra a kérdésünkre, hogy a televízió vásárlása óta mennyit olvas, illetve hány órát tölt a képernyő előtt, igen érdekes válaszokat kaptunk, amelyeket táblázatunkban egymás mellé állítottunk:

Az olvasás és a tv-nézés aránya	A megkérdezett 60 személyből	
	olvas	tv-t néz
Heti — 5 órát	11	6
6—10	31	17
11—15	8	29
15—20	6	3
21—25	4	4
25—	—	1

A heti 20 óránál többet olvasók között 3 tanuló volt, egy pedig az „egyéb” kategóriába sorolt ápolónő. A heti 25 órán felüli néző odaírta a kérdőívre: „válogatás nélkül mindent megnézek — három hónapja van televízióm.” Negyvenkilenc megkérdezett csak bizonyos műsorokat néz, 10 megkérdezett minden adásnapon megnézi valamelyik műsort.

Arra a kérdésünkre, hogy *milyen fajta műsorát kedveli leginkább a televíziónak?* — a következő válaszokat kaptuk (a „szavazatok” sorrendjében):

1. Színházi közvetítés	40
2. Tv-híradó	37
3. Ki-mit tud	33
4. Tv-játék	32
5. Kabaréműsor	32
6. Sportközvetítés	30

Televíziónézés a Mezőkövesdi Járási Könyvtárban (MTI Fotó — Birgés Árpád felv.)

7. Parabola	28
8. Irodalmi műsor	21
9. Játékfilm	18
10. Az érem harmadik oldala	14
11. Hétről hétre	12
12. Lányok—asszonyok	11
13. Századunk	8
(valamennyi értelmiségi!)	
14. Opera, hangverseny	6
15. Más ismeretterj. műsor	2
(mezőgazdasági dolgozók)	

Nézzük most ugyanerre a kérdésre a válaszokat a rádió műsoraival kapcsolatban:

1. Táncczene	35
2. Hírek, Esti, Reggeli krónika	26
3. Pódium	26
4. Rádiójáték	26
5. Népzene	23
6. Operett	23
7. Sportközvetítés	21
8. Színházi közvetítés	19
9. Irodalmi műsor	17
10. Élőszóval, muzsikával	16
11. Szabó-család	14
12. Ifjúsági műsor	11
13. Más műsorok	10
14. Ismeretterjesztő műsor	8
15. Opera, hangverseny	7

A rádió és a televízió közlésmódjában rejlő különbségek bizonyos fokig magyarázzák a szavazatok megoszlását. Mindenféleképpen igényességet jelez az, hogy a színházi közvetítés a televízióban első helyen, a rádióban viszont csak a 8. helyen áll, viszont a rádiójáték végső soron a 2. helyet kapta több más, igazán rádiós műfajjal együtt. Érdekes módon a nem televíziós filmek a 9. helyre szorultak. Bizonyos mértékig a kritikáját jelenti ez a televízió filmműsorának. A *Századunk* sorozat iránti közöny figyelmeztető jel a népművelőknek! A legigényesebb ismeretközlő műsorok egyike a 60 néző közül mindössze 8 szavazatot kapott. A táncczene rádióbeli elsősege azért is természetes, mert több adó lévén, eleve több szerepel műsorában, mint a televízióéban. (Nem a televízió táncczenei fesztiváljának idején történt a vizsgálódás!)

A Pódium, a rádiójátékok, az irodalmi műsorok előkelő helye a rádió — eddig talán kellően nem is értékelt — népművelő szerepét fényesen igazolja.

Mindkét „ranglistában” elkészerítő és figyelmeztető a komoly zene utolsó helye. Az opera- és hangversenyközvetítések falun éppúgy, mint városban a legkevesebb szavazatot kapták. Itt kell megkérdeznünk a művelődési otthonoktól, a könyvtáraktól: és mit tettek a változás érdekében? Az Operák könyvének beszerzése nem elegendő. Ha egy televíziós közvetítés előtt pár nappal a könyvtáros meghív néhány embert, s ismertetést tart, szívesen elbeszélget a műről, a legismertebb áriákat lemezről bemutatja, s beszél a korról, a szerzőről, s egyáltalán: „levegőt” teremt a megértéshez, az átéléshez, akkor már elmondhatja, hogy tett vala-

mit a változásért. Egyébként a recept nem új, csak alkalmazásával késlekedünk.

Az „előfordult-e, hogy tv-műsor hatására olvasott el könyvet” kérdésünkre 36 fő igennel, 24 nemmel válaszolt. Ha a televízió inspirációjára kölcsönzött műveket vizsgáljuk, gazdag választékot találunk a szépirodalmi művekből. Németh László társadalmi drámái, Sánta Ferenc: Hűszóra, Solohov: Emberi sors, Hugo: Nyomorultak (21 alkalommal), Szimonov művei, Ibsen drámái sorakoznak a listán.

Vizsgálódásunk szerint a rádió műsorai erőteljesebb indítékot jelentenek az olvasásra. A 60 megkérdezett közül mindössze 12 fő válaszolt nemmel. Érdekes módon az így felsorolt művek között sok az ismeretterjesztő munka, szerepelnek folyóiratok is, s általában sokkal változatosabb az olvasott művek listája. A kortárs irodalom tekintélyes helyet foglal el a felsorolásban: Galambos Lajos, Galgóczi Erzsébet, Fekete Gyula, Sánta Ferenc (az utóbbi 17 esetben!).

A *Rádiólexikon* és *A tudománytörténet nagy századai* című műsor nagy népszerűségnek örvend. Adásuk után másnap a legtöbb könyvtárban tapasztalható a kézikönyvek nagyobb használata. A rádió ismeretterjesztő műsorainak nagyobb rangjuk van, mint a televízió ismeretterjesztő adásainak, vagy legalábbis jobban ösztönöznek a további érdeklődésre, olvasásra.

A 60 megkérdezett közül 12 a válogatást a rádió műsorától teszi függővé, a többi fordítva, azaz a televízió műsorától függően választ. Egyébként ez a 12 személy a legrégebb tv-tulajdonos.

Végso soron a vizsgálódás csak megerősítette azt a nézetet, hogy a könyv, kép,

hang valahogy kölcsönösen hat a befogadóra, további élmény- és tudásanyag megszerzésére inspirálja, s csak a legritkább esetben lesz valaki *csak nézővé, csak hallgatóvá*, vagy csupán *csak olvasóvá*. Könyvtárosaink viszont meggyőződtek arról, hogy milyen nagy feladataik vannak bizonyos műsorok és a hozzájuk kapcsolódó művek propagálásában. S a gyakorlatat bebizonyította, hogy minden könyvtárban szükség van a *Televízió és Rádió Újságra*, a könyvtárosok által fontosnak tartott műsorok címének és adásidejének kiemelésére, valamint az adásokhoz a könyveken kívül folyóiratok cikkeinek ajánlására is.

A munka kezdetén még vitakoztunk, hogy az adásokat megelőző, vagy azokat követő propagandára van-e szükség? Egyértelműen talán nehéz lenne eldönteni a kérdést. Annyit mindenesetre megtanultunk, hogy a népművelőknek jól kell ismerniök magukat a műsorokat, legalább témájukban, s azt a könyv- és folyóiratirodalmat, amit kiegészítésként ajánlhatnak. Bizonyos műsorok váratlanul is olyan érdeklődés-inváziót keltenek, hogy nagyon tájékozottnak kell lennie a könyvtárosnak, ha a kérdésekre helyes választ akar adni. Ezért is fontos, hogy minden olyan kézikönyvet beszerezzen, ami korszerű információkat nyújt; nélkülözhetetlenné vált például az utóbbi időben a Kossuth Kiadónál megjelent *Akik a hírekben szerepelnek* című kiadvány. Az utolsó időben előnyösen változott meg a Rádió és TV Újság is, mert műsorait előzetesen röviden ismerteti. Ezért igen nagy szükség volna arra, hogy a lapnak ezt a részét bővítsék.

Győri Erzsébet

Kőhegyi Gyula exlibrisze

Könyvek és könyvtárak a két világháború között

A két világháború közti időszak kultúrájáról jellemző képet festett Bajcsy-Zsilinszky Endre *Politikai végrendeleté*-ben: *Az egész magyar társadalom nagy tömege, beleértve az uralkodó osztályokat is, nemcsak, hogy nem tanult, de még csak nem is olvasott... legfeljebb regényeket.* A ponyva jellegű szépirodalmi könyvek példányszáma volt a legmagasabb, de a színvonalasabbak is csak 2500—3000 példányban, a tudományos munkák csupán 1000 példányban kerültek kiadásra. A könyvtárak magasak voltak. Elekes Dezső statisztikus összeállítására szerint az 1920-as évek végén kiadott könyvek így oszlottak meg: általános és vegyes munka 9,9, filozófia 1,1, vallás 7,8, társadalomtudomány, jog, közigazgatás 6,5, hadügy 0,9, tankönyv 6,9, közgazdaság, mezőgazdaság 4,1, ipar, kereskedelem 1,8, nyelvészet, irodalom 0,8, természettudomány 1,7, technológia 1,1, orvostudomány 4,1, művészet 2,6, sport, szórakozás 1,4, szépirodalom 32,6 ifjúsági irodalom 7,1, történelem, életrajz 7,2, földrajz, utazás 2,4 százalék. Földes Ferenc 1938-as statisztikája szerint némi emelkedés mutatkozik ugyan a társadalomtudományok és a közgazdaságtudomány javára, de lényeges változást nem észlelhetünk.

A természettudományos ismeretterjesztés háttérbeszoritását jellemzően fejezte ki Klebelsberg Kunó kultuszminiszter legközelebbi munkatársa, Kornis Gyula: *Bármennyire differenciálódjanak is az iskolatípusok, az ember sajátos szellemiségét kifejező tanulmányoknak — a hangsúly különböző erejével — valamennyiben közösek kell lenniök. A vallástannak, nemzeti nyelvnek és irodalomnak s történelemnek, mint a jövőnek nemzedék értékelő állásfoglalását formáló tanulmányoknak, mindig primátusuk van az emberré nevelésben a külső természet ismeretére vonatkozó stúdiumok fölött.*¹

A társadalmi állapotok szükségszerű következménye volt a könyvtári kultúra alacsony színvonala: a Horthy-rendszer nem sokat törődött a magyar könyvtárügy fejlesztésével. Balogh József publicista így írta le az 1920-as évek derekán a helyzetet: *Igen fájdalmas, hogy ma még a tudós kutató is arra kényszerül hazánkban, hogy a történetesen meglevő műveket olvassa és nem férhet hozzá azokhoz a munkákhoz, amelyeknek ismeretét búvárkodása megkívánja... A szeparatizmusnak, amely egyes tudományszakokban túltengést idéz elő, míg más diszciplínákban könyvinség van, s amely végső sorban csak azt eredményezi, hogy a kis magyarság könyvek helyett a decentralizáltságnak úgynevezett rezsijére költi el aranyait, helyet kell adnia a centralizmusnak és az egycélúságnak.*²

Véleménye szerint a főváros nagy könyvtárainak könyvbeszerzési politikáját összehangba kell hozni. Központosítani kell az anyagi és szellemi erőket, a gyűjtésnek céltudatosabb és tervszerűvé kell válnia. *... valamely nagy könyvgyűjtő intézmény csak akkor él feladatának, ha a jövőbe tekint és vásárlásait nem szabja a percnak és egyes látogatók óhajításaihoz és véletleneihez.*³ Balogh nemzeti könyvtár létrehozását sürgette, amelynek feladata az általános könyvgyűjtemény biztosítása. A Széchenyi Könyvtár jelenléti könyvtár és főleg a magyar irodalom gyűjtésére szorítkozik. A Fővárosi Könyvtár a társadalomtudományok könyvtára. Az Akadémiai Könyvtár összességében egyenlőtlen — írta. Majd így folytatta: *Az egyetlen könyvtár, amely ma Magyarországon az általános könyvgyűjtemény látszatát adja, az Egyetemi Könyvtár. Ennek a gyűjteménynek sem terve, sem fejlődése, sem pedig jellege nem kifogásolható. Hozzáfűzte azonban: A legjobb indulatú bíráló is kénytelen lesz megállapítani, ... hogy ez az intézmény több irányban elmaradt. Elmaradt könyvanyagában az európai tudomány fejlődésétől; elmaradt adminisztrációjában a milliós magyar fővárostól, amelynek — ismételjük — összes tudományos könyvigényeit ez a gyűjtemény volt hivatva kiszolgálni. ... Ha manapság számos elsőrendű tudományszakban a kutatások hazánkban — könyvek híján — lehetetlenek, ennek okát az Egyetemi Könyvtár elszomorító állapotában kell keresnünk... egyetlen általános jellegű közkönyvtárunk mai állapotában, fájdalom nem alkalmas legajátosabb feladatainak teljesítésére. Mire van szükség? A válasz egyszerűnek látszik: módszeres, áldozatkész, általános elvekhez ragaszkodó könyvvásárlásra.*²

A folyóiratok beszerzésének fontosságát is kiemelte: *Napjainkban a tudományos közlésnek, az ismeretterjesztésnek és a híradásnak már régen nem csupán a könyv, hanem az időszaki és napisajtó is elsőrendű eszköze. A világ folyóiratait és hírlapjait magyar ember sehol át nem tekintheti, de fájdalom, a magyar időszaki publikációknak és hírlapoknak sincs nyílt olvasótermük, mert a Nemzeti Múzeum csak gyűjti ezeket,*

*de nem képes hozzáférhetővé tenni... Számos tudomány szak évtizedek óta vár a standard irodalom beszerzésére, régi és nélkülözhetetlen gyűjtemények és folyóiratsorozatok követelik a gyors kiegészítést, — vásárolni kell sokat, bőkezűen, de megfontolással és a többi budapesti gyűjteménnyel való megegyezést szüntelenül keresve.*³

Hóman Bálint kulturpolitikus — a későbbi kultuszminiszter — is úgy vélte, hogy egyik legürgősebb feladata a könyvtárak organikus együttműködésének megszervezése. Előfeltételei: a gyűjtési körök szabályozása, a tudomány egyetemes szempontjából kiinduló tervszerű gyarapítást előmozdító s a könyvtárhasználatot megkönnyítő központi nyilvántartás kiépítése. Ideális megoldásnak tartotta volna, ha a múzeum, az akadémia és az egyetem könyvtárait egy modern, központi épületben egyesítik és így egy „Nemzeti Könyvtár”-at hoznak létre. *A jelenlegi helyzetben azonban a legfontosabb a gyűjtési körök szabályozása és a könyvtári dotációk megemelése — írta. — A gyarapításoknak nem szabad egyéni és partikuláris szempontból kiindulniuk, hanem a magyar tudomány és a magyar tudósok összességét kell szem előtt tartaniuk.*⁴

A könyvtárak közötti kooperáció kiépítése céljából hozták létre az *Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központot* 1923-ban. (A századfordulón alakult Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának és Főfelügyelőségének hatásköre a tudományos könyvtárakra nem terjedt ki; ennek feladata csupán a közművelődési könyvtárak tervszerű fejlesztése és a népkönyvtárak országos szervezetének kiépítése volt.) A könyvtárak anyagi eszközeinek elégtelensége s az állam pénzügyi helyzete ugyanis olyan megoldást tett szükségessé, amelynek révén a könyvtárak teljesítőképeségét nagyobb anyagi megterhelés nélkül is növelni lehetett. A Bibliográfiai Központ — a porosz Gesamtkatalog mintájára — központi címjegyzéket létesített. Nyilvántartották a 20 legnagyobb közkönyvtár 1926 óta történt beszerzését, és a gyarapodást havonta megjelenő füzetekben tették közzé. Ez megkímélte a könyvtárakat a nem feltétlenül szükséges vásárlásoktól és lehetővé tette, hogy a könyvtárak anyagi erejüket az elsősorban gyűjtőkörükbe tartozó munkák beszerzésére összpontosítsák. A Bibliográfiai Központ elkészítette a 7 legnagyobb budapesti könyvtárba 1928-ban járó folyóiratok címjegyzékét is. A központ másik funkciója a nemzetközi kiadványcsere lebonyolítása volt, amelyhez Magyarországot a hivatalos és tudományos kiadványok nemzetközi cseréjét szabályozó „brüsszeli egyezményekhez” 1923-ban történt csatlakozása kötelezte. *E nemzetközi kapcsolat a hazai nagyobb közkönyvtárakat évente több száz külföldi folyóirat és egyéb kiadvány birtokába juttatta.*⁵

Az 1930-as évek közepén megélenkült a magyar könyvtárügy. Előtérbe kerültek a könyvtárosképzés kérdései is. 1934-ben megindult a *Könyvtári Szemle*, bár a következő évben megszűnt. A Szemle célja a könyvtárak közötti szorosabb kapcsolat kiépítése volt; lehetővé kívánta tenni egy-egy fontosabb könyvtári vagy könyvészeti kérdés megvitatását, ismertetni akarta a külföldi könyvtárügy helyzetét, továbbá könyvészeti irodalmat is közölt. Javaslat hangozott el a Szemlében arra vonatkozólag, hogy létre kellene hozni a könyvtárosok közös szervezetét. 1935-ben meg is alakult a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, amely azonban nem vált a könyvtárosok élő fórumává, hanem csupán a hivatalos irányvonalat követte.

A hivatalos könyvtárpolitika vezetője, Pasteiner Iván az Egyesület 1936. évi kongresszusának záróülésén mondott beszédében hangsúlyozta, hogy mindazoknak a panaszoknak, amelyek a magyar könyvtárüggyel kapcsolatban felmerültek, oka az anyagi eszközök elégtelenségében keresendő.⁶ Pasteiner az egyetemi könyvtárak helyzetét ismertető előadásában⁷ elsősorban szervezeti kérdésekkel foglalkozott; kitért az egyetem és a könyvtár kapcsolatára, a helyszűke okozta problémákra, és ismételtlen felhívta a figyelmet, hogy a könyvtárak milyen kevés anyagi támogatásban részesülnek.

1938-tól kezdve a könyvtári érdeklődés megcsappant; a Magyar Könyvszemle alig közölt könyvtárpolitikai cikkeket, a szaktudományok kérdéseivel foglalkozott csupán. Még Hóman Bálint kultuszminiszter is kénytelen volt beismereni: *Elhanyagolt tereńnema még a kultusztárcának a könyvtári kérdés... ezen a téren... nagy visszaesés mutatkozik a háború előtti évekhez viszonyítva.*⁸

Bár voltak a korszaknak művelt, haladó gondolkodású, kiválóan képzett könyvtárosai, ők azonban csak a gyakorlat terén érthettek el eredményeket, a hivatalos könyvtárpolitika vonalát nem befolyásolhatták. *Káplány Géza*, a Technológiai Könyvtár főkönyvtárosa hiába hívta fel a figyelmet a szakkönyvtárak elmaradottságára, ami a természettudományok elhanyagoltságát tükrözte vissza a könyvtárügyben. *Megállapítható — írta —, hogy ezek az intézeti szakkönyvtárak az illetékes felsőhatóságok előtt sohasem voltak többek s az ügykezelés szempontjából sem voltak fontosabbak, mint az intézetek, hivatalok akta- vagy irattárai s így természetes, hogy úgy személyzeti, mint egyéb tekintetben is segédhivatali nívón tartattak. De megállapítható az is, hogy*

amennyiben e szakkönyvtárakkal szemben felsőbb hatósági ellenőrzésről szó lehetett, az mindenkor és kizárólag számvevőségi leltári ellenőrzésben merült ki, vagyis, hogy a könyvek mint leltári tárgyak előmutathatók-e? Egyébként pedig, minden egyéb kérdés vagy könyvtári probléma irrelevans volt.⁹

Káplány a továbbiakban rámutatott arra, hogy a szakkönyvtárak még a minimális anyagi támogatásban sem részesültek, így természetesen szó sem lehetett anyaguk tervszerű gyarapításáról. Ugyanakkor teljesen elszigetelődtek egymástól, semmilyen kooperációs lehetőség nem volt köztük, ami nemegyszer felesleges könyv- és főleg folyóirat-beszerezést eredményezett. Majd így folytatta: *Félrevezető volna azonban úgy vélekedni, hogy nem éppen előnyös színezetű megállapítások csupán kisebb szakkönyvtárainkat érinthetik, mert lényegében sokáig ugyanez volt a sorsa, illetve múltja két legnagyobb szakkönyvtárunknak is, amely áldatlan állapotból a Technológiai Könyvtár csak fokozatosan és újabb idők óta, a Műegyetemi Könyvtár pedig csak most kezd nagyobb lendülettel kikászálódni.*⁹

Röviden szeretnénk csak utalni a könyvtárügy legelhanyagoltabb területére: a közművelődési és népkönyvtári hálózatra. Szabó Ervin a Fővárosi Könyvtárat modern közkönyvtárrá fejlesztette; a két háború közti időszakban azonban a Fővárosi Könyvtár visszahagyatott az átlagos színvonalra. A könyvtár épülete romos volt és csak 1926-ban került sor renoválására. Folyóiratokat, napilapokat nem vásároltak, a könyvvállományt alig fejlesztették. A rendelkezésre álló kis összegből is főleg csupán könnyű, szórakoztató műveket szereztek be. Bár a könyvtár 1931-ben új épületbe, a Wenckheim-palotába költözött, beszerzési keretét nem emelték meg. Külföldi könyveket a valuta-korlátozó intézkedések miatt egyáltalában nem tudott vásárolni, de még a kézikönyvtár régi, meglevő sorozatai is hiányossá váltak. A Fővárosi Könyvtárhoz a 30-as évek elején 12 fiókkönyvtár tartozott; Szabó Ervinnek az a törekvése azonban, hogy a fiókkönyvtárak segítségével a legszélesebb tömegekhez is eljuttassák a műveltséget, felédse merült.

A népkönyvtárak feladata — az eredeti célkitűzések szerint — az lett volna, hogy ellássák könyvvel az ország egész lakosságát. Az e célra rendelkezésre álló összeg azonban olyan csekély volt, hogy még a falusi lakosság könyvigényeit sem tudták kielégíteni. Az ország számos helységében egyáltalában nem létesültek könyvtárak; a meglevők is igen kis állománnyal, csupán 200—400 könyvvel rendelkeztek.

Ez a cikk nem akar a munkáskönyvtárakkal foglalkozni. A kérdés iránt érdeklődők olvassák el Szilágyi János: A magyar munkáskönyvtárak a két világháború között (1920—1944) c. munkáját.¹⁰ Ennek tanulmányozása nélkül a kor könyvtárügyére vonatkozó ismereteink hézagosak maradnak.

Összefoglalólag megállapíthatjuk, hogy bár a korszak művelődéspolitikájának voltak objektív eredményei (az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ létesítése, a szegedi és a pécsi egyetem újjászervezése stb.), ezek az eredmények elszigeteltek maradtak. Országos jellegű elvi célkitűzések, átfogó szervezeti intézkedések, könyvtárpolitikai elgondolások és gazdasági alap nélkül a könyvtárak nem teljesíthették feladatukat.

Déri Miklósné

J E G Y Z E T E K

1. Kornis Gyula; Kultúrpolitikánk irányelvei. 1921.
2. Balogh József; Magyar könyvtárpolitika. = Budapesti Hírlap. 1925. nov. 22.
3. Balogh József; A budapesti Egyetemi Könyvtár. = Nemzeti Újság. 1927. jún. 1.
4. Hóman Bálint; Múzeumok, könyvtárak, levéltárak. (1927.) (Klny.: A magyar tudománypolitika alapvetése.)
5. Bisztray Gyula; Könyvek világa. Könyvtárak és könyvkedvelők gondoljai. = Magyar Szemle. 1940. 425—435. p.
6. A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének évkönyve. I. 1937.
7. Pasteiner Iván; Az egyetemi könyvtárak. 1937. (Klny.: Magyar Felsőoktatás.)
8. Hóman Bálint; Művelődéspolitika. 1938.
9. Káplány Géza; Könyvtárak korszerű rendezése és fejlesztése. I. 1943.
10. Szilágyi János; A magyar munkáskönyvtárak a két világháború között (1920—1944). 1961.

SCHEDIUS LAJOS

(1768—1847)

1.

A korszerű kurrens magyar nemzeti bibliográfiára soká kellett várunk, pedig ennek rendszeres megjelentetését már a XVIII. század végén megkísérelte Schedius Lajos,

Schedius Győrött született 1768. december 20-án. Pozsonyban, Sopronban és a göttingai egyetemen tanult. Itt diszsertációját olyan jónak találták, hogy 26 arannyal és ösztöndíjjal jutalmazták. A doktori cím elnyerése után nem sokkal, még Németországból pályázott a pesti egyetem megüresedett esztétikai tanszékére. A húsz pályázó közül széles körű irodalmi ismereteivel és alapos tudásával annyira kivált, hogy eltekintettek fiatal korától, valamint az akkoriban sú-

lyos hátrányt jelentő protestáns voltától, és 1792-ben egyetemi tanárrá nevezték ki.

A német anyanyelvű, németes műveltségű ifjú Pesten gyorsan beilleszkedett a magyar irodalmi életbe. Barátságot kötött Révayval és sok más íróval, dramaturgja lett Kelemen László színtársulatának (1792), Kármánnal együtt részt vett az *Urania* szerkesztésében (1794), sokat tevékenykedett a pesti evangélikus tanoda alapítása (1798) és zavartalan működése érdekében.

2.

A XVIII. század végén a magyar írók és tudósok java része nem sokat tudott egymásról, az új könyvek megjelenésének híre gyakran csak évek múlva jutott el hozzájuk. Kazinczy, aki levelei révén széphalmi kúriáját egy időre irodalmi központtá tette, akkor még börtönben sínylődött. Ezért Schedius elhatározta, hogy minden évben megjelenteti az előző esztendőben kiadott könyvek jegyzékét. Célját az 1798-ban megjelent első füzetben fejtí ki: reméli, hogy a tudósok ezen a réven könnyebben tudomást szerezhetnek az új művekről, hogy a kormányzat méltóbb módon tájékozódhat így az irodalom szelleméről, mint a cenzorok elfogult jelentéseiből, és hogy ezáltal a hazai és külföldi könyvkereskedelem fel lendül.

Németországban már a század közepétől kezdve rendszeresen megjelentek a húsvéti és a Mihály napi frankfurti és lipcei vásáron forgalomba hozott könyvek katalógusai. Ezt vette mintául Schedius. Eleinte ő is évi két füzetre gondolt, de az anyag csekély volta miatt erről a gondolatról letett. A német vásári katalógusnak még a hosszú címét is majdnem szó szerint átvette: *Allgemeines Verzeichniß der inländischen Bücher...* (Azoknak a belföldi könyveknek általános jegyzéke, amelyek az 1798. évi pesti József napi vásárra vagy egészen újonnan nyomva, vagy pedig javítva vagy egyéb kiadásban megjelentek, s azoké is, amelyeket ezután akarnak kiadni.) Nem gondolt rá, hogy a pesti vásáron a kiadók és könyvkereskedők nem találkoznak egymással, nem kötnek üzletet, mint például Lipcsében. Nálunk a

vásárokon csak a ponyvaműveknek volt keletjük, amelyeket a vándor kereskedők szentképekkel, tükrökkel, zsebkésekkel együtt árultak.

A füzetke címe és bevezetése célszerűségből német. Ezt a nyelvet ugyanis értették a hazai tudósok és könyvkereskedők, a külföldiektől viszont — írja a szerkesztő az előszóban — nem lehet elvárni, hogy magyarul tudjanak. Ezért a magyar és szlovák művek német címfordítását is közli.

Az Allgemeines Verzeichniss messze állt a teljességtől. Schedius a második füzet előszavában elpanaszolja, hogy a nyomdászok nagy része nem látta be a vállalkozás hasznát: harminc nyomda közül csak öt-hat küldte meg új kiadványainak a címét. Ilyen körülmények közt sok munkáról nem szerezhetett tudomást. A megkapott címek közt pedig válogatott, kihagyott minden olyan könyvet, amely tudományos, vallásos és irodalmi szempontból értéktelen. A feldolgozott tételek száma így elég kevés: évenként 120—130. Mégis találunk sok olyan művet, amelynek címét hiába keressük Petriknél és a később megjelent bibliográfiákban. Például az 1799. évi füzet első hat lapján felsorolt huszonegy tételből hetet nem ismer az utókor. (Egy szlovák *Agenda*; Bátheri Gábornak Teleki József felett mondott gyászbeszéde; Bottgrawitz német szomorújátéka, a *Graf Rosenberg*; két szlovák imakönyv; a nyitrai és egri egyházmegye latin *Calendariuma*.)

Egyik-másik mű címét annotáció egészíti ki. Például Dugonics *A szerencsének* című regényéről megudhatjuk, hogy Heliódorus *Aithiopiakájának* az átdolgozása. Bevern Ottó egyik könyvének címéből csak az derül ki, hogy Szent Bernátról tartott beszéd. Az annotáció elárulja, hogy a zirci apátság történetét és rövid leírását is tartalmazza. Márton István *Keresztjén theologusi morálja* címlapján az 1796. év olvasható, de a megjegyzés felvilágosít, hogy csak 1798-ban jelent meg.

A függelék 25—30 nyomdakész állapotban levő vagy sajtó alatt álló könyv címét közli, amennyiben ezekről a szerkesztő baráti körében értesülést szerzett.

1801-ben a napoleoni háború miatt igen kevés könyv jelent meg, összesen negyven. Ezért ebben az évben elmaradt a kis bibliográfia megjelenése, viszont az 1802-es füzet két esztendő terméséről adott számot.

Az 1800. évi füzet tartalmazza 538 élő magyar, valamint a Magyarországon lakó külföldi írók névsorát, a foglalkozás és a lakhely feltüntetésével. Schedius ezt írói lexikonná akarta kibővíteni, a fel-

Schedius könyvjegyzékének címlapja

soroltak születési helyének, idejének, a magasabb iskolai végzettségnek és a megjelent műveknek a felsorolásával. Ez a névsor első kísérlet, s így nem teljes. A politikai foglyok, Kazinczy, Verseghy természetesen nem szerepelhettek benne, de Csokonai kimaradását mindenképp súlyos hiánynak kell elkönyvelni. Schedius adattárát 1822-ig állandóan bővítette, — utolsó fogalmazványában már harmadfelezer név található — kiadására azonban többé nem került sor. Kéziratát a Széchényi Könyvtár őrzi.

3.

Schedius abból a célból, hogy itthon és külföldön az új magyar könyveket minél jobban megismerjék, 1798-ban és 1799-ben a *Neue Courier aus Ungern* folyóirat mellékleteként *Literarischer Anzeiger aus Ungern* címmel négy lap terjedelmű kis hetilapot is szerkesztett. A

lap annyiban újszerű, hogy tartalmának nagyobb részét a hazánkban megjelent tudományos, ismeretterjesztő és szépirodalmi könyvek recenziója foglalja el. Inkább dicsér, mint kritizál, de sokszor megemlíti a kisebb-nagyobb hibákat, fordítási nehézségeket. Néha azt elemzi, hogy egyes művek műfajilag mit jelentenek, milyen szempontból lehetnek hasznosak. Olyan kérdéseket is tárgyal, amelyek az ismertetett könyvvel csak elvileg függnek össze. Például egy grammatikával kapcsolatban felsorolja az iskolai nyelvtanítás hibáit. A cikkek névtelenek, valószínűleg mindet, vagy legalább túlnyomó részüket maga a szerkesztő írta.

Az *Anzeiger*-nek a könyvkritikákon kívül még két rovata volt *Rövid közlemények* és *Különféle hírek* címmel.

A *Neue Courier* és melléklete 1799 végén megszűnt. Schedius az utolsó számban megígérte, hogy a következő évben egy önálló folyóiratot indít. Ígéretét nem tudta megtartani: súlyosan megbetegedett, és hosszabb ideig az egyetemen sem tartott előadásokat. Így a *Zeitschrift von und für Ungern* csak 1802 januárjában indult meg. Az új lappal ugyanazt a célt akarta elérni, amit a könyvészetével és a *Literarischer Anzeiger*-rel: a magyar tudományos életnek, s ezen belül elsősorban az új könyveknek a megismertetését a hazai közönséggel és a külföldi kutatókkal. Évente hat füzet került ki a nyomdából átlagosan 140 oldal terjedelemmel. Három rovata közül az egyik irodalmi, történelmi, nyelvészeti, természetrajzi, orvosi, földrajzi és gazdasági tanulmányokat, rövidebb cikkeket közölt, a másik híreket az irodalmi életéről és a különféle intézményekről. A harmadik rovat részletesen beszámolt az új könyvekről, mégpedig a hazaiakon kívül a külföldi magyar vonatkozású művekről is. Az *Anzeiger*éhez hasonlóan inkább ismertetések voltak ezek, mint szigorú kritikák: a gyengébb, kevésbé értékes írások is elég sok elismerést kaptak. Az ismertetett könyvek műfajilag és nyelvileg (magyar, német, latin, szlovák)

változatosak, de a szerkesztő baráti körének megfelelően a dunántúli írók viszonylag több helyet kaptak, mint a tiszántúliak.

Ezek az ismertetések kellő tájékozódást nyújtottak könyvújdonságainkról, s így bizonyos mértékben feleslegessé tették a kurrens évi bibliográfiák megjelenését. Valószínűleg ez az oka, hogy 1802 után nem jelent meg belőlük több szám.

A *Zeitschrift von und für Ungern* előfizetőinek száma háromszáz fölé emelkedett, s ez abban a korban elég tisztességes szám. Itthon és Németországban egyaránt nagy megbecsüléssel emlegették, és sokan sajnálták, mikor 1804-ben, a harmadik évfolyam utolsó füzetében a szerkesztő bejelentette, hogy betegsége miatt orvosa eltiltotta a sok szellemi munkától, s ezért beszünteti folyóiratát.

Ezzel Schedius bibliográfusi és irodalomismertető tevékenysége megszűnt. Kurrens könyvésze és recenziós folyóiratai hasznos kezdeményezések voltak, de az ország gazdasági és kulturális helyzetét tekintve túl korai vállalkozások. Főleg ezért szűntek meg rövid fennállás után, és folytatásukra ezért került csak hosszú évtizedekkel később sor.

Maga Schedius ezután sem sokat pihent. Az egyetemen folytatta előadásait, részt vett a *Tudományos Gyűjtemény* szerkesztésében, írt költeményeket, értékeket, latin és magyar nyelvű esztétikát, foglalkozott a selyemhernyó-tenyésztéssel, térképet adott ki, és tantervet dolgozott ki az evangélikus gimnáziumok részére. Tagja volt az Aurora Körnek, az Akadémia működését előkészítő bizottságnak, megválasztották az Akadémia igazgató tagjává és a Kisfaludy Társaság aienökévé. Élete utolsó két évtizedében hatékonyan agitált annak érdekében, hogy az országban mindenütt — így az egyetemen is — a magyar nyelv elfoglalja az őt megillető helyet. Rendkívül sokoldalú tevékenységének csak a halál vetett véget 79 éves korában, 1847. november 12-én.

Vértesy Miklós

IRODALOM

Zubcr Marianne: A hazai német nyelvű folyóiratok története 1810-ig. Bp., 1915.

Jánosi Béla: Schedius Lajos esztétikai elmélete. Bp., 1916.

Hittrich Ödön: Schedius-émlék. Bp., 1925.

Doromby Karola: Schedius Lajos, mint magyar—német kultúrközvetítő. Bp., 1933.

A DEBRECENI Művészklub Széchenyi u. 1. alatti helyiségében idén megnyitott városi hírlapolvasó választéka csaknem 200 magyar és külföldi lapra emelkedett. Az olvasók tájékoztatására figyelmet felkeltő, leporelló-alakú tájékoztató kiadvány, illetve lapjegyzék jelent meg, mely a propaganda igényeket is kielégíti.

A putnoki könyvtár korszerűsítésének eredményei

Másfél éve nyitottuk meg az ózdi járásban az átalakított és korszerűen berendezett járási könyvtárat, mely a megszünt putnoki járás volt székhelyére került. Új gyermekrészleggel gyarapodott a könyvtár, bővült a felnőtt olvasó és kölcsönző is. A felújítás és berendezés kb. 150 ezer forintba került.

Az eltelt időszak távlatából már elmondhatjuk, hogy nem volt hiábavaló a korszerűsítésre fordított összeg. Ismét beigazolódott az a tény, hogy a kulturált környezet jobban vonzza az embereket: *könyvtárunk látogatóinak száma megduplázódott.* Az olvasótáborba 1964 végén 750 olvasó tartozott, 1965 végére viszont 1150 főre, a lakosság 17,6⁰/₀-ára emelkedett az olvasók száma. Természetesen ezzel párhuzamosan a kölcsönzött kötetek száma is nőtt: 1964-ben 30 370 kötetet, 1965-ben 41 220 kötetet kölcsönztünk ki.

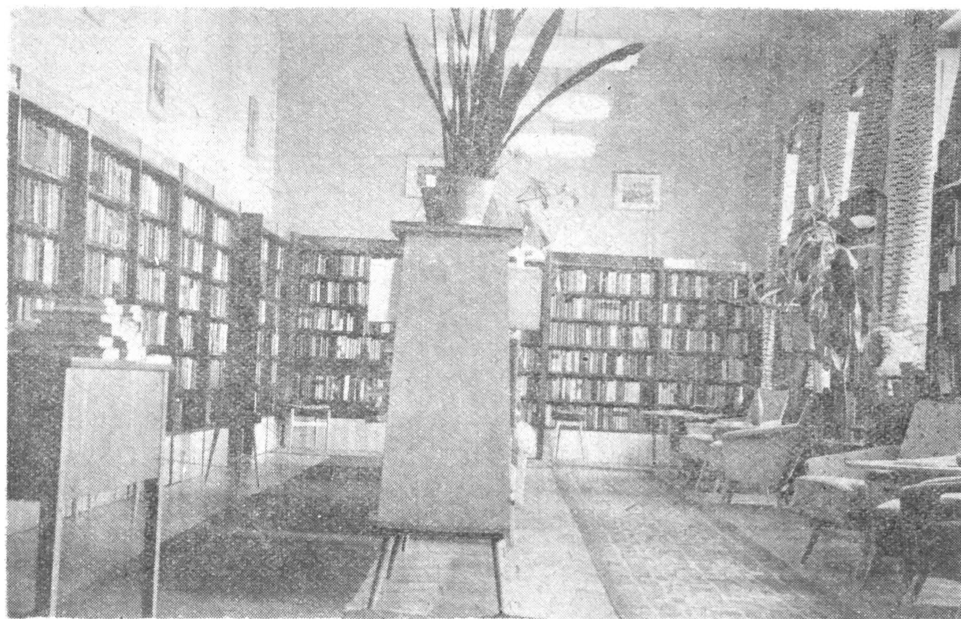
A helyben olvasásra jobb és kényelmesebb körülményeket tudunk teremteni, mert a község legrepresentatívabb művelődési intézménye a járási könyvtár. Az olvasótermi asztalok, fotelok mindennap foglaltak. Ez azzal is magyarázható, hogy

a kézikönyveken kívül 54 féle folyóirat áll az olvasók rendelkezésére.

Községünkben közép- és felsőfokú mezőgazdasági technikum, valamint gimnázium működik. Könyvtárunk rendelkezik a tanulók részére szükséges szakirodalommal, sőt a tanulóknak arra is alkalomuk van, hogy jegyzeteljenek a könyvtárban. A bejárók, amíg vonatjuk nem indul, a könyvtárban töltik idejüket tanulással, vagy olvasással. Az állományból kiválogattuk a kötelező és ajánlott irodalmat, külön állványon helyeztük el, hogy ezzel is megkönnyítsük tájékozódásukat.

A tágasabb helyiségekben lehetőségeink vannak arra is, hogy a könyvtárban irodalmi rendezvényeket tartunk. (Író—olvasó találkozók, ankétok, előadások stb.)

Gyermekrészlegünkben ugyancsak pezsgő élet folyik. Nemcsak kölcsönzés és helyben olvasás van, hanem hetenként — csütörtöki napon — rendszeresen tartunk gyermekfoglalkozást. A gyermekek iskolán kívüli foglalkoztatására havi programot állítunk össze a legváltozatosabb témákból. Az alsó és felső tagozatos

Az Ózdi Járási Könyvtár (Putnok) felnőtt részlege

Részlet az Ozdi Járási Könyvtár (Putnok) gyermekrészlegéből

tanulók részére külön tartunk foglalkozást. Ezek keretében szellemi vetélkedőkre, könyvismertetésekre, ismeretterjesztő kérdezz—felelek műsorokra, mese-posztócska játékokra és diafilm vetítésekre kerül sor.

A pedagógusokkal a legjobb kapcsolatot sikerült kialakítani. A pedagógusok osztályonként hozzák el a tanulókat könyvtárlátogatásra. Az ilyen csoportos

látogatáson a könyvtár munkatársai elbeszélgetnek a gyermekekkel a könyvtárról, könyvekről és arról, hogy milyen segítséget nyújthat a könyvtár az iskolai tanulmányokhoz. A csoportos látogatások eredménye többek között az, hogy az általános iskolai tanulók 45⁰/₁₀-a olvasó a járási könyvtárban.

Tomcsányi Irma,
az Ozdi Járási Könyvtár munkatársa

Clubfoglalkozások falusi presszókban és művelődési intézményekben

A miskolci járás négy községében (Nyékládháza, Sajólád, Ónod és Hernádnémeti) két helyiséges, szépen berendezett eszpresszó működik. A presszók vezetőit a járasi könyvtár képviselője a járasi földművelésszövetkezet igazgatójával együtt felkereste, és megállapodott velük, hogy a községi könyvtár állományából kb. 50 db szépirodalmi könyvet letétbe helyez náluk, hogy könyv is álljon a presszóba betérő vendégek rendelkezésére. Az állományt természetesen időnként felfrissíti a községi könyvtár. A presszók vezetői készségesen vállalták ezt a pluszmunkát. A földművelésszövetkezet ízléses feliratot is készített, amelyen a

vendégek figyelmét felhívta a helyben-olvasási lehetőségre.

Az eddigi tapasztalatok szerint 3 községben megfelelő eredménnyel járt a kísérlet. Fél év alatt átlagosan 25—40 olvasó 50—100 kötet könyvet olvasott a presszókban. A sikeren felbuzdulva az említett községekben a másutt már bevált klubfoglalkozásokat a presszóban rendeztük meg. Kezdetben kissé féltünk e lépéstől, mert tartottunk attól, hogy a vendégek között akad olyan is, aki kifogásolja, hogy a feketével, a konyakkal együtt kultúrát is felszolgáltattunk. Az első klubestet Sajóládon szerveztük meg, ahol 65 fő jelent meg, főleg fiatalok. Meg-

értés és érdeklődés fogadta a másfél órás programot. A vendégek között ott találtuk a közleg vezetőit is. Az itteni siker arra lelkesített, hogy a kísérletet máshol is folytassuk. Ezt megtettük, és könyvtári klubfoglalkozást eddig a következő községekben tartottunk: Ongán, Sajószentpéteren, Szirmabesenyőn, Alacs-kán, Alsószolcán, Kisgyőrben, Sajóbá-bonyban, Sajóladon, Nyékládházán, Kis-tokajban, Onodon, Varbón, összesen 15 alkalommal. (Ebből könyvtárban 8-at, presszóban 3-at, művelődési otthonban pedig 7-et.) Mindez fél év alatt történt. Egy-egy klubesten átlag 40—50 fő vett részt. A kisgyőri rendezvényen tapasztalatszerzés céljából a körzet könyvtárosai és népművelési ügyintézői, művelődési otthon igazgatói is részt vettek. Sajóbá-bonyban a dolgozók iskolájába járók jelenlétében tartottuk meg a foglalkozást.

A fent említett klubestek sikerét és színvonalát a következő tényezők biztosították:

A klubesteket a könyvtárak és a művelődési otthon igazgatók közösen szervezték. Ez konkrét feladatot adott az együttműködéshez mind szervezési, mind tartalmi vonatkozásban. A foglalkozások az irodalmi, történelmi és természettudományos ismereteket új, szabadabb formák alkalmazásával közvetítették. Ugyanakkor jó lehetőséget teremtettek a könyvtár, a könyv, az olvasás propagandájára is. Végül kellemes és kulturált szórakozást nyújtottak a megjeleneteknek azzal, hogy a foglalkozásokat tánc vagy társasjátékok zárták be.

A színvonalat emelte a foglalkozások tartalmának helyes megválasztása is, amely a résztvevők felkészültségéhez alkalmazkodott. Az érdeklődést érdekes és sokoldalú szemlélettel fokozta és tartotta ében. Például a kisgyőri irodalmi vetélkedőn a szemelvényeket a felolvasás helyett dramatizálták. Több községben zenekar működött közre, vagy a zenekart lemezjátszó helyettesítette. Az ötletes

ügyességi feladatok (szójáték, kapocsfűzés, számjáték stb.) beiktatása feloldotta az egyhangúságot, és jól szórakoztatta a résztvevőket. Az érdeklődést helyi vonatkozású irodalmi, történelmi és mezőgazdasági kérdések beiktatásával is sikerült fokozni.

A foglalkozásokat valamennyi községben a járási könyvtár munkatársa vezette, mégpedig azért, hogy a községi könyvtárosnak módszertani segítséget nyújtsunk egy-egy ankét, vetélkedő levezetéséhez. Ez az eljárás többet ért, mint ha a községi könyvtárosnak módszertani levélben adtunk volna tanácsot egy-egy klubfoglalkozás levezetéséhez.

Az eddigi tapasztalatokat a járási könyvtár Sajóbáonyban kívánja megvitatni a községi könyvtárosokkal. Azért Sajóbáonyban, mert itt ez évben korszerűen felszerelt községi könyvtárat rendeztek be, és ennek bemutatására is sor kerül. A tanácskozáson dől el, hogy hol van lehetőség a miskolci járásban a klubfoglalkozások rendszeresítésére. Ugyanis az ismertetett eredmények nem minden nehézség nélkül születtek. Akadt olyan művelődési otthon igazgató, aki a könyvtár kezdeményezését nemcsak nem segítette, hanem „féltekenységből” rossz szemmel nézte. A sajszentpéteri ifjúsági háztól legutóbbi rendezvényünkhöz nem kaptuk meg a megígért segítséget, a zenekar nem jött el. Minderről csak a kezdés előtt egy órával értesültünk. A könyvtárosok között is akadt olyan, aki szívesen elengedte volna a szervezéssel járó gondot, munkát, mert elegendőnek tartja a kölcsönzést, a könyvek beszédését és kiadását. Miközben tehát a könyvtári munkában előre kívánunk lépni, számolnunk kell a kényelmeskedéssel, olyan jelenségekkel, melyek bosszúságot, keserűséget is okoznak. Szerencsére több a kedvező tapasztalat, ezért tovább folytatjuk a megkezdett munkát.

Serfőző János
járási könyvtárigazgató,
Sajószentpéter

Már nem gyerek — még nem felnőtt...

Örömmel olvastam N. Rácz Aranka elgondolkoztató cikkét (*A közművelődési könyvtárak ifjúsági szolgálata. = Könyvtáros, 1966 július*), és sok tekintetben egyet is értek vele. Hozzánk, gyermekkönyvtárosokhoz igen közelálló kérdéssel foglalkozik, hiszen az olvasóvá nevelés „alapozási munkája” nem fejeződik be a gyermekkönyvtárban.

Nálunk, Szegeden külön ifjúsági könyvtár működik — tudomásom szerint az

országban egyedül Pécsen van még ilyen —, ezért bennünket különösen érint ez a kérdés. Mivel azonban a tendencia a felnőtt könyvtárakkal való egybeolvadás felé mutat, felvetődik a kérdés —, s ez nálunk elevenbe vág! —, hogy egyáltalán van-e létjogosultsága az önálló ifjúsági könyvtárnak?

A szegedi ifjúsági könyvtárban jelenleg 12 év az alsó korhatár, a felső pedig gyakorlatilag a 20—22 év. Az általános

iskola befejezése következtében adódó töbrést —, amikor legnagyobb a veszélye a lemorzsolódásnak! — úgy küszöböltük ki, hogy a gyermekkönyvtárba 14 éves korig járhatnak a gyerekek, de akinek az igényei túlnőttek a gyermekkönyvtár keretein, az már 12 éves korában átiratkozhat az ifjúsági könyvtárba. A nálunk „végző” nyolcadikosokat pedig ünnepélyesen átkisérjük az ifjúsági könyvtárba. Viszont gyakorlatilag a 16. évet betöltő fiatalok, amint megkapják személyi igazolványukat — ez a feltétele a tagságnak —, azonnal és többségükben átiratkoznak a felnőtt könyvtárba. A felnőtt könyvtár használata különösen érthető és indokolt is az egyetemi, főiskolai hallgatóknál, akik a tanulmányaikhoz szükséges szakirodalmat többnyire csak a Somogyi Könyvtár központjában tudják beszerezni.

Helyi tapasztalataink tehát az önálló ifjúsági könyvtár létesítését nem indokolják, viszont nem hunyhataunk szemet afőllött, hogy létezik a serdülők korosztálya, amely tudvalevőleg a legtöbb pedagógiai, lélektani felkészültséget, emberismeretet kívánja meg a vele foglalkozóktól, szülőktől, pedagógusoktól, könyvtárosoktól egyaránt. A fiatalok forrongó testi, szellemi világa, bontakozó önérzete, alakuló világnézete nagyon is gondos, óvatos és tapintatos bánásmódot követel. De azt is tekintetbe kell vennünk, hogy világnézeti, testi, szellemi fejlődésük hamarosan (20—22 éves korban) megállapodik, határozott irányt vesz, egyéniségekké válnak, s ekkor már sokkal kevésbé irányíthatók, mint az úgynevezett serdülőkorban.

Ezt a két szempontot figyelembe véve szállok vitába N. Rác Aranka cikkének a korhatárral foglalkozó részével. Véleményem szerint a gyermekkönyvtárak felső korhatárát kellene megemlíni 16 évig — természetesen megfelelő állománybővítéssel, a „Válogatás a felnőttek irodalmából” elnevezésű állományrész alapos, főleg klasszikusokkal történő feltöltésével —, és 16 éven felül már a felnőtt könyvtár tagjai lehetnének a fiatalok, természetesen 20—22 éves korukig az ajánló polc és a könyvtáros megfelelő irányításával, amint azt Rác Aranka

cikke részletesen kifejtette. Javaslatomat alátámasztja nemcsak az a tény, hogy a nyolcadikat végzett gyerekek többízben visszajönnek hozzánk, azzal a kéréssel, hogy egy darabig még a gyermekkönyvtárba járhassanak, hanem az is, hogy a fiatalok nem érzik „kitaszítva” magukat az általános iskola elvégzése után: megtalálják a kellő átmenetet a felnőtt irodalomhoz. A 14 életévet, mint korhatárt egyébként is elég merevnek tartom, ezt csak jelenlegi iskolarendszerünk szabja meg, de a tendencia iskolai vonatkozásban is az általános és a középfokú iskolák rugalmas összekapcsolása, mely kiküszöböli ugyanannak a tananyagának különböző szinten történő, ám mégis kétszeri tanulását.

Itt jegyezném meg azt is, hogy a Móra Ferenc Könyvkiadó profilja szerint is körülbelül a 16. év az úgynevezett ifjúsági irodalom határa. Ezen a koron felül már nem igénylik a fiatalok a Pöttyös, Csikos stb. könyveket, amelyek kifejezetten „a fiataloknak” íródtak, hanem fokozatosan a klasszikus és a modern irodalom felé fordulnak, amely nem jelöl meg korhatárt, „csak” olvasott, érdeklődő embert tételez fel.

Ugyancsak az elmondottak alapján találok túl magasnak a cikkben említett 26. életévet, mint az ifjúsági szolgálat felső határát. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy a 23—24 éves fiatalok világnézete lehiggadt, egyéniségük kialakult — tehát már nem szívesen fogadnak el bármilyen irányítást —, s műveltségük alapjainak lerakását is befejezték, teljes joggal felnőttek tekinthetők, hiszen sokan közülük már csádot alapítanak és felelős pozíciót töltenek be.

Végeredményben tehát a gyermekkönyvtár olvasóközönségéhez számítanám a 13—16 éveseket, akik még sokkal közelebb állnak a gyerekekhez érdeklődésben, tevékenységben, s főképp szellemileg, a 16—20 éveseknek pedig a legszélesebbre tárnám a kapukat, hiszen az ő érdeklődésük, problémáik már sokkal inkább hasonlítanak a felnőttekéhez.

Sáráné Lukátsy Sarolta
a szegedi Somogyi Könyvtár munkatársa

A SIÓFOKI Járási Könyvtár hat községben vizsgálta meg a termelőszövetkezetekben dolgozók kulturális ellátottságát, szabad idejük felhasználását és olvasási helyzetüket. A vizsgálat eredményét felhasználják a könyvtárak munkájában.

Pável Ágoston emlékünnepek Szlovéniában és Szombathelyen

A szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár és Murska Sobota (Muraszombat) Tanulmányi Könyvtára (Študijska Knjižnica) közötti kapcsolatot a helyismereti anyaggyűjtés igényei hozták létre, ám a kölcsönös látogatásokkal elmélyített együttműködés megteremtette az alapot arra, hogy a könyvtárak is méltó módon emlékezzenek meg a magyar és szlovén kultúra mindkét nép által nagyra becsült kutatójáról, dr. Pável Ágostonról, halálának 20., illetve születésének 80. évfordulója alkalmával.

Pável Ágoston áldozatos könyvtárosi munkásságát, amellyel Vas vármegye és Szombathely város Kultúregyesületének könyvtárát 1924 és 1942 között az ország egyik legjobb vidéki könyvtárává tette, folyóiratunk hasábjain Kuntár Lajos méltatta (*Könyvtáros*, 1963. 11. sz. 648—650. l.), aki utalt Pável Ágoston szlovén származására, valamint életművének imponáló arányaira és sokoldalúságára is.

Már egyetemista korában szlovén nyelvészeti dolgozatokkal jelentkezett, s csakhamar a szlovén—magyar kapcsolatok irodalomtörténeti és néprajztudományi feltárásának is úttörőjévé lett. Szlavisztikai és költői munkásságát a szlovén, szerb, horvát népköltészet fordítása és népszerűsítése, Ivan Cankar klasszikus prózájának magyar nyelvű megszólaltatása köti össze. A kiváló szombathelyi tanár tudományos és irodalmi munkásságával egyenrangú kulturális szervező tevékenysége is: 1933-ban létrehozta és haláláig szerkesztette a Vasi Szemle c. helytörténeti folyóiratot, Vas vármegye Múzeumának igazgatóhelyetteseként gondozta és gyarapította a néprajzi gyűjteményt, demokratikus népművelési programja jegyében megalakította és vezette a Múzeumbarátok Egyesületét.

Szülőfaluját, az egykori Vashidegkutat ma Cankovának hívják. A szülőföld szeretete számára a szlovén és a magyar néphez való ragaszkodást, a két hazához, néphez, kultúrához való elkötelezettséget jelentette.

Muraszombat kulturális intézményei Pável Ágoston halálának 20. évfordulója alkalmával tudományos ünnepségsorozatot rendeztek, amelyen részt vett dr. Gonda György, a Vas megyei tanács végrehajtó bizottságának elnöke és Erdélyi Béla elnökhelyettes is. Szombathely társadalmi szervezeteit és kulturális intézményeit — köztük a könyvtárakat is — küldöttség képviselte.

A május 27-i tudományos ülészakot Rudi Čačinovič, a Szlovén Szövetségi Köztársaság Végrehajtó Tanácsának tagja, a szlovén kulturális ügyek minisztere köszöntötte, s felszólalt dr. Gonda György tanácselnök is. Az ülészak két magyar előadója közül az egyik Simon Endréné Pável Judit, Pável Ágoston lánya volt.

Az előadók felvázolta életmű dokumentumait és a magyar—délsláv kulturális kapcsolatok hagyományait a Študijska Knjižnicának a Franc Novak kiállítási csarnokban rendezett reprezentatív kiállítását mutatta be.

Május 29-én Cankován, a dr. Pável Ágoston szülőházánál rendezett koszorúzási ünnepélyen bejelentették, hogy a községi könyvtár felveszi a falu nagy szülőttének nevét. Az ünnepségre magyar kulturális együttest hívtak meg vendégszereplésre a rendezők.

Az ünnepségsorozat záróakkordjára a lendvai községi könyvtárban került sor. A Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár 230 kötet magyar nyelvű könyvet ajándékozott a lendvai magyarok könyvtárának megújítására. A jugoszláv könyvtárosok ezt a felszólónoki könyvtár részére küldött szlovén nyelvű gyűjteménnyel viszonzták.

A fenti rendezvénysorozat szerves folytatásának tekinthető az a tudományos emlékülés, amelyet dr. Pável Ágoston születésének 80. évfordulója Vas megye tanácsa és Szombathely város végrehajtó bizottsága hívott össze augusztus 26-ára.

Ez alkalommal a szombathelyi Tanítóképző Intézet előcsarnokában a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár emlékkiállítást rendezett. A 10 tárlónyi anyag tekintélyes hányada a nagyközönség előtt még be nem mutatott dokumentumokból állt.

Az emlékülésen bejelentették, hogy a tanítóképző intézet felavatás előtt álló, új kollégiumát dr. Pável Ágostonról nevezik el. A tudományos ülészakon szlovén tudós előadására is sor került. Az emlékülést a tudós lakóházán elhelyezett emléktábla előtti tisztelgés követte.

A két ülészakon elhangzott előadásokat a muraszombati Študijska Knjižnica és a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár közös szerkesztésű, kétnyelvű kiadványban teszi közzé. A kiadatlan kéziratok sajtó alá rendezése a két könyvtár munkakapcsolatainak távlatait tűzi ki. Így táplálja ma is a kölcsönös megismerést, megértést és együttműködést dr. Pável Ágoston alkotása.

Rózsá Béla

Autó és kultúra

A közelmúltban neves vendégek érkezését várták az egyik Galga-menti faluban. A vendégvárók úgy határoztak, hogy autósküldöttséget indítanak a járási székhelyre, azok kísérik majd a faluba a neves vendégeket. Húsz gépkocsiban egyeztek meg, de mert ennek a többszöröse a faluban található gépkocsik száma, csak a legújabb évjáratú Moszkvics, Opel és Volga gépkocsik tulajdonosai közül válogatták ki az autósküldöttséget. Akinek „csak” Trabantja volt, annak még a neve sem került szóba.

A modern technika vívmányai — az autó, a motor, az elektromos háztartási gépek — egyre nagyobb teret hódítanak a dolgozó parasztság körében is.

Jó dolog, hogy egyes községekben már idáig jutottak. Gondolná az ember, hogy az ilyen gazdag falvakban nemcsak a munkában, az autó- és motorvásárlásban értek el rekordteljesítményeket, hanem egész életükre jellemző ez, az átlagot jelentősen megelőző színvonal.

Sajnos nem így van. A technika egyre fokozódó térhódítása mögött csak lassan bontakozik ki a kultúra, a korszerű művelődés igénye. Beszélgettem gépkocsitulajdonos parasztemberekkel: olvasnak-e, tagjai-e a könyvtárnak, mivel töltik szabadidejüket? Azzal mentették ki magukat: sok a dolguk, nem érnek rá. Pedig könyvet is vehetnének, színházba, moziba is járhatnának — telne a jövedelmükből, a közlekedés sem probléma számukra, mégsem teszik. Nincs igényük rá. Még a nyolc általános elvégzésére sem. Autóra, új házra van, mert szerintük az autó, a korszerűen berendezett új ház mutatja ma a parasztemberek rangját a faluban, ahogyan mutatta azelőtt a birtoklott föld nagysága.

Pest megyében százháromezer olvasót

tartanak számon a könyvtárak. Közülük mindössze nyolcezer négyszáz a paraszti olvasó. De nemcsak a könyv hódít sokkal nehezebben a parasztság körében, mint az ipari munkásság soraiban, hanem a kultúra több más kincse is.

Tény, hogy a mai falu kulturális arculata lényegesen másabb, értékesebb, sokszínűbb, mint a húsz esztendővel ezelőtti. Ám a változás ellenére, mégis lényegesen lassúbb a kultúra előretörése a gazdasági felemelkedésnél. Érdemes lenne az eddigieknél is behatóbban keresni, kutatni azokat a belső, emberi okokat, amelyek ma még visszatartják a mezőgazdaságban dolgozókat a kultúra fokozottabb igénylésétől. A gazdasági felemelkedést is gyorsíthatnánk vele. (p.p.)

(Szabad Föld)

Pályázatok

A Jászberényi Járási Könyvtár módszertani könyvtárosi állásra hirdetett pályázatot. Pályázhatnak egyetemi könyvtárszakos végzettségűek, vagy olyanok, akik esti, illetve levelező tagozaton tanulnak és gyakorlatlaltal rendelkeznek. Középfokú könyvtárosi szakképesítéssel rendelkezők pályázatát akkor veszik figyelembe, ha kötelezik magukat az egyetem könyvtárszakának elvégzésére. A pályázatokat két héten belül kell benyújtani a járási könyvtárhoz.

Az Újkígyósi Községi Tanács VB pályázatot hirdet községi könyvtárosi állásra. A pályázathoz csatolni kell az iskolai végzettséget igazoló bizonyítványt, az önéletrajzot és a népművelési munkásságot igazoló iratokat.

A SZŐLŐMŰVELÉS ÉS A SZÜRETI MUNKÁK IRODALMA

A bibliográfia közlését a szüret tette időszerűvé. A szőlő és bor minőségét azonban befolyásolja, sőt a fajta mellett meghatározza a termesztés (az alkalmazott agrotechnika, trágyázás, növényvédelem stb.) módja is, ezért a szüretet sem lehet kiragadni az említett folyamatból. *A szüret a termesztésnek utolsó, a feldolgozásnak első állomása.* Ennek megfelelően tagoltuk kis bibliográfiánkat, mellyel igyekeztünk a kis- és nagyüzemeknek egyaránt segítséget adni.

Kézikönyv-jellegű művek

ANTAL Dezső — MERCZ Árpád — NAGY Iván: *A szőlészet és borászat építményei.* 1965. Műszaki. 201 l. (Mezőgazdasági építés 8.)

CSEPREGI Pál: *Szőlőtermesztés tan.* 1—2. köt. 1961—1962. Mezőgazdasági. (Kertészeti technikumok tankönyvei.)

MÉSZÁROS Ferenc: *A szőlőtermesztés és a szőlőfeldolgozás kisgépei.* 1965. TIT. 36 l. (Útmutató a TIT előadói számára.)

PÁLINKÁS Gyula: *Szőlészeti és borászati zsebkönyv.* 2. átd. kiad. 1960, Mezőgazdasági. 447 l.

Főleg adatszerű felsorolásokat, táblázatokat tartalmaz a szőlő-éghajlatban és -meteorológia tárgykörétől kezdve a borászati kémiáig.

PROHÁSZKA Ferenc: *Szőlő és bor.* 6. átd. kiad. 1966. Mezőgazdasági, 322 l.

Mind az egyéni, mind a nagyüzemi termelőknél hasznos kézikönyve, amely a szőlő nyitásától a bor kezeléséig, eltartásáig terjedő összes szükséges tennivalóval foglalkozik.

A szüret

Könyvek

FILLA Márton: *A szőlő szüreti munkáinak megszervezése.* 1958, Mezőgazdasági. 86 l. (A mezőgazdasági termelőszövetkezetek üzemi kiskönyvtára 12.)

SCHOLTZ Albin: *Szüret és borkészítés (eszközei, gépei).* 1960. Mezőgazdasági, 134 l.

Minden szükséges és hasznavehető felszerelést ismerteti.

Folyóiratcikkek

BARANYI József: *Megfelelő időben, szelektáltan szüreteljünk!* = Kertészet és Szőlészet 1962. 18. sz. 16. l.

FILLA Márton: *A szüret megszervezése.* = Kertészet és Szőlészet. 1965. 18. sz. 3—4. l.

A szüret munkafolyamatait 3 csoportban tárgyalja: előkészítő munkák, a

szőlő szedése és feldolgozása. A szervezés elsődleges célja a szüret időtartamának lerövidítése, mert minden késés a minőség romlását okozza — a mennyiség csökkenése mellett.

KADÁR Gyula: *Az alföldi borok megfelelő savtartalmának kialakítása a szüret idejének helyes megválasztásán keresztül.* = A Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Évkönyve. 1963. 11. köt. 1. füz. 159—171. l.

KAISER Géza: *Gazdaságosan és tervszerűen szüreteljünk és dolgozzuk fel szőlőtermésünket.* = Kertészet és Szőlészet. 1962. 17. sz. 5—6. l.

KÖSZEGHY Géza: *A szüreti szállítás és rakodás gépesítése.* = Kertészet és Szőlészet. 1965. 16. sz. 16—17. l.

A Hosszúhegyi Állami Gazdaság 2,4 m sortávolságú szőlőjében kipróbált új gépeket, eszközöket és a szervezési módszert ismerteti.

KÖSZEGHY Géza: *Gépesített borszőlőszüret.* — *Hazai kísérletek.* = Kertészet és Szőlészet. 1964. 16. sz. 6—7. l.

A széles sorú szőlők terjedése lehetővé tette, hogy hazai viszonyok között is megkezdjék a borszőlőszüret gépesíthetőségének vizsgálatait. Borszőlőfajtáink betakarítása — a külföldi próbálkozások alapján — a vibrációs leválasztás útján látszik gépesíthetőnek. A megoldáshoz azonban a gépész és kertész szakemberek összefogása szükséges.

MERCZ Árpád: *Korszerű szőlőszállító és ürítő megoldás.* = Kertészet és Szőlészet. 1961. 10. sz. 5—6. l.

Feldolgozás — borkezelés

Könyvek

ÁSVÁNY Ákos — PREHODA József: *Korszerű borászati üzemek.* 1964. Mezőgazdasági. 169 l.

BORÁSZAT. Szerk. Rakcsányi László. 1963, Mezőgazdasági. 534 l.

A legújabb vizsgálatok alapján ismerteti a korszerű nagyüzemi borászatot. Az egyetemi oktatás és a gyakorlati szakemberek számára egyaránt hasznos kézikönyv.

[Hoffmann-féle] Hordómérő táblázat a hordó litertartalmának kiszámításához. 1958, Közgazdasági és Jogi. 15 l.

MERCZ Árpád: *Borászati gépek és kezeléseik*. 1962, Mezőgazdasági. 287 l., „Szőlőfeldolgozó gépek és „Pincegazdasági gépek” című fejezetei tárgyalják a borászat gépi berendezéseit. A gépek szerkezetét és működését 245 ábra szemlélteti.

MERCZ Árpád — PREHODA József: *Korszerű borkezelés*. 1966, Mezőgazdasági. 326 l.

MERCZ Árpád — PREHODA József: *A must és bor egyszerű kezelése*. 1960, Mezőgazdasági. 335 l. (Mezőgazdasági kiskönyvtár. Kincses könyvek.)

PREHODA József: *Üzemi szőlőfeldolgozás*.

1. köt. *Fehérborkészítés*. 2. jav. bőv. kiad. 1961, Mezőgazdasági. 210 l. Tárgyalja mindazokat a munkafolyamatokat, amelyek a szőlő beszállításától a sajtóláson keresztül a must pincébe jutásáig szükségesek.

2. köt. *Vörösborkészítés*. 1960, Mezőgazdasági. 264 l. Ez az első szakkönyv, amely nagyüzemi vonatkozásban ismerteti a „kék” szőlőfajták feldolgozását. A legkülönbözőbb vörösborkészítési eljárások mellett tárgyalja az egri, a szekszárdi és a soproni vörösbortermelő vidékek hagyományos feldolgozási módszereit is.

PREHODA József: *A tudomány és technika új eljárásai a borászatban*. 1962, OMgK. 98 l. (Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ. Témadokumentáció.)

RAKCSÁNYI László: *Szőlő- és borgazdasági termékek különleges technológiája*. (Átd. Köllő Andrásné.) 2. jav. bőv. kiad. 1961, Mezőgazdasági. 283 l.

SCHOLTZ Albin — MERCZ Árpád: *Borgazdaságtan*. 7. jav. kiad. 1961, Mezőgazdasági. 351 l.

A szüret és szőlőfeldolgozás minden mozzanatát tárgyalja a szükséges gépek és eszközök ismertetésével együtt. A borgazdasági melléktermékek hasznosításával (must-sűrítés, pálinkafőzés, a törköly és a seprő felhasználása) is foglalkozik.

Folyóiratcikkek

ÁSVÁNY Ákos: *Borminőséget javító korszerű erjesztési eljárások*. = Mezőgaz-

dasági Világirodalom. 1961. 4. sz. 73—78. l.

GELENCSÉR József: *A borkőkválás által okozott zavarodás megakadályozásának különböző módjai*. = Borgazdaság. 1963. 2. sz. 52—60. l.

GONDA Lajos: *A borászati munka alapja a szőlő szakszerű feldolgozása*. = Kertészet és Szőlészet. 1963. 20. sz. 6—7. l.

KÁDÁR Gyula: *Az alföldi borok készítéséről*. = Kertészet és Szőlészet. 1965. 18. sz. 9—10. l.

Az erjedés irányításának munkálatait ismerteti a korszerű nagyüzemek vonatkozásában.

MERCZ Árpád: *A borszállítás korszerű módjai*. = Borgazdaság. 1964. 3. sz. 86—89. l.

A korszerűen gépesíthető szállítás csak megfelelő szállítási csomagolás mellett történhet. Különbség van azonban a hordós és a palackozott borok szállítása között.

MERCZ Árpád — ÉRCZHEGYI László: *Szőlőfeldolgozó gépek hatása a must zavarosságára*. = Borgazdaság. 1962. 1. sz. 15—17. l.

PREHODA József: *Hőmérséklet szabályozása a szőlőmust erjedése alatt*. = Mezőgazdasági Világirodalom. 1964. 1. sz. 51—57. l.

Akinek a fenti folyóirat nem áll rendelkezésére, azonos témájú cikket talál a „Kertészet és Szőlészet” 1961. 10. sz. 10—11. lapján.

PREHODA József: *Új izlésiránynak megfelelő borkezelési eljárások*. = Mezőgazdasági Világirodalom. 1962. 5. sz. 91—101. l.

RAKCSÁNYI László: *A borgazdasági melléktermékek korszerű feldolgozásának bevezetése hazánkban*. = Borgazdaság. 1965. 3. sz. 81—86. l.

Felsorolja a szőlőtörkölyből és a borseprőből kivonható értékes anyagokat, s feldolgozásukra célszerű, de csak nagyüzemben alkalmazható eljárást ajánl. A közölt adatok 1000 kh szőlőterületre vonatkoznak.

ROHONCZI Lajos: *A kis- és nagyüzemi bortárolásról*. = Raktárgazdálkodás. 1963. 4. sz. 7—13. l.

Értékesítés

Folyóiratcikkek

BAGÓ Bálint: *Termelői borkimérés*. = Kertészet és Szőlészet. 1966. 15. sz. 8—9. l.

A termelői borkimérések száma az 1961. évi 339-nek kb. harmadára csökkent 1965-ig. Ennek oka elsősorban az volt, hogy a közös gazdaság nem tudta folyamatosan ellátni bortermése megmaradó 30 százalékából borkimérését, s

a társulás még nem volt engedélyezve. A szerző ismerteti a jogszabály-kiegészítés lényegét.

A borszőlő, a must és a bor szerződéses ára. = Kertészet és Szőlészet. 1964. 9. sz. 7. l.

A Magyar Állami Pincegazdaság és a szövetkezeti, valamint egyéni termelők közötti szerződéses felvásárlás és értékesítés feltételeit taglalja.

GONDA Lajos: *Szőlő- és must-átvétel.* = Kertészet és Szőlészet. 1963. 19. sz. 6—7. l.

JÁRAI Gyula: *A bor forgalomba hozatalának feltételei.* = Kertészet és Szőlészet. 1964. 1. sz. 4—5. l.

A borok minőségi szabványait ismerteti a következő csoportosításban: asztali (kommersz), pecsenye-, minőségi, csemege-, palack- (butéliás) és ürmösbor.

Szőlőművelés

Könyvek

ÉBÉNYI Gyula: *Talajerőgazdálkodás a szőlőben.* 1963, Mezőgazdasági. 185 l.

Több éven át folytatott szőlőtrágyázási kísérletek alapján ad gyakorlati útmutatást a fiatal, a termőre fordult és az idős szőlők tápanyagviisszapótlására. A könyv zárófejezete történelmi borvidékeink talajviszonyairól tájékoztat.

JESZÉNSZKY Zoltán: *A szőlő talajművelésének gépesítése.* 1960, Mezőgazdasági. 118 l.

Ismerteti a korszerű szőlőművelő erőes munkagépeket, a legjobban bevált művelési eljárásokat.

POLYÁK Dezső: *A szőlészetben alkalmazott vegyszerek hatása a termésre. (Műtrágyák és serkentő anyagok.)* 1965, OMgK. 39 l. (Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ. Témadokumentáció.)

PROHÁSZKA Ferenc: *A szőlők rendbehozatala és felújítása.* 5. bőv. kiad. 1961, Mezőgazdasági. 116 l.

A nem-szakember termelők is megértik a gazdag tapasztalatokból fakadó gyakorlati útmutatásokat, tanácsokat.

Szőlőtermesztés homokon. Szerk. Bognár Károly. 1961, Mezőgazdasági. 338 l.

Ismerteti a homoki termőhelyi viszonyokat, a termesztésre javasolt fajtákat, a szőlőművelés (talajmunkák, trágyázás, metszsmódok, zöldmunkák stb.) tudnivalóit, a szaporítási eljárásokat. A szüretet követő must- és borkezelési eljárásokat is érinti.

SZÜCS József: *A szőlő növényvédelme.* 1965, Mezőgazdasági. 123 l.

BALÁZS Klára, B. — KACSÓ András — MÖRITZ István: *A szőlőpermetezések száma.* = Kertészet és Szőlészet. 1966. 11. sz. 20—21. l.

Három szőlőültetvény növényvédelmének értékelésével mutatja be a permetezés hatását a termés mennyiségére és minőségére.

BOGNÁR Károly: *A homoki szőlőtelepítések szélvédelme.* = Kertészet és Szőlészet. 1963. 4. sz. 10. l.

BUDAY László—NÉMETH Gábor: *A korszerű ültetvény — korszerű talajművelés és trágyázás.* = Kertészet és Szőlészet. 1966. 17. sz. 8—9 l.

CSEPREGI Pál: *A nagyüzemi szőlőtermesztés és a bor minősége.* = Kertészet és Szőlészet, 1966. 14. sz. 4—6. l. A borok minősége — az előző évtizedekhez képest — országosan romlott. Kérdés: törekedjenek-e a termesztők arra, hogy az általuk előállított alapanyag a lehető legjobb legyen, vagy egyszerűen elégedjenek meg azzal, hogy nagy mennyiségben termelnek valamilyen szőlőt, s a minőség alakulását a borászoktól kéri számon? A borászok szerint jó minőségű bor csakis jó alapanyagból készíthető. — A cikk a termesztés oldaláról közelíti meg a kérdést, vagyis a szőlő minőségét befolyásoló tényezőket vizsgálja a nagyüzemadta előnyök kiemelésével.

DIÓFASI Lajos: *A tőkeművelés-módok hatása a bor minőségére.* 1—3. r. = Borgazdaság. 1965. 1. sz. 32—38. l., 2. sz. 66—72. l., 3. sz. 118—120. l.

Az olaszrizling, cirfandli, furmint és chardonnay fajták termeszedményét, must- és borminőségének alakulását ismerteti, valamint a tőkekonció értékelési vizsgálatokat. A cikksorozat befejező része a fajták termesztési értékét tárgyalja.

FEKETE Adorján: *Talajerőzió elleni védekezés hegyvidéki szőlőben és gyümölcsösben.* = Földművelésügyi Termelési Útmutató. 1962. 1. sz. 9—11. l.

HORVÁTH Sándor: *A szőlő gyökérzete és a talajművelés.* = Kertészet és Szőlészet. 1966. 13. sz. 6—8. l.

A modern szőlőművelés tudományos alapja minden szőlőfajta gyökérrendszerének alapos ismerete.

KELEMEN György: *Nagyüzemi szőlőültetvények. A telepítéseket megelőző tereprendezés.* = Kertészet és Szőlészet. 1965. 23. sz. 8—10. l.

A tereprendezés előkészítő, tervező és kivitelező munkáit tárgyalja.

KŐSZEGHY Géza: *Tereprendezés szőlőtelepítéshez lejtőn.* = Kertészet és Szőlészet. 1964. 5. sz. 11. l.

KRISZTEN György: *A szőlő művelés-módja és a fagyvédelem.* = Kertészet és Szőlészet. 1966. 4. sz. 8—9. l.

MÁNFAI Kálmán: *A szőlő növényvédelmének költségei.* = Kertészet és Szőlészet. 1966. 10. sz. 20—21. l.

Hat állami gazdaság 39 egymástól független szőlőtábláján (összesen 1945 kh) gyűjtött adatok eredményét összegezi

a növényvédelmi munkák költségeinek megállapítására.

TENGERDI János: *Szüret előtti növényvédelem.* = Kertészet és Szőlészet. 1962. 16. sz. 21. l.

TÓTH Mihály: *A szőlő őszi telepítése.* = Kertészet és Szőlészet. 1963. 18. sz. 9. l.

Osszeállította: dr. Barna Béláné

ÍRÁSOK SZÉKESFEHÉRVÁRRÓL

Székesfehérvárról, a város életéről, múltjáról és jelenéről szóló gazdag ismeretterjesztő és tudományos irodalomból válogattunk, de összeállításunk nem öleli fel a várossal kapcsolatos irodalom minden területét.

Az érdeklődők további irodalmat találhatnak a felvett írások bibliográfiáiban és jegyzetanyagában (a leírásokban csak a legfontosabbakat jelöltük), a Székesfehérvári Szemlében (1931—1939, 1955), valamint a különböző szakbibliográfiákban. Ez utóbbi vonatkozik a mellőzött területek irodalmára is.

A Székesfehérvárott megjelent kiadványok esetében a megjelenés helyét nem tüntettük fel, helyette — jelet alkalmaztunk. Az István Király Múzeum nevét IKM formában közöltük.

Útikalauzok, térképek

(MARSCHALL Rafael): Székesfehérvári kalauz. (— 1930, Székesfehérvár város.) 92 l. 32 t. 1 térk.

Részletes műemléki leírásai ma is használhatóvá teszik.

Fehérvári képes kalauz. — 1957, (Fejér Megyei Hírlap.) 96, [24] l.

Utcanév-jegyzékkel.

Székesfehérvár. [1958], IBUSZ. 63 l. (Ismerd meg hazádat!)

Autóbusztúrán. Budapest—Székesfehérvár—Veszprém—Tihany—Balatonfüred útvonalon. 1959, IBUSZ. 40 l.

Fejér megyei képeskönyv. Szerk. a Fejér megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatala. — 1959, (Közdok.) 112 l.

(HUBA László): *Budapest—Velencei tó—Székesfehérvár.* 1959. Panoráma, 112. XIV l. 1 térk. (Magyarország írásban és képben 16.)

Székesfehérvár. Szerk. a Fejér megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatala. — 1959. Közdok. 175 l.

(*Székesfehérvár járási jogú város térképe.*) 1964. Készítette és kiad. az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatal Kartográfiai Vállalata.

Történelem

KÁROLY János: *Fejér vármegye története.* 2. köt. (Székesfehérvár története.) — 1898, Fejér vármegye közönsége. XXI, 717 l. 1 t.

A városról készült egyetlen monográfia. Megjelenésekor sem érte el a tudományos munkák szintjét, s az azóta el-

telt csaknem hét évtized alatt egyes részei elavultak. Azonban anyaga kritikával ma is használható.

(FARKAS Gábor — MÓRA Magda): *Fejér megye múltja írott emlékekben.* [Dokumentumgyűjtemény.] — 1962. Megyei Tanács, 156 l. 16 t. (A Magyar Történelmi Társulat Kelet-Dunántúli Csoportjának kiadványai 2.)

FITZ Jenő: *A középkori Székesfehérvár.* — 1956. 28 l. (IKM közleményei. B. 11.)

JUHÁSZ József: *Székesfehérvár ostroma 1490-ben.* — 1958, 16 l. (IKM közleményei B. 10.)

FITZ Jenő: *Török erődítések Fejér megyében.* 1. r. Székesfehérvár. — 1956, 23 l. (IKM közleményei. B. 7.)

WATHAY Ferenc: *Székesfehérvár veszéséről való história. (1603).* (Bev. és jegyz. Nagy Lajos.) — 1957, 32 l. (IKM közleményei. B. 14.)

PESTI János: *Az ipar fejlődése és a munkásság mozgalmi Székesfehérvárott.* 1895—1905. — 1963. MSZMP Fejér m. Biz., 120 l. (A Magyar Történelmi Társulat Kelet-Dunántúli Csoportjának kiadványai 5.)

Tanácsköztársaság Fejér megyében. (Emlékkönyv.) — 1959. Megyei Tanács, 147 l.

(FARKAS Gábor): *Dokumentumok Fejér megye felszabadulásának történetéből.* 1944—1945. — 1956. MSZMP Fejér m. Biz., 235 l. (A Magyar Történelmi Társulat Kelet-Dunántúli Csoport kiadványai 8.)

Felszabadultunk. Bibliográfia Fejér megye felszabadulásának 20. évforduló-

jára. (Összeáll. a Megyei Könyvtár.) — 1964. MSZMP Fejér m. Biz., 31 l.
[Húsz] 20 év a szocializmus útján. (Fejér megye 1945—1965.) 1965, — [Kiad. a] KSH Fejér m. Igazgatósága, 80 l.

Statisztika

Fejér megye fontosabb statisztikai adatai. [1952—1955.] [Közread. a] — 1956, KSH Fejér m. Igazgatósága. 250 l. 1 térk.

Fejér megye fontosabb statisztikai adatai.

1956-tól évenként jelenik meg.

Számvetés a [Magyar] Szocialista Munkás Párt kongresszusa előtt. Fejér megye 14 éves fejlődése a statisztikai adatok tükrében. — 1959, [Közread. a] KSH Fejér m. Igazgatósága. 114 l.

Szociális és kulturális felemelkedés útján. (Tények és adatok Fejér megye 15 éves fejlődéséről. Összeáll. a KSH Fejér m. Igazgatósága.) — [1959], MSZMP Fejér m. Biz., 52 l.

Művészet, műemlékek

GENTHON István: Székesfehérvár. = Magyarország művészeti emlékei. 1. Dunántúl. 1959. Képzőművészeti, 350—359. l.
125 művészeti emlék leírása részletes bibliográfiával.

FITZ Jenő: Séta a régi Székesfehérvárt. — 1956, 31 l. (IKM közleményei. B. 4.)
Bibliogr. a 27—28. lapon értékelő megjegyzésekkel.

FITZ Jenő: Székesfehérvár. 1957. Képzőművészeti, 74 l. 38 t. 1 térk. (Magyar műemlékek.)

A város műemlékeinek és történetének egyetlen modern, átfogó feldolgozása. Bibliogr. 70. l. 35 tétel, valamint számos irodalmi utalás a jegyzetekben. (64—69. l.)

FITZ Jenő: A székesfehérvári Budai külváros középkori templomai. — 1956, 15 l. (IKM közleményei. A. 3.)

DERCSÉNYI Dezső: A székesfehérvári királyi bazilika. 1943. Műemlékek Or-

szágos Biz., XII, 166 l. 3 t. (Magyarország művészeti emlékei. 2. sor. 1.)

A feltárások és a bazilika története, a mauzóleum és a kőtár leírása, a műemlékekre vonatkozó irodalom teljes bibliográfiájával (lezárva 1943. júl. 1.).

FITZ Jenő: A székesfehérvári középkori bazilika. 3. kiad. — 1960, 39 l. (IKM közleményei. B. 2.)

KRALOVÁNSZKY Alán: A székesfehérvári középkori bazilika. — 1966, 20 l. (IKM közleményei. B. 27.)

A legújabb feltárások és kutatások alapján több problémát vet fel.

SOMOGYI Árpád: A Vladimiri Istenzőlő ikon XV. századi másolata Székesfehérvárt. — 1957 [1958], 32 l. (IKM közleményei. A. 5.)

Művelődés

LAKATOS Dénes: A székesfehérvári ciszterci rendi katolikus főgimnázium száz éves története. — 1914. Debreczeni, 207 l.

BOROSTYÁN Sándor: A székesfehérvári reáliskola története, 1854—1894. — 1896.

„Székesfehérvár és Vidéke” ny., 187 l.

Fehér Vár. A székesfehérvári Vörösmarty Társaság évkönyve. Szerk. Szarka Géza.

— 1942, Pannonia, 160 l.

CSONGOR Rózsa: A Vörösmarty Kör története. — 1960, 57 l. 7 t. (IKM közleményei. B. 20.)

STIGLER István: Székesfehérvár nyomdászatának 150 éves története. — 1957 [1958], 29 l. 9 t. (IKM közleményei. B. 6.)

LÁNCZOS (LERNER) Ignác: Fejér megye és Székesfehérvár irodalmi hagyományai a honfoglalástól napjainkig. — 1963. Szerző, 38 l.

Csak kritikával, kiindulási alapként használható.

FÜLÖP Attila: A Fejér megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája. — 1965. [1966] Megyei Könyvtár, 191 l.

Összeállította: Tóth György István

A TV SZÍNHÁZI MŰSORÁHOZ AJÁNLJUK

Október—november

BRECHT, BERTOLT: A NEVELŐ ÚR.

Az Egyetemi Színpad előadása.

BRECHT, Bertolt: A nevelő úr. Ford. Fáy Árpád. A verseket ford. Hajnal Gábor. = Brecht, Bertolt színművei. Szerk., utószó, jegyz.: Vajda György Mihály, Walkó György. 1964, M. Helikon. 1—2. köt. (Helikon klasszikusok.) 929—990. l.

HERMANN István: Tények és összefüggések. = Kritika, 1964. 2. sz. 41—43. l.

IMRE Katalin: A harmadik évezred első darabjai. = Nagyvilág, 1962. 4. sz. 599—601. l.

KIS Tamás: Bertolt Brecht színművei. = Új Írás, 1965. 7. sz. 115—120. l.

MESTERHÁZI Lajos: Brecht drámáinak magyar kiadása. = Nagyvilág, 1965. 2. sz. 272—275. l.

MITRU Ibolya: *Bertolt Brecht. Írói arcképvázlat és bibliográfia.* 1965, FSZEK, 257 l., 16 t. (Írói arcképvázlatok 4.)
Színkritika: Heimann Ildikó = Magyar Nemzet, 1965. dec. 31. 4. l.

GARCIA LORCA, FEDERICO: YERMA. A Madách Színház előadása. (ld. Könyvtáros, 1966. 2. sz. — Kis bibliográfiák)

GYÁRFÁS MIKLÓS: EGÉRÚT. A József Attila Színház adása.

KÉRY László színházi levele: *Vidámság és hiányérzet.* = Élet és Irodalom, 1935. 41. sz. 9 l.

LUKÁCSY András: *Gyárfás-vígjáték Veszprémben.* = Élet és Irodalom, 1965. 7. sz. 8. l.

VAJDA György Mihály: *Új magyar színdarabok.* = Kritika, 1965. 12. sz. 56—58. l.

Színkritikák: Gábor István = Magyar Nemzet, 1965. febr. 3. 4. l. — Gábor István = Magyar Nemzet, 1965. szept. 25. 4. l. — Pándi Pál = Népszabadság, 1965. okt. 1. 9. l. — Rajk András = Népszava, 1965. szept. 25. 4. l. — Sándor Iván = Kortárs, 1965. 11. sz. 1840. l.

ILLYÉS GYULA: BOLHABÁL. A Déryné Színház előadása. (ld. Könyvtáros, 1966. 7. sz. — Kis bibliográfiák)

MAUGHAM, SOMMERSET W.: IMÁDOK FÉRJHEZ MENNI. A József Attila Színház előadása.

MAUGHAM, Sommerset W.: *Visszapillantás. Szemelvények az író önéletrajzi vallomásaiból.* = Nagyvilág, 1963. 3. sz. 442—452. l.

BARABÁS Tamás: *A 90 éves Sommerset Maugham vallomása.* = Élet és Irodalom, 1964. 14. sz. 12. l.

CSERES Tibor: *Sommerset Maugham.* = Élet és Irodalom, 1965. 52. sz. 8. l.

NAGY Péter: *Két angol vígjátékról.* = Élet és Irodalom, 1964. 23. sz. 9. l.

Színkritikák: Kürti Pál = Magyar Nemzet, 1964. máj. 30. 4. l. — *Létay Vera* = Népszabadság, 1964. jún. 5. 9. l. — Rajk András = Népszava, 1964. jún. 12. 2. l.

MÓRICZ ZSIGMOND: ÜRI MURI. A Nemzeti Színház előadása. (ld. Könyvtáros, 1966. 4. sz. — Kis bibliográfiák.)

NEIL, SIMON: MEZÍTLÁB A PARKBAN. A Madách Kamara Színház előadása.

KÉRY László: *Három amerikai színdarab.* = Élet és Irodalom, 1966. 2. sz. 8. l.

Színkritikák: Gábor István = Magyar Nemzet, 1966. jan. 8. 4. l. — Molnár G. Péter = Népszabadság, 1966. jan. 20.

8. l. — Rajk András = Népszava, 1966. jan. 8. 2. l.

ROLLAND, ROMAIN: SZERELEM ÉS HALÁL JÁTÉKA. A győri Kisfaludy Színház, vagy a kecskeméti Katona József Színház előadásában.

ROLLAND, Romain magyar vonatkozású kiadatlan leveleiből. [Dokumentumok 1924—1929-ből.] = Nagyvilág, 1961. 5. sz. 731—735. l.

BENEDEK Marcell: *Romain Rolland.* 1961, Gondolat. 157 l. (Irodalomtörténeti kiskönyvtár 11.)

BENEDEK Marcell: *Romain Rolland második élete.* = Új Írás, 1964. 12. sz. 1518—1522. l.

DOBOSSY László: *Romain Rolland az ember és az író.* — (Függelék: 1. Romain Rolland kiadatlan levele magyar barátaihoz. — 2. Romain Rolland magyarul megjelent művei és a magyar Rolland-irodalom.) 1961, Akadémiai. 292. l.

GORKIJ, Makszim: *Romain Rolland.* = Makszim Gorkij művei. Cikkek, tanulmányok. 1895—1930. 1964, Európa. 1. köt. 300—303. l.

LUNACSARSZKIJ, Anatolij V.: *Romain Rolland-nál.* = Lunacsarszkij A. V.: Irodalmi tanulmányok. 1959, Gondolat. 219—223. l.

SHAKESPEARE—BRECHT: CORIOLANUS. A Debreceni Csokonai Színház előadása. (Shakespeare tragédiája, Brecht átdolgozása.)

SHAKESPEARE, William: *Coriolanus.* Ford. Petőfi Sándor. [Színmű.] = Shakespeare összes művei. 1961, Európa. V. köt. Tragédiák.

Ua. 1964, Európa. I. köt. Versek, Királydrámák.

BOLDIZSÁR Iván: *Virágok és Shakespeare.* [Angliai napló-részlet.] = Új Írás, 1964. 8. sz. 981—986. l.

KÉRY László: *Brecht vitája Shakespeare-rel.* = Élet és Irodalom, 1965. 50 sz. 9. l.

KÖRÖSPATAKY KIS István: *A stoffordi nagy kísérlet.* [Színkritika Shakespeare drámáinak legújabb előadásairól.] = Nagyvilág, 1965. 1. sz. 145—157. l.

LIEBNER János: *Amit Verdi jobban csinált.* [Párhuzam Verdi és Shakespeare drámai hősei között.] = Nagyvilág, 1964. 12. sz. 1897—1900. l.

MÉSZÖLY Dezső: *Shakespeare mester műhelytitkaiból.* = Nagyvilág, 1964. 9. sz. 1396—1399. l.

MAJOR Tamás: „Az értelemig — és tovább”. = Népszabadság, 1965. júl. 11. 7. l.

(A Shakespeare életművét összefoglaló nagyobb tanulmányokat ld. teljes kiadásainak előszavaiban. Az önálló kötetben megjelent tanulmányokat pedig az *Új Könyvek* mutatói segítségével kereshetik ki az érdeklődők.)

Színkritikák: Szombathelyi Ervin = Népszava, 1965. dec. 12. 7. l. — Ungvári Tamás = Magyar Nemzet, 1965. dec. 8. 4. l.

VISNYEVSZKIJ, VSZEVOLOD: OPTIMISTA TRAGÉDIA. A Debreceni Csokonai Színház előadása.

VISNYEVSZKIJ, Vszevolod: Optimista tragédia. [Színmű.] (Utószó: Héra Zol-

tán.) 1958, Európa. 90. l. (Világirodalmi kiskönyvtár.)

Ua. = Nagyvilág, 1957. 8. sz. 1125—1173. l.

JUHÁSZ Mária: Az Optimista tragédiáról. = Új Írás, 1964. 1. sz. 115—117. l.

KARDOS László: Lapok a szovjet irodalom történetéből. [Visnyevszkijről] = Kardos László: Közel és távol. Irodalmi tanulmányok. 1966, Magvető. 434—435. l.

MESZÖLY Tibor: Visnyevszkij bemutatása a Petőfi Színházban. = Nagyvilág, 1957. 9. sz. 1419—1421 l.

Összeállította: *Körtés Júlia*

KÉZIMUNKA — FIÚKNAK

Összeállításunkat azoknak a fiúknak szántuk, akik a kézimunkában, a fűrés-faragásban örömet lelik. Egyrészt arra törekedtünk, hogy a kézimunkák technikai leírásait tartalmazó könyveket ismertessük, másrészt arra, hogy a nép- és iparművészet különféle ágairól szóló fontosabb könyveket bemutassuk.

FERKAI Lóránt: Remekel a bicska. Móra, 1958, 166 l.

A faragás ezer és ezer csínját-bínját ismerteti, ötletes szemléltető rajzokkal. Legtöbb példáját a népművészet területéről veszi, s ezzel a kézügyesség és a művészi ízlés fejlesztése mellett a népi értékek megbecsülésére is nevel.

HANSA, Milos: Hogy csináljam? Bevált munkamódszerek, szerszámok és segédesszközök az otthoni és szakköri műhelyek számára. Műszaki, 1963. 163 l. Milos Hansa azoknak a barkácsolóknak írta könyvét, akik már az elemi technikai ismereteket megszerezték. Jó tanácsokat ad az otthoni műhely berendezéséhez, az egyes munkafolyamatok egyszerű és gyors elvégzéséhez.

KUBINYI Ferenc — TOMBOR Tibor: Az ezermester történelemkönyve. Móra, 1963. 95 l. 30 t.

A szerzők az ezermesterek érdeklődési körének megfelelően a papír, a vas, a fa és a textilfélék útját kísérik végig felhasználásuk kezdetétől napjainkig.

LENGYEL Györgyi: Faragás. Képzőművészeti, 1961. 36 l. 24 t. (Népművészet.) A fa és a szarufaragás művészetét ismerteti. A legtehetségesebb élő faragók művészetét, fejlődését elemzi sokoldalúan, legszebb alkotásaikat negyvennyolc képen mutatja be.

Magyar népi díszítőművészet. (Összeállította és szerkesztette a Néprajzi Múzeum Munkaközössége.) Képzőművészeti, 1954. 44 l. 77 t.

A gyűjtemény a magyar népi díszítőművészet legszebb remekeinek bemuta-

tásával ad áttekintést a népi díszítőművészet utolsó másfél századáról. A tudományos igényű, közérthetően megírt bevezető tanulmány után a fazekaság művészetét 63, a faragás művészetét 104, a népi bútorokat 129, a népviseletet 208 és a szövés—hímzés művészetét 174 ábra tárja elénk.

MANGA János: Pásztorművészet. Képzőművészeti, 1963. 41 l. 24 t. (Népművészet.)

A pásztor- és a parasztművészet egyazon talajból sarjadt, a valóság (az erdő fái, az állatok, a madarak és az ember) itt is, ott is változatos formákon keresztül jelenik meg, ám a változatos formák mögött mindig egységes tér és világszemlélet áll.

Nagy barkácskönyv. Politechnikai segédkönyv. (Ford. Fischer Herbert.) 1964. Műszaki, 191 l.

Amellett, hogy megtanít arra, hogy mit lehet készíteni kézi szerszámokkal papírból, műanyagból, fából és különféle fémekből, a művészi munka iránt érdeklődőknek is jó tanácsokat ad. A kerámia, a linóleummetszés és a gyurmázás eljárásait, technikáit is részletesen ismerteti.

Ügyes kezek. Ford. Gellért György. 1956. Művelt Nép, 360 l.

A szerzők a könyvkötés, a famunkák, a vessző- és hánccfonás fogására tanítanak meg, gyakorlati tanácsokat adnak a ragasztószerek készítésére, a különféle méretekre, az előrajzolásra és a szerszámok élezésére.

Összeállította: *Bosnyák Sándor*

AUSZTRIA

Ausztria. = *Nemzetközi Almanach.* 1960. Szerk. Radó Sándor. 1960, Kossuth, 81—88. l.

Az osztrák államra vonatkozó legfontosabb tudnivalókon kívül tömören ismerteti az ország földrajzát, közigazgatási beosztását, tájait, felsorolja a legfontosabb történelmi eseményeket időrendben, tájékoztat a népesség számáról, foglalkozásáról, szociális helyzetéről, továbbá a közoktatás, a politikai szervezet, az alkotmány, a pártok és tömegszervezetek, a sajtó, a kormány, a hadsereg, a költségvetés legfontosabb adatairól, végül sokoldalú keresztmetszetet ad az osztrák gazdasági élet minden ágazatáról, a termelés helyzetéről az iparban és mezőgazdaságban egyaránt.

Ausztria. = *Nemzetközi Almanach.* 1962. Fűtökötet. Szerk. Radó Sándor. 1962, Kossuth, 24—25. l.

Az 1960-as Nemzetközi Almanach kiéészítése az 1959 nyárától 1962 nyaráig történt eseményekkel, a legfontosabb változásokkal.

Ausztria. = *A Föld országai. A világ népei.* 1965. Közgazd. és Jogi, 114—119. l. (A kultúra világa 9.)

Tömör összefoglalás Ausztria természeti földrajzáról, tájairól, gazdasági körzeteiről, ipari és mezőgazdasági létesítményeiről, városairól, s más nevezetességeiről.

Wien és környéke. = *Duna.* Szerk. Pap Miklós. 1964, Panoráma, 160—190. l. (Útikönyvek.)

Színes összefoglalás Bécsről, mely érinti az általános tudnivalókat, a város földrajzi környezetét, történelmi múltját, nevezetességeit, kalauzol a belvárosban és környékén, a Burgban, Schönbrunnban, a Grinzingen, majd a Duna mentén egészen a csehszlovák határig kíséri olvasóit.

Az osztrák Duna. = *Duna.* Szerk. Pap Miklós. 1964, Panoráma, 133—159. l.

A természeti szépségekben és történelmi nevezetességekben, régi városokban, műemlékekben, s új létesítményekben gazdag osztrák Duna mentén kalauzol Passautól a szép Wachau-n át Bécsig.

Riportok, tudósítások

KALMÁR György: *A bécsi kapu.* 1961, Kossuth, 196 l.

Az 1960-as év Ausztriájának legaktuálisabb kérdéseit érintő összeállítás.

PAÁL Ferenc: *Ausztria.* 1965, Kossuth, 113 l., 16 t. (Egy ország — egy könyv.) Az osztrák élet időszerű politikai, gazdasági, kulturális kérdéseivel és mindennapjaival, sajátos vonásaival foglalkozó összeállítás.

Ausztria. = RUFFY Péter: *Csavargások. Riportok.* 1963, Szépirodalmi, 327—344. l. Osztrák nagyvárosokban szerzett élmények, benyomások.

Mozart városában. = VAMOS Imre: *Európai utazások.* 1965, Magvető, 7—14. l.

Salzburg régi és új arca egy friss hangulatú riportban.

Folyóiratcikkek

BEBRITS Anna: *Az osztrák meglepetés „miértje”.* = *Népszabadság.* 1966. 62. sz. 3. l.

FIALA, Edmund—MUHRI, Franz: *Az állam szerepe az osztrák gazdaságban.* = *Béke és Szocializmus.* 1965. 3. sz. 28—39. l.

FÜRNBERG, F.: *Az ausztriai választásokról.* = *Béke és Szocializmus.* 1966. 5. sz. 70—83. l.

HELTAI András: *Ausztria és Kelet-Európa.* = *Társadalmi Szemle.* 1966. 5. sz. 67—72. l.

JAKUCS Pál: *Ausztriai utakon.* = *Természettud. Közöny.* 1965. 6. sz. 257—260. l.

MADARÁSZ Andor: *Salzburg.* = *Élet és Tudomány.* 1965. 24. sz. 1126—1132. l.

A mai osztrák irodalomról

KRAUS, Wolfgang: *A mai osztrák regény.* = *Nagyvilág.* 1962. 12. sz. 1861—1867. l.

Mai osztrák líra. = *Nagyvilág.* 1966. 5. sz. 688—693. l.

A mai osztrák irodalomról. = *Irodalmi Szemle.* 1959. 4. sz. 611—616. l.

VAJDA György Mihály: *Gondolatok az osztrák irodalomról.* = *Nagyvilág.* 1966. 5. sz. 754—757. l.

— —: *Ismerkedés osztrák prózáikkal.* = *Nagyvilág.* 1964. 5. sz. 752—757. l.

— —: *Osztrák irodalom — magyar szemmel.* = *Világirod. Figyelő,* 1959. 2. sz. 154. l.

Összeállította: Csomor Tibor

KITÜNTETÉSEK

A művelődésügyi miniszter augusztus 20. alkalmából

A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT

kitüntetést adományozta az alábbiaknak:

Antal István járási könyvtárigazgató, Pétervására; *dr. Balázs Sándor*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ osztályvezetője; *Ballun Tibor* községi könyvtáros, Ágasegyháza; *dr. Bíró György* tanácsstítkár, Járási Tanács V. B. Miskolc; *Bónus István*, a dorogi József Attila Művelődési Ház könyvtárának vezetője; *Csank Jenő*, az Ózdi Kohászati Üzemek könyvtárának vezetője; *Cseh Jánosné*, a Chinoin Gyógyszerárugár szakosztály vezetője; *Cserháti János*, a diósgyőri Bartók Béla Művelődési Ház könyvtárának vezetője; *Csernák Béláné* könyvtárvezető, 12. sz. Fővárosi Szabó Ervin kerületi könyvtár; *dr. Csikai László* osztályvezető, Művelődésügyi Minisztérium; *Ferencki Jánosné* könyvtárvezető, Balmazújvárosi Községi Könyvtár; *Fördös Istvánné*, a Bör-, Cipő-, Szőrmeipari Kutató Intézet műszaki könyvtárának vezetője; *Gaal Edit* községi könyvtáros, Felsőkelecsény; *Hoffer Rezsőné*, az Országos Széchényi Könyvtár főkönyvtárosa; *Hollós Miklós*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ csoportvezetője; *Horváth József* könyvtárvezető, Enyingi Községi Könyvtár; *Jellinek Lászlóné* könyvtárvezető, 4. sz. Fővárosi Szabó Ervin kerületi könyvtár; *Józsa Gyula* járási könyvtárigazgató, Mohács; *Juhász Jenő*, a Fejér megyei SZMT könyvtár vezetője; *Káldos Gyula* járási könyvtárigazgató, Celldömölk; *Kanyó Tibor* könyvtáros, Ura; *Karszt Sándorné* városi fiókkönyvtár-vezető, Szeged; *dr. Kiss Pálné*, az Élelmiszeripari könyvtárhálózati alközpont könyvtárosa; *dr. Kőszegi Miklós* járási könyvtárigazgató, Zirc; *Krajevsky Gizella* könyvtáros, Szombathelyi Megyei Könyvtár; *Magyar Józsefné* könyvtáros, Szegedi Járási Könyvtár; *Mészáros Józsefné*, a Győri Vagon- és Gépgyár szakszervezeti könyvtárának vezetője; *Palotás Ádám*, a békéscsabai Rózsa Ferenc gimnázium és szakközépiskola könyvtárosa; *Pap Károly* községi könyvtáros, Endrőd; *dr. Papp Sámuel*, a Vízgazdálkodási Tudományos Kutatóintézet könyvtárának csoportvezetője; *Pécsy Emília*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ könyvtárosa; *Petrovay István*, a Művelődésügyi Minisztérium főelőadója; *Pomogyi József* községi könyvtáros, Nagygeresd; *Pongor Istvánné* községi könyvtá-

ros, Budakeszi; *Prohászka Piroska*, a Könyvüipari Minisztérium szakszervezeti könyvtárosa; *dr. Rejtő István*, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának tudományos főmunkatársa; *dr. Sebestyén Gáborné*, az Országos Széchényi Könyvtár csoportvezetője; *Simonfi Ferenc* községi könyvtáros, Sopronkövesd; *Sméja Miklós* községi könyvtárvezető, Ácsi Községi Könyvtár; *Sotkó Józsefné* könyvtáros, Miskolci Megyei Könyvtár; *Szabó Kálmán* könyvtáros, Váci Járási Könyvtár; *Szederkényi Olga* könyvtáros, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár; *dr. Szentgyörgyi Mária*, az Akadémiai Könyvtár nemzetközi csereszolgálatának vezetője; *Szép László* községi könyvtáros, Kissomlyó; *Sziládi Istvánné*, a Simontornyai Bőrgyár szakszervezeti könyvtárosa; *Tarnai Nándor* községi könyvtáros, Mágocs; *dr. Uhlmann Aladár*, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárának tudományos főmunkatársa; *Urbán László* járási könyvtárigazgató, Sárvár; *Veress Györgyné*, a Vasas Szakszervezet József Attila könyvtárának vezetője; *Zádori Károly* járási könyvtárigazgató, Mezölkövesd; *Zvara Pál* járási könyvtárigazgató, Kiskunfélegyháza.

DICSÉRETBEN RÉSZESÜLTEK

Dr. Bayer Lászlóné, az Országos Széchényi Könyvtár csoportvezetője; *Budai Károlyné* szakszervezeti könyvtárvezető, Tatabányai Népház; *Csörghéő László* községi könyvtáros, Mucsi; *Czibalmos András* könyvtáros, Kaposvári Megyei Könyvtár; *Fehér Kálmánné* községi könyvtáros, Szuha; *Friedmann Zsigmondné*, az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárosa; *Gálos Gáspárné*, a Ganz-MÁVAG műszaki könyvtárának könyvtárosa; *Gelencsér János* művelődési autó könyvtáros, Pécs; *dr. Horváth Boldizsárné*, a budapesti Trefort utcai szokorvisi rendelő intézet szakszervezeti könyvtárosa; *Horváth Jánosné* könyvtáros, Sásdi Járási Könyvtár; *Kakuszi Jánosné* könyvtáros, Városi Somogyi Könyvtár, Szeged; *Katona Jolán* művelődési otthon igazgató, könyvtáros, Jánkmajtis; *Kitzinger Gabriella*, a Textiles szakszervezet XI. ker. területi könyvtárának könyvtárosa; *dr. Koszó Istvánné*, a Csongrád megyei Építőipari Vállalat szakszervezeti könyvtárosa; *Kovács Ferencné*, az Állami Gorkij Könyvtár könyvtárosa; *Máté György*, a Csepel Autógyár szakszervezeti könyvtárának vezetője; *Molnár Istvánné*, az Országos

Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ könyvtárosa; *Nagy Mária* városi könyvtáros, Miskolc; *Németh Zoltán* községi könyvtáros, Vönöck; *Oláh Attila* könyvtáros, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár; *Papp Gyula* könyvtáros, Körmenyi Járási Könyvtár; *dr. Paraszka Gyuláné*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ munkatársa; *Patke Józsefné*, a budapesti 70. sz. postahivatal szakszervezeti könyvtárosa; *Petrovics Ferencné* könyvtáros, Salgótarjáni Megyei Könyvtár; *Pusztai Jánosné*, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos munkatársa; *Radnai Márta*, az Országos Széchényi Könyvtár főkönyvtárosa; *Regős Lajos* könyvtáros, Drávaszerdahely; *Sándor József* gépkocsivezető, Veszprémi Megyei Könyvtár; *Szabó Gyözőné* szakszervezeti könyvtáros Gyógyszeralapanyag Készletező Vállalat; *Szamosi Júlia*, a Május 1. Ruhagyár szakszervezeti könyvtárosa; *Szilassy Paula*, a Nehézipari Minisztérium Műszaki Könyvtárának munkatársa; *Szitás Imréné* községi

könyvtáros, Cikolasziget; *Szőnyi Sándor*, a szőnyi kőolajipari vállalat szakszervezeti könyvtárosa; *Terebessy Ákosné*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ könyvtárosa; *Tóth Ilona* könyvtáros, Kaposvári Megyei Könyvtár; *dr. Varjú Gézáné* könyvtárvezető, 31. sz. Fővárosi Szabó Ervin kerületi könyvtár; *Vincze Ferencné* városi könyvtáros, Pécs.

KIVÁLÓ DOLGOZÓ KITÜNTETÉSBEN RÉSZESÜLTEK

Balázs Jánosné raktáros, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár; *Bősze József*, az Országos Széchényi Könyvtár raktárosa; *Kajos László* könyvkötészet-vezető, Győri Megyei Könyvtár; *Péczeli Lajos* könyvkötészet-vezető, Veszprémi Megyei Könyvtár; *Szalay Tibor* osztályvezető-helyettes, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.

Kérdés - felelet

A SZOLNOK MEGYEI KÖNYVTÁRAK SZAKSZERVEZETI BIZOTTSÁGA KÉRDEZI:

A város lakosságának kívánságára a Megyei Könyvtár olvasótermét minden vasárnap 9—13 óráig nyitva tartja. Ezzel kapcsolatban vita merült fel a vasárnapi munkaidő értéke körül. Ha ugyanis a ruhatárost és takarítót a vasárnapi túlórákért 100%-os túlóradíjazás illeti meg, a többi dolgozó is 100%-os ellenértéket kérhet, tehát a vasárnapi 4 óráért egy teljes szabadnapot.

JOGI SZAKÉRTŐNK, DR. TAKÁCS JÓZSEF VÁLASZOLJA:

A Munka Törvénykönyve és munkajogi jogszabályaink általában megkülönböztetik a „túlmunkát” és a „heti pihenőnapon” végzett munkát. Ez a két, sajátos munkaszolgáltatás a feltett kérdésben összekeveredik, és ezért keletkezhetett a vita. A Munka Törvénykönyvének IV. fejezete a munkaidőről beszél ennek keretében (Mt. 41., 42. §-a a MtV. 63—69. §-a) szól a túlmunkáról. (Ez a fejezet szabályozza még az egyenlőtlen munkaidőt, az osztott munkaidőt, az éjjeli munkát és a készenléti szolgálatot is.) A túlmunkáért túlóradíjazás jár és a díjazás pihenőidővel nem váltható meg, bizonyos — ezúttal fel nem sorolt — kivételektől eltekintve. A Munka Törvénykönyvének V. fejezete szól a pihenőidő és szabadság keretében a heti pihenőnapról (itt nyert szabályozást a munkaközi szünet, a napi pihenőidő, a munkaszüneti napok és a szabadságok kérdése is). A túlmunka és a heti pihenőidő között tartalmilag az a lényeges különbség, hogy az előbbi a munkaidőn túl terjedő munkát jelent, az utóbbi esetben pedig a dolgozó nem dolgozik többet, mint az előírt munkaidő, mert munkaidőtérítésben részesül. A vitára egyébként pontot tesz a kifejezett rendelkezés, a 14/1962. (XII. 16.) MüM. sz. rendelet 12. §-ának (3) bekezdése, amely szerint . . . „a heti pihenőnapon végzett munkáért a munkaidő tartamával azonos mértékű szabadidőt kell kiadni.” A vezető és ügyintéző csoportba sorolt dolgozók részére egyébként sem jár sem szabadidő, sem túlmunkadíjazás (9. § a) és c) pont).

A rövid konkrét választ tehát: Az adott esetben nem túlmunkáról, hanem heti pihenőnapon végzett munkáról van szó, amelyért — jogszabály szerint — a munka időtartamával azonos mértékű szabadidőt kell kiadni.

TÁJÉKOZTATÓ

Beszélgetés Cseres Tiborral

Amióta a *Hideg napok* megjelent, a könyvtárak polcain nem pihen meg új Cseres mű. Akárhány példányt vásárol is a könyvtár, mindegyik kézről kézre jár, ha egyike olvasó visszahozza, már sorakoznak az előjegyzők cédulái. Regényei, elbeszélései, riportjai azelőtt is ismertek és népszerűek voltak, írói pályájának csúcsára mégis a *Hideg napokkal* érkezett el, ekkor találta meg azt az ábrázolási módot, mellyel a legjobban belevilágít szereplői lelkivilágába, s azon keresztül az egész korabeli közgondolkodásba. A regényből film készült. Annyit már tudunk róla, hogy a Karlovy-Váry-i filmfesztiválon két díjat is nyert, s hogy méltán sorakozik az utóbbi évek (Húsz óra, Szegénylegények) kitűnő magyar filmjei mellé.

A nagyszerű regény íróját önmagáról nehéz szóra bírni, nem ír emlékiratot, nem szívesen beszél egyéni sorsáról, még író-olvasó találkozókra is ritkán, nehezen megy, szinte írásai mögé húzódik. Aminek közlését fontosnak tartja élményeiből, azt műveiben mondja el.

Elejtett megjegyzéseiből derül ki beszélgetésünk során, hogy gyergyóremetei székel családból származik, ama szegény és szapora falvak egyikéből, ahol a családok 8–10 gyermeket neveltek, s a felnövekedett „had”-ak mindig elvándorlásra kényszerültek, mert a sovány kis földeken megkapaszkodni nem tudtak; hogy már gyermekkorában a fővárosba került, s 14 éves kora óta önálló kereső; hogy újságírónak készülve 16 félévet hallgatott különböző egyetemeken, míg végül közgazdász-diplomát szerzett; hogy a háborút katonaként szenvedte végig, s élményeit sokáig érlelte mielőtt megírásukhoz hozzáfogott.

A kora gyermekkori emlékei okozták, hogy első munkáiban falusi témákhoz fordult, s ez a tematika későbbi munkásságában is mindig visszatér?

— Valószínűleg. *Ámbár nem vagyok parasztíró — a lexikon is téved, mikor ide sorol —, a parasztság élete mindig érdekelt, de nem sokkal jobban, mint a városi embereké. Nem akarok egyoldalú lenni, és nem is tudom az igazi paraszt írókhoz hasonló mélységgel ábrázolni a falut, noha mindig szakszerűen kezeltem a falusi témákat. Most, hogy 15 év novellaterméséből egy kötetre valót válogatok, derül ki, hogy az új megjelentetésre szántak közül mindössze 6–8 játszódik falun. Sokfelé megfordultam életemben, sok mindent láttam, tapasztaltam, hallottam, megannyi indítás, amiből múlt és jelen magyar valóságának sokféle arculatát igyekszem felvillantani.*

Milyen élmény, vagy tapasztalat indította a *Hideg napok* megírására?

— *Bármily furcsának hangzik: egyetlen mondat. Még 1942-ben, amikor az újvidéki vérengzés híre suttogva terjedt, s amikor még Bajcsy-Zsilinszky emlékezetes parlamenti interpellációja után is borzongva és halkán beszéltek róla, akkor hallottam: egy órnagy feleségét megölték. Tévedésből. Ez a hír volt a regény magva, rögtön megéreztem benne a végzetszerűt, a visszaütő tragikumot. Éreztem, hogy ez az asszony a „sors” eszköze, vagy inkább, az események logikájának áldozata: pusztulása bünteti a férjet, aki „szükséges rossznak”, a háború természetes velejárójának tartotta asszonyok, gyermekek, ártatlan civilek tömeges kiirtását, s ime, a maga bőrén kellett megtapasztalnia, mit jelent mindez, ha ő a vesztes. Ő pedig nem bírta el.*

— A témától nem tudtam szabadulni, mégsem írtam meg, csak 1960-ban, mert addig a politikai körülmények nem tették volna lehetővé a megjelentetést. Végül 1964-ben napvilágot látott a Kortársban. További útja ismeretes, szindarabváltozata karácsonyra jelenik meg, bemutatóját — bár már másorra tűzte — elejtette a Vígszínház, mert nem akart a filmmel versenyezni.

A többi figurának is volt valóságos modellje?

— Mindegyik több modell összeolvasztásából keletkezett, Tarpatakit kivéve, akit egyetlen emberről mintáztam meg. Őt felmentették. Kikérdeztem, s faggattam később más, ezügyben elítélt, büntetésüket letöltött közkatonaikat is, de szinte csak kontrollképpen, önmagamat ellenőrizve, hogy igazat írtam-e. Kiderült, hogy igen. Olyannyira, hogy azóta sokan megkérdezték tőlem, ott voltam-e, vagy honnan ismerem oly pontosan nemcsak az eseményeket, de a gondolatokat is? — Ez egészen mellékes — szoktam felelni erre. Ott is lehettem volna: katona voltam. De a jelenlét ténye bizonyára szubjektíválta volna indulataimat, nem tudtam volna ilyen tárgyilagosan szólni.

Négy szereplőjét különböző mértékben marasztalja el. Hogyan látja az egyén felelősségét? Feltételezhető-e a moralitás olyan foka, hogy többen válasszák inkább a halált, mint a gyilkosságot? Egy mellékszereplő főhadnagy ugyan kifejezi felháborodását baráti körben, meg is lakol érte, de az sem áll ki nyíltan!

— A történelemben nemigen látunk példát arra, hogy egy hadseregben embertelen parancs miatt többen föllázadjanak. Ilyen öngyilkos-jelölt ritkán akad, s ha igen, nem követik példáját. Legfeljebb passzív ellenállásra, szabotálásra lett volna mód, menteni, akit csak lehet, hiszen minden egyes emberélet visszahozhatatlan. Én nem is az egyéni felelősség morális mértékének megállapítására törekszem, hanem inkább azt akarom megmutatni, hogyan torzul el az egyén az embertelen mechanizmus kerekai között, milyenné lesz az egyes ember gondolkodása, ha a gyűlölködés, sovinizmus mérge áthatja a köztudatot. Ezek az emberek nem azért nem lázadtak fel, mert gyávák voltak, hanem mert meg sem fordult fejükben a lázadás eszméje.

A lokalizált eseményben az egész akkori társadalom atmoszférája benne van. A kollektív felelősség, a gondolkodás felelőssége Újvidékért és minden hasonlóért, ami nálunk, vagy bárhol Európa-szerte történt, azt jelenti, hogy nemcsak a parancsosztók, nemcsak a végrehajtók részesek a bűnben, de részes mindenki, aki helyeselte azt. Ha jogilag nem is, morálisan feltétlenül. Megértik-e ezt az olvasók, eljutnak-e az erkölcsi megrendüléshez, vagy csak az izgalmas történet vonzza őket?

— Izgalmas történet nélkül nem lehet nevelni. Ha az olvasót az első 3 oldallal nem kötöm a könyvhöz, akkor kárba veszett minden szép szándék. Az emberek olvasni kezdenek, mert érdekes, aztán elgondolkoznak, töprengenek. Sokan vitába szállnak, levelet írnak, meglátogatnak, mondván, milyen magyar ember az, aki a második világháború tengernyi szörnyűségéből éppen egy olyan esetet választ ki, ahol bennünket terhel a felelősség? Miért kell még mindig a magunk lelkiismeretével szembenézni? Azt szoktam felelni erre, hogy az ilyen esemény megírása általános érvényű tiltakozás minden embertelenség ellen. Másrészt éppen ez az önbíráló és bíráló szigorúság a biztosítéka annak, hogy múltunk bűneivel leszámolva emberséges, kulturált nemzet legyünk, és hasonlóra inthessünk más nemzeteket is. Múltunkban egyébiránt nemcsak elitélen-dőt látok, most éppen olyan témát érelek, melynek tükrében elmondhatom, mennyi pozitív lehetőség, kezdeményezés volt a katonák között is, és milyen kevés valószínűsíthető meg a második világháború idején.

Az időfelbontó, és a cselekményt az emlékezet szubjektíven csapongó elemeiből összemontírozó elbeszélőmód nem okoz nehézséget olvasóinak?

— A késleltetett információ az olvasót valóban megzavarhatja kissé. Mégis, sokan szeretik ezt a megerőltető agytornát, szívesen lapozgatnak vissza, hogy tisztázzák az esetleges félreértéseket. Ami mégis homályos maradna a kevésbé figyelmes olvasó előtt, azt világossá teszi a film: igen közérthetően fordítja le a képek nyelvére, amit a regény bonyolultabb technikával közöl.

Elégedett a filmmel?

— Igen. Kovács András lelkiismeretes, jó rendezői munkát végzett, amit elhagyott, azt okkal tette, amit hozzáadott, az szükségszerű volt. Nagyon szépen elkerülte mind a grand guignol, mind a szentimentalizmus veszélyét, amitől tartottam.

Min dolgozik most? Az Új Írásban folytatásokban megjelenő Fekete Rózsát, a monológokra épített nyomozó feltárás igen izgalmassá teszi, annál is inkább, mert elbeszéléseiből ismert figurákkal találkozunk benne, új emberi kapcsolatok szférájában. Ezt a témát is bizonyára régen érleli?

— Amin dolgozom, arról nem beszélek, ám a Fekete Rózsa már kész, karácsonyra könyvalakban is megjelenik. Valóban régen érlelem, az említett elbeszélések (Tőre Anna, Apja fia) csak vázlatok voltak egy-egy figurához. A gyilkosság és a nyomozás csak ürügy, aminek kapcsán feltárom egy Orosháza, Cegléd és Nagyréde között valahol és a képzeletemben létező falu szociológiai képét. Az események: sűrített valóság, tehát költöttek, a problémák valóságosak. Az olvasó arra kíváncsi, hogy ki a gyilkos, és közben sokkal többet és sokkal fontosabbat tud meg annál. A feszültséget csak látszólag okozza a kriminológiai ügy, ám a krimi izgalmasságára a már említett okokból törekszem. Az ábrázoló technika itt is monológokra épül, mégis ellentétes a Hideg napokéval. Minden mű más módszert kíván: ott figurák gondolatait is ábrázoltam, s ezt megtehettem, mert gondolkoztak, mi több, az időben ide-oda jártak. Az belső monológ volt, a Fekete Rózsáé külső: a szereplők tényeket mondanak el, anélkül, hogy medítálnának felettük; a cselekvéseik mutatják be őket, és semmit sem tudunk meg, ami nem a jelenre vonatkoznék. Ez a lényegre törés rövid, frappáns jelenetkezelésre ad módot, de szegényíti is a történetet, egyes szereplőkből kevesebb mutatkozik meg, mint az az olvasó számára kívánatos lenne — ám ez szándékos —, e szerkesztésmóddal minden elhanyagolható el kell hagynom. Csak a nyomozó módszer azonos a két műben: mindkettőnél el akartam menni a feltárhatóság és kimondhatóság határáig.

Búcsúzóul még megkérdem, miért jár oly ritkán író-olvasó találkozókra?

— Mennék én szívesen, gyakran is, bárhová. Csupán egy kívánságom van: legyen ott 10—15 ember, aki olvasta valamelyik művemet, és van róla mondani-, kérdezni-, vitatkoznivalója. Ezt azonban ritkán garantálják nekem. Nem értek egyet e találkozók gyakori rendezésmódjával, nem szeretem, ha összecsdítének 3—400 embert, karonülő gyerektől aggastyánig, akik semmit sem olvastak, csupán produkciót várnak az írotól. Legkedvesebb akkor volnék előttük, ha énekelnék. Igen, tudom, mit készül ellene vetni: ha nem olvasták találkozó előtt, majd olvasnak utána, így szokott történni. Igaz. Csak-hogy én ezt sem helyeslem. Ne az író legyen művének propagandistája. Nem álszerénységből mondom ezt, hanem morális megfontolásból. Ebben az esetben ugyanis nem a mű értéke számít, hanem az író személye. A jó humorú, szónoki készségű író, ha megjelenik, érdemén felül olvassák, a félszeget, zárkozottat pedig, ha remekművet írt is, elutasítják. Nem tartozom talán az utóbbi csoportba, érdek nélkül vélekedem így. De ne én adjak mankót könyveim alá. Álljanak meg a maguk lábán. Ha tudnak. Ha igen, s ha akad néhány ember, akiben visszhangot vertek, akkor azokhoz szívesen, mindig elmegyek.

Reméljük, hogy a könyvtárosok, most már ismervén Cseres Tibor kívánságát, mielőbb szaván fogják — olvasóik igaz örömeire.

Bozókya Éva

M Ű V E I

- Térdigérő tenger. Szépirodalmi, 1954.
- Fergeteg fia (elbeszélések). Magvető, 1955.
- Herebáró (Egy nagyvérű ember története). Magvető, 1956.
- Különféle szerelmek (elbeszélések). Szépirodalmi, 1957.
- Várakozó özvegyek (elbeszélések). Magvető, 1960.
- Pesti háztetők. Szépirodalmi, 1961.
- Búcsú nélkül (elbeszélések). Szépirodalmi, 1964.
- Hideg napok. Szépirodalmi, 1964.

Székesfehérvár az irodalomban

„Hozzád forraszt az ifjúságom
királyok ódon városa.
Diákfattyad, kövedre vágyom:
En mostohám, hozzád — haza.”

(Csanádi Imre)

A krónikaírók szerint a honfoglaló Árpád győztes csatája után a Fehérvár melletti Noé-hegyen ütötte fel vezéri sátrát, hogy megpihenjen. Amint „Ének Pannónia megvételéről” c. versében Csáti Demeter is írja:

„Árpád vala nagy eremben,
Mert az ország lén kezében,
Ő megszálla fenn egy hegyben,
Székesfehérvárhoz lén ü kezelben.”

Fehérvár a honfoglalás után a fejedelmi Megyer törzs szállásterületén létesített mocsárvárával az ország első helységévé vált. Abban az időben nem volt még „hivatalos” főváros, a királynak sem volt állandó székhelye, rövid idő alatt kialakult azonban a két főközpont: Esztergom és Székesfehérvár. A kettő közül Fehérvár a jelentősebb. Már a 11. században itt tartják a panaszok, kérelmek, peres ügyek előterjesztésére szolgáló törvényt napokat, és évszázadokon keresztül ez lesz a királyok koronázó és temetkező helye. Az Árpád pihenőhelyeként említett Noé-hegy lankáján vívták ki a királyi serviensek 1222-ben az Aranybulla, amely azt is kimondta, hogy a király kötele minden esztendőben István napját Fehérváron tölteni, amikor is a serviensek szabadon járulhatnak eléje.

Az ország központja

Még jobban fokozódott Fehérvár központi szerepe, amikor III. Béla elrendelte a kérelmek írásos benyújtását, s ezek intézésére megszervezte a királyi kancelláriát, amely a művelődésnek is egyik központjává vált. A kancellária tényleges irányítója az alkancellár lett, s ezt a rangot — amint az 1291. évi törvény is kimondja — mindig a székesfehérvári prépost töltötte be. Így Fehérvár, amelyet téli jégtől olvadó mocsárvidéke és polgárainak hajítógépei a tatárok pusztításától is megvédték, nemcsak a nyugati mintára szervezett modern államnak vált évszázadokra központjává, hanem itt ringatták a magyar írásos kultúra bölcsőjét is.

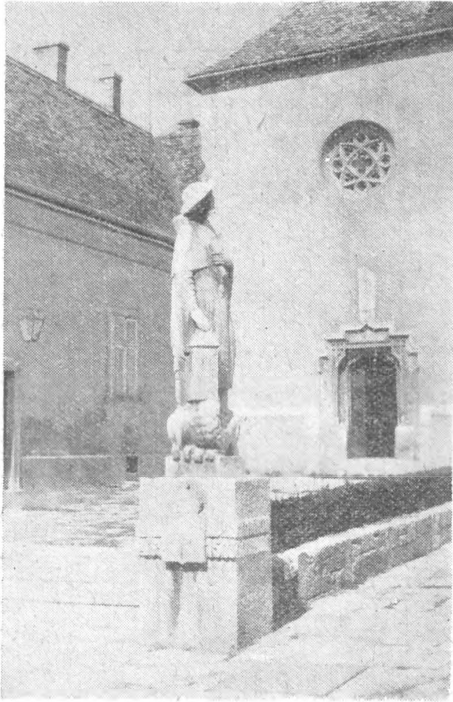
Amint a Gellért-legendából tudjuk, már a 11. században iskolák működtek a városban, „amelyek akkor Székesfehérvárott igen kitűnőek valának”, olyany-

Fehérvári utcarészlet a Budenz-házzal. Itt lakott Budenz József, a magyarországi finn-ugor nyelvtudomány megalapítója

nyira, hogy más iskolákba ennek a növendékeit vitték tanítónak. Legrégibb írásos emlékeink közé tartozik a *Székesfehérvári antifónás könyv*, amelyet a 12. sz. elején a fehérvári káptalani iskolában használtak. A magyar nyelv legrégebbi hiteles és eredetiben megmaradt nyelvemlékének, a Tihanyi apátság 1055-ben kiadott alapító levelének egyetlen összefüggő magyarnyelvű sora is a „Fehérvárra menő hadútra” vonatkozik.

Az államalapítás utáni századokban irodalmunk vezető műfaja a történetírás, a krónikairodalom volt. Anonymus *Gesta Hungarorum*-ában is szerepel Fehérvár, ennél lényegesen több fehérvári vonatkozása van azonban Ákos mester gestájának. Őt tekinthetjük az első olyan írónak, aki Fehérváron lakott. 1244-ben udvari káplán, majd hosszabb ideig székesfehérvári örkanonok és a királynő kancellárja volt. Művében a fejedelmek korát és Szent István uralkodásának első időszakát ismerteti. Ő örökölte meg a kalandozásokat, neki köszönhető Lehel és Botond mondájának színes megírása,

Kálmáncsehi Domokos humanista tudós szobra

valamint azoknak a kincseknek a felsorolása, amelyekkel a székesfehérvári egyház az ő szolgálata idején rendelkezett.

Későbbi irodalmi vonatkozása miatt érdemes megemlítenünk egy Fehérváron működött ismeretlen minorita szerzetesnek a 14. sz. elején készült művét, a *Chronica Hungarorum*-ot, ugyanis ez őrizte meg a hosszú ideig fehérvári ispáni tisztelet viselő Bánk bán történetét, amely legjelentősebb nemzeti drámánk magjává vált. Krónikáink közül a *Bécsi Képes Krónika* áll legközelebb a fehérváriak szívéhez, amelyet eddig *Kálti Márk* székesfehérvári örkanonok művének tartottak, így ismerteti az 1963-ban megjelent Magyar irodalmi lexikon is. A legújabb kutatások szerint azonban a legszebb magyar gesta szerzője ismeretlen. Ahogy a Magyar irodalom története (Bp. 1964.) írja: „az az elterjedt hiedelem, hogy a szerző Kálti Márk székesfehérvári örkanonok lett volna, csupán félreértések sorozatából eredt.” Félmondatos állítását azonban — sajnálatos módon — semmiféle tudományos érveléssel nem erősíti meg...

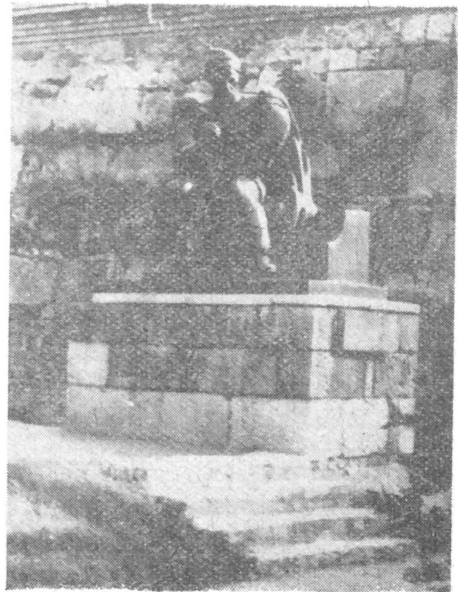
„Rút, puszta és felette szűk hely...”

A város egyetlen épen maradt középkori épülete, a Szent Anna kápolna előtt áll *Kálmáncsehi Domonkos* szép szobra.

A kiváló humanista tudós, Mátyás király kincstárnoka, székesfehérvári prépost korában sokat tett a város fejlesztéséért. Nagy értéket képviselt híres könyvtára, amely azonban a történelem viharaiiban megsemmisült, jelenleg mindössze négy könyv hollétééről tudunk.

Fehérváron született 1523-ban és itt végezte alsóbb iskoláit *Karádi Pál*, aki kiadta és bátorhangú előszóval látta el az első igazi magyar vígjátékot és satirikus jellemrajzot, a *Balassi Menyhért árultatójáról* szóló komédiát, amelynek egyes feltevések szerint nemcsak kiadója, hanem írója is a radikális nézeteket valló *Karádi* volt.

A többszöri ostrom, a csaknem másfél évszázadig tartó török megszállás véget vetett Fehérvár virágzásának. Elpusztult a királyi palota, a királyok koronázó és temetkezési helyéül szolgáló bazilika, megszűnt a káptalan, megsemmisült az addig virágzó káptalani iskola és az irodalom lehetősége is. A török megszállás idejéből mindössze néhány irodalmi emléke maradt a városnak. Legjelentősebb ezek közül *Wathay Ferenc* költészete, amely véletlen folytán teljes egészében megmaradt. *Wathay*, aki már régebben is többször harcolt Fehérvár környékén, 1602 elején került Fehérvárra, „amely rút, puszta és felette szűk hely vala,” s ott a vár vicekapitánya lett. A vár azonban 1602. augusztus 29-én, — amikor a német őrség a magyar katonák tudta nélkül megadta magát —, ismét török kézre ke-

Az önéletrítő Wathay Ferenc vicekapitány emlékműve a várfal tövében

rült, és a fogságba esett Wathayt Törökországba vitték. A rabság tette költővé. 1602—1606 között ott írta énekeit, s ezeket lemásolta gondos és szépkiállítású *Énekes Könyvébe*, amelyet az ország pusztulását és a rabok életét ábrázoló színes vízfestményeivel illusztrált. Beleírta a kötetbe „... az én születésemtől fogván minden életemben való forgandóságomnak röviden előszámlálása” c. ön-életrajzi naplóját is, amely az első olvasásra szánt önéletrajz irodalmunkban, és nemcsak kitűnő korrajz, hanem kalandjainak és viszontagságainak elbeszélése folytán érdekes olvasmány is. Az akkor divatos énekirodalomhoz tartozó kisebb versek mellett három hosszabb verses krónikát is írt. Legjelentősebb közülük a „Székesfehérvár veszéséről való história.”

„1600-ban és három esztendőben
Az tengőr mellett ezt írták versekben.
Egy katona rab szomorú kedvében,
Ki Fejérvárért most is van nagy nyűgben...”

Wathay mellett többen is megírták Fehérvár pusztulását, köztük *Verancsics Antal* (1504—1573), a dalmát származású főpap és történetíró „*Excidium Albae Regalis*” címen, *Szerémi György* (1490—1548) emlékiratíró pedig „Magyarország romlásáról” c. művében.

Tanárok és tanítványok

Fehérvárról 1688. május 19-én űzték ki véglegesen a törököket, és a rommá lett városba lassan újból visszatért az élet. A kulturális irányítás a jezsuiták kezébe került, akik már a felszabadulás évében missziót létesítettek a városban és 1727-ben megnyitották középiskolájukat, amelynek tanárai és tanítói közül többen is kiváló alakjaivá váltak az irodalmi és a tudományos életnek. A fehérvári iskola igazgatója volt egy ideig *Pray György* (1723—1801), a magyar kritikai történetírás megalapítója. Munkássága irodalomtörténeti szempontból is fontos, ugyanis a magyar szentek életrajzainak megjelentetése alkalmával középkori magyar legendákat is közreadott, és a később róla elnevezett kódexben ő fedezte fel a *Halotti beszédet*, amelyből egy hétsoros részletet is közzétett. A fehérvári iskolában tanult *Sajnovics János* (1733—1785) nyelvtudós, csillagász, aki 1768-ban a Nap előtt elvonuló Venus bolygó megfigyelésére Norvégiába utazott, és közben a lappföldön észrevette a magyar és a lapp nyelv közti egyezéseket. Megfigyeléseiről beszámolt Koppenhágában a dán tudós társaságnak és ugyanott 1777-ben nyomtatásban is közzétette megállapítá-

sait „*Demonstratio Idioma Ungarorum et Lapporum idem esse*” címen. Itthon 1771—72-ben adta ki ugyanezt Nagyszombatban és ebben a kiadásban tette közzé először a Halotti beszéd teljes szövegét. Megfigyeléseivel és megállapításaival nemzetközi téren is egyik úttörőjévé vált az összehasonlító nyelvtudományak. *Baróti Szabó Dávid* (1739—1819) és *Rájnisi József* (1741—1812) is fehérvári tanárok voltak egy ideig. Ők honosították meg irodalmunkban az időmértékes verselést és a klasszikus versformák bevezetésével a magyar költői stílus megújításának előkészítőivé váltak.

A jezsuita rend feloszlatása után a pálosok kapták meg a fehérvári iskolát. A pálos tanárok és tanítványai közül is számos költő és tudós került ki. Székesfehérváron született *Kreskay Imre Tamás* (1748—1831), aki később a rend könyvtárosa lett Pesten. Tagja volt annak a bizottságnak, amely Bessenyei vezetésével egy magyar tudós társaság megalapításán fáradozott. Bár mint költő jelentéktelen, hazaszeretete és a nemzetellenes törekvésekkel való szembefordulása miatt mégis joggal írta róla Batsányi: „Jó, derék magyar poéta és széptudományú jeles ember.” Kéziratban maradt verseit Hattyufi Dezső, fehérvári újságíró adta ki és ismertette 1906-ban. Sokkal tehetségesebb volt nála a másik két pálos költő, akiknek emlékét márványtábla őrzi a hajdani iskola falán. *Virág Benedek* (1754—1830) az egyik, aki tanulmányai befejeztével, 1780-ban került a fehérvári gimnáziumba és 1797-ig ott tanított. Fehérváron született a magyar nyelv és irodalom nemzeti fontosságát hirdető versei. A „szent öreg”-et, a „magyar Horác”-ot, akit Budára költözése után a kibontakozó írócsoportok a magyar irodalom atyjának tekintettek, már Fehérváron is az irodalom ügyén munkálkodó barátok és tanítványok serege vette körül.

Elsőként kell ezek közül megemlítenünk *Anyos Pált* (1756—1784), aki már teológus korában Virág barátja volt, 1782-ben pedig tanártársa lett a fehérvári gimnáziumban. Ahogy írja: „Itt váltam emberré a semmiség szomorú kebeléből.” Fehérvárra kerülése azonban végzetes következményekkel járt. „Szomorú általvitel, boldogtalan csere. Elefánton kedvét, Székesfehérváron egészségét, s nemsokára életét veszítette, mert a fehérvári nedves, ködös, egészségét megrongáló levegőgég a gyenge testállással bíró embernek ártalmára vala” — írja Batsányi.

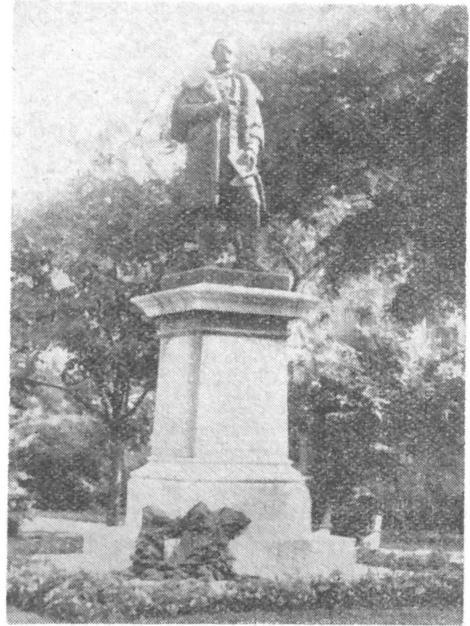
Székesfehérváron született 1776-ban *Reseta János*, aki a gimnáziumban tanítványa, később nagy tisztelője és anyagi támogatója Virágnak. Toldy Ferenc írja

róla 1853-ban: „Még most is emlegeti azon buzgóságot és tüzet, mellyel (Virág) tanított, s a deák költészet mellett a nemzetit is igyekezett megkedveltetni az ifjú nemzedékkel.” Virág halála után Reseta állíttatott síremléket hajdani mesterének a Krisztinavárosi temetőben.

Virág és Anyos tanítványa volt *Pyrker János László* (1772—1847) költő, egri érsek, aki életrajzában így emlékezik rájuk: „1782-ben Fehérvárra kerültem. A gramatikában Anyos Pál a tanítóm, a harmadik osztályban pedig Virág Benedek. Oly férfiak, akik hazánknak dicsei és az én mélyen érzett hálámnak, valamint változhatatlan tiszteletemnek tárgyai lesznek mindenkoron.” Virág tanítványa volt, később baráti köréhez tartozott *Horvát István* (1784—1846) a fehérvári születésű történész és nyelvész, az összehasonlító nyelvtudomány egyik úttörője, aki 1791—99-ig a fehérvári gimnáziumban tanult. Bár túlzott nemzeti öntudatából eredően sok tudománytalan és téves elvet is hirdetett, a nemzeti szellem ápolásával, a középkori magyar nyelvemlékek ismertetésével, a Széchényi Könyvtár mintaszerű rendezésével, a pesti egyetemen folytatott hazafias nevelőmunkájával elévülhetetlen érdemeket szerzett. Mikor Virág Budára költözött, az egyetemi hallgató Horvát István rendszeresen látogatta a sanyarú körülmények között élő költőt. A „Magyar századok” írásához ő szerezte számára a forrásművek nagy részét, és amikor Virág lakását elpusztította a tűzvész, Horvát gondoskodott számára segélyről, halála alkalmával pedig ő írta a nekrológiát és ő járt közbe Ürményi Józsefné országbíró-nénál, hogy viselje a temetési költségeket.

A fehérvári születésű *Egyed Antal* (1779—1862) költőnek és műfordítónak is Virág Benedek volt a tanára és költői mentora. 1848-ban kiadott elégiáit is Virág Benedekhez írott verssel kezdi és műve megjelenését is Virágnak köszöni, akit „Hunnia becses díszé”-nek nevez. Említésre érdemes, hogy Egyed a fiatal Vörösmartyt is támogatta költői pályája kezdetén. Tanítványa volt Virágnak két évig a fehérvári gimnáziumban *Fejér György* (1766—1851) író, műfordító, történész, a Tudományos Gyűjtemény első szerkesztője is.

Amint a korántsem teljes felsorolás mutatja, magyar szellemű költőtanárai, főként a „szentkeblű Virág” hatására a fehérvári gimnázium ebben az időben erjesztő kovászává vált a nemzeti szellem ébresztésének, a magyar nyelv és a magyar irodalom fejlődésének. Ez is hitelesíti Virágnak azokat a szavait, amelyeket öreg korában mondott, amikor élet-

Az ország első Vörösmarty szobra

rajzi adatokat kértek tőle: „Születtem, szerettem hazámat, dolgoztam érte. Ez az én életem története. Tegyetek így ti is, így tanítsátok utódaitokat, ha azok is ezt teszik, akkor boldog lesz Magyarország.”

Vörösmarty és Petőfi

A 19. században is számos jeles képviselője élt irodalmunknak Fehérváron. 1811—1816-ig itt tanult a későbbi „költőfejedelem”: *Vörösmarty Mihály* (1800—1855). Amint öccsének egyik levelében olvasható: „A fehérvári iskolában mindig első emiense volt, pedig otthon sohasem tanult, de az iskolában igen szorgalmas és vigyázó volt...” Később is szoros szálak fűzték a városhoz. 1817-ben, apja halála után családja itt vásárolt házat és olyan tervei is voltak, hogy itt nyit ügyvédi irodát. Költészetének is számos fehérvári vonatkozása van. *Fehérvár* c. versében a régi dicsőség, az ősi szabadság veszésén busong, és a hajdani uralgó szavaival kérdi:

„Miért kell az undok változás közt
Nemzetemet letapodva látnom?”

Az árpádkori Fehérvárt, az ősi királyi palotát idézi fel *Salamon király* c. szomorújátékában, Fehérvár szomszédságában írta a környéken játszódó *Két szomszédvár*-t, Fehérváron adták ki 1830-ban

Bujdosók c. drámáját, 1831-ben pedig *Csongor és Tünde* c. színjátékát, amelyeknek nyilvánosságra hozását a pesti cenzor nem engedélyezte. Egykori tanára, a fehérvári cenzori teendőket ellátó Szabó Chrisostom azonban, aki korábban Berzsenyi verseinek megjelenését is elősegítette, Vörösmartynak is megadta a kiadási engedélyt. Fehérváron állították fel 1866-ban az ország első Vörösmarty szobrát, és csaknem egy évszázadon át a költő nevét viselő Vörösmarty-kör, majd a Vörösmarty Irodalmi Társaság a névadó kultuszának ápolása mellett a város irodalmi és művészeti életének fontos tényezője volt.

Petőfi is többször megfordult Fehérváron. Először 1839 júniusában töltött itt átutazóban egy napot, másodszer 1842. november 9-én érkezett gyalogosan Pápáról és Borostyán néven itt lett színész Szabó József szintársulatánál. 1843. január 10-ig tartó fehérvári tartózkodása alatt használta először a Petőfi nevet, ekkor írta „Első szerepem” és „Disznótorban” c. versét, rendszeres látogatója volt az Olvasótársaság könyvtárának, ott értesült a lapokból a régebben Fehérváron színészkedő Megyeri haláláról, innen gyalogolt fel 1842 karácsonyán Pestre egy köteg verssel Vörösmartyhoz, akinek elismerő szavai önbizalmat adtak a még ismeretlen, elcsüggedt költőnek. Harmadszor 1847. március 22-én járt a városban, Egressy Gábort kísérte el vendégszereplésére. Ekkor írta „A szerelem” c. versét.

Tudósok, nyelvészek, írók

Fehérváron diákoskodott két évig *Vajda Péter* (1808—1846) a plebejus demokrácia előfutára, a reformkor szellemi életének egyik legmozgékonyabb és legsokoldalúbb írója, aki eszméivel rokonára, Vajda Jánosra, természeti képeivel pedig Jókaira is nagy hatással volt. Itt született *Rónay Jácint* (1814—1889), aki a szabadságharc után követte Kossuthot az emigrációba és gyermekeinek házitanítója lett. A szabadságharc alatti magatartásáért távollétében halálra ítélték. Emigrációs éveinek nagy részét Londonban töltötte, megismerkedett Darwinnal és tanaival, s őt tekinthetjük a darwinizmus magyarországi úttörőjének. A kiegyezés után hazatért és az MTA titkára lett. Emlékiratainak 8 kötete az emigráció jelentős dokumentuma. Fehérváron végezte iskoláinak egy részét *Szalay László* (1813—1864), aki fiatal korában költőként és kritikusként indult, majd korának legkiválóbb történészévé vált. Itt kezdte gimnáziumi tanulmányait 1837-ben és pesti iskolában való folytatás után itt is fejezte be *Vajda*

Goldziher Ignác, a kiváló orientalista emléktáblája

János (1827—1897) a 19. század második felének kiemelkedő lírikusa, a feudális maradványok ostorozója, Petőfi eszméinek a kiegyezés után is hűséges képviselője. Itt tanított hazánkba kerülése után *Budenz József* (1836—1892) a magyarországi finnugor nyelvtudomány megalapítója, Fehérváron született *Goldziher Ignác* (1850—1921) a kiváló orientalista, a sémi filológia és irodalomtörténet nemzetközi szaktekintélye, az MTA mellett számos külföldi akadémia és tudóstársaság tagja. Egy ideig itt járt iskolába *Endrődi Sándor* (1850—1920) a 19. sz. második felének számottevő írói alakja és *Bán Aladár* (1871—1962) a rokonépek irodalmának Vikárt megelőző első magyarországi népszerűsítője, az észt nemzeti eposz, a Kalevipoeg és még sok észt és finn irodalmi és népköltészeti alkotás magyarra fordítója. Amint erről „Gyermekkorai emlékeim” c. írásában is megemlékezik, *Gárdonyi Géza* is élt gyermekkorában a városban. Itt tanárkodott *Ihász Gábor* nyelvész, akinek 1846-ban Székesfehérváron kiadott Magyar nyelvtana 20 kiadást ért meg, és *Zolnai Gyula* (1862—1949) nyelvész és műfordító. Itt született ennek fia: *Zolnai Béla* (1890—) irodalomtörténész és nyelvész. Fehérvári tanár volt egy ideig *Horváth Cirill* (1865—1941), akinek itteni működése alatt jelent meg *A magyar nemzeti irodalom története* c. műve, úgyszintén *Bayer Jó-*

zsef (1851—1919) a magyar színháték történetének első tudományos rendszerezője is. Szabó Dezső (1879—1945) a két világháború közti időszak nagyhatású írója is Fehérváron tanított Párizsból való hazatérése után 1906—1908-ig, itt kezdte sok vihart kavaráó publicisztikai tevékenységét egy botrányokkal kísért cikksorozattal, ami miatt fegyelmi úton helyezték el a városból. Fialat korában fehérvári tanár volt Farkas Gyula (1894—1958) irodalomtörténész, aki később a berlini, müncheni, majd göttingeni egyetem professzora lett. Itt született és itt végezte középiskolai tanulmányait Szezfű Gyula (1883—1955) a magyar polgári történetírás egyik legjelentősebb alakja, aki a felszabadulás után egy ideig moszkvai nagykövetünk is volt. Itt volt tanár 1920—1940-ig György Oszkár (1882—1944) a fasizmus áldozatául esett költő és műfordító, az „igazság, szépség, emberség tanítója”, Baudelaire és Verlaine első magyarnyelvű tolmácsolója, a Nyugat első nemzedékének csendes, félrevonult tagja, a dunántúli írók tömörítésének igényével indult „Vár” c. folyóirat szerkesztője.

Mai íróink

Ma élő íróink közül is többen indultak Fehérvárról. Itt diákoskodott Kodolányi János (1899—) a Nyugat utáni nemzedék egyik legkiemelkedőbb írója, Gereblyés László (1904—) a magyar forradalmi költészet egyik reprezentánsa, és Pákozdy Ferenc (1903—) a verseiért többször is börtönbe zárt baloldali költő és műfordító. A Tanácsköztársaság idején ők hárman szerkesztették és adták ki a fehérvári ifjúság forradalmi diáklapját, mindhárman tagjai voltak a diáktanácsnak, sőt Pákozdy a városi direktóriumnak is, amelynek ő volt a legifjabb tagja. Gereblyés regényt is írt ekkori emlékeiről és élményeiről, de regényének eddig még csak egy részlete jelent meg. Kodolányi is megemlékezik fehérvári éveiről a *Süllyedő világ*-ban.

Fehérváron született Lányi Sarolta (1891—) a munkásmozgalom jeles költője, itt született, itt végezte középiskoláit, és ma is sok szállal kapcsolódik a városhoz Jankovich Ferenc (1907—), Kossuth-díjas költő és író, aki verseiben, de főként regényeiben (*Hulló csillagok*, *Téli szivárvány*, *Csepp a tengerben*) sokat foglalkozik szülővárosa történetével és életével. Fehérváron született és tanult Kuczka Péter (1923—), Kossuth-díjas költő is, akinek dédapja a 48-as szabadságharc egyik fehérvári mártírja, apja pedig a Tanácsköztársaság meghurcolt harcosa volt. Itt járt iskolába 1931—39-ig és itt töltötte fogdával tarkított katonáéveit Csanádi Imre (1920—),

A fasizmus áldozatául esett György Oszkár költő és műfordító emléktáblája

mai költészetnek kiemelkedő egyénisége, akinek sok Fehérvárhoz kapcsolódó verse közül legmegkapóbb a hadifogságban írt „Fehérvár köszöntése”. Itt született és tanult, majd 1950-ig itt volt tanár Jávör Ottó (1925—) a jelenleg Budapesten élő író. A felszabadulás után egy ideig itt volt újságíró Benjámin László (1915—), Kossuth-díjas költő és Nemes György (1910—) író, publicista, az *Élet és Irodalom* főszerkesztője. 1947-ben itt dolgozott a szabadművelődési felügyelőségen Weöres Sándor (1913—) kitűnő költőnk, és itt kezdte pályáját neves közírónk: Baróti Géza (1914—).

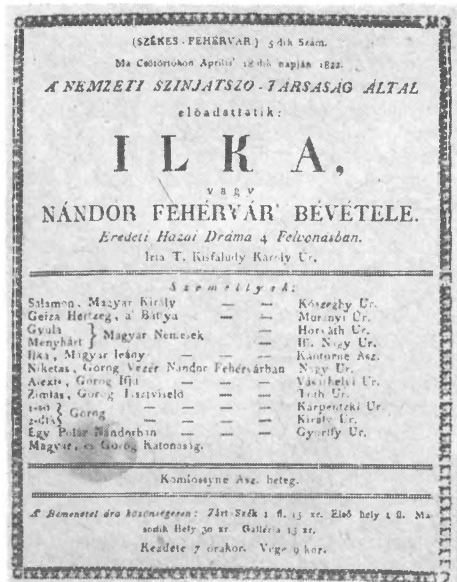
Jelenleg is Fehérváron él Bódás János (1905—) a dunántúli táj és népi világ tiszta hangvételű költője, Takács Imre (1926—) a modern költői törekvések egyik legjellegzetesebb képviselője, Sobor Antal (1933—) a tehetséges, sokat ígérő fiatal novellista, és Környei Elek, Csongor Rózsa.

Színhátság és irodalom

Az irodalom kapcsán szólni kell Fehérvárnak a magyar játékszini mozgalom fejlesztésében betöltött kimagasló szerepéről is. A megyei közgyűlés napirendjén már a 18. sz. végén szerepelt a magyar színház ügye, a 19. sz. első évtize-

dében pedig előbb a helytartótanácshoz, majd a királyhoz fordult a megyegyűlés a magyar színjátszás érdekében, és anyagiakkal is támogatta Pest megyének azt a törekvését, hogy magyar színházat létesítsen Pesten. 1813-tól kezdve fokozatosan Székesfehérvár vette át a hegemoniát a színházkultúrában, és egy időre a magyar színjátszás központjává vált. A Pesti Rondella javítása alkalmával 1813-ban Fehérvárra látogatott Kultsár István pesti színtársulata, amely a kedvező fogadtatás következményeként 1814-ben már három alkalommal játszott hosszabb ideig a városban. A fehérvári színészet fénykora azonban 1818-ban kezdődött, amikor a megye vezetősége meghívta az egyetem padjait a színpaddal felcserélő *Balogh István* társulatát, és társadalmi segítséggel biztosította a magyar színház állandó működését. 1818. október 11-én volt a színház ünnepélyes megnyitása és utána hét évig működött a társulat Fehérváron, amelynek több jelentős eredményét is őrzi az irodalom- és a színház-történet. Ők játszották először és vitték sikerre *Kisfaludy Károly* drámáit, nemcsak Fehérváron, hanem a pesti német színház igazgatójának meghívására tartott pesti előadásokon is. Először a *Tatárok*-at játszották, és az ő számukra írta Kisfaludy a *Zách Klárát* is, amelynek bemutatását a cenzúra nem engedélyezte, majd az *Ilkát*, *A kérők*-et, *A pártütők*-et és a *Stibor vajdát*-t. Katona *Bánk bán*-ját is fehérváriak akarták először bemutatni, de a cenzor nem engedélyezte az előadást, csak a mű kinyomtatását. A fehérvári színházban játszották először magyarul a *Hamlet*-et, a *Lear király*-t és a *Macbeth*-et. Itt bontakozott ki több színészünk, köztük *Kántorné* művészte, aki évtizedekig az ország legjobb drámai színésznője volt. 1825 után, amikor már nem volt állandó színháza a városnak, de az átmenetileg vendégszereplő társulatok továbbra is gyakran látogatták, itt kezdte pályáját 1837-ben *Jókainé Laborfalvi Róza*, 1867-ben pedig a későbbi nagy tragika: *Jászai Mari*, 1876-ban pedig *Blaha Lujza*, a „nemzet csalogánya”.

Széleskörű társadalmi akció eredményeként 1874-ben megépült az új Vörösmarty Színház, amelynek augusztus 22-i megnyitására a Magyar Tudományos Akadémia, és a Kisfaludy Társaság képviselői is megjelentek. Az előadás prólogusát *Jókai* írta és felesége, *Laborfalvi Róza* mondta el. Az előadást követő ünnepi vacsorán *Gyulai Pál* és *Jókai* mondott Pohárköszöntőt. Említésreméltó az is, hogy *Laborfalvi Róza*, aki 1837-ben a fehérvári színházban kezdte pályafutását, 1884. március 11-én itt búcsúzott el ünnepi előadás keretében a színpadtól.

A fehérvári színház plakátja 1822-ből

A 20. sz.-ban megszűnt a fehérvári színház irodalmi szerepe és jelentősége. A második világháború alatt a színház épülete is elpusztult, kiégett. Hosszú vajúdas után, az első építéshez hasonlóan, most is széleskörű társadalmi segítséggel épült újjá és 1962. november 6-án nyitotta meg kapuit. Önálló társulata azonban nincs, a különböző budapesti és vidéki színházak látogatják rendszeresen a magyar színészetnek egykor otthont adó várost.

Az irodalmi hagyományok közt említést érdemelne az 1806-ban indult fehérvári nyomdászat, amely — főként a reformkorban — számos olyan irodalmi alkotás megjelenését tette lehetővé, amelynek kiadását a pesti cenzúra nem engedélyezte. Lehetne szólni a kiegyezés idején alakult Vörösmarty-körörről, és ennek utódáról, az 1932-ben létesült Vörösmarty Irodalmi Társaságról, amelyek a világnézeti korlátok és tévedések ellenére is sokat tettek az irodalmi hagyományok ápolása és az irodalmi élet fejlesztése érdekében. Sorolhatnánk és értékelhetnénk a régi és az újabb kiadású antológiákat, emlékkönyveket, folyóiratokat, a gazdag történeti, műemléki, művészeti stb. irodalmat, méltathatnánk az István király Múzeum tudományos igényességgel szerkesztett kiadványainak egész sorát, beszélhetnénk az újságírás és a könyvtárak történetéről, szerepéről, hiszen közvetve vagy közvetlenül mindez összefüggött és ma is összefügg a város

irodalmi életének alakulásával. Ez azonban már meghaladná jelen áttekintésünk keretét, amely inkább csak abból akart némi izellítőt adni — a teljességre törekvés igénye nélkül —, hogy történelmi levegőjű ősi városunk nemcsak köveiben és műemlékeiben őrzi egy évezred örökségét, hanem irodalmi alkotásokban is.

És ahogy a szocializmussal együtt növekvő város új gyárjai és modern lakóte-

lepei szinte védően ölelik körül a régi várost, a szocialista alkotás és a történelmi örökség ötvözeteként épülő Székesfehérvár új világot teremtő mai emberei ugyanúgy védik, őrzik, sajátjuknak tekintik a múlt irodalmi örökségéből is mindazt, ami időtálló érték, ami megbecsülésre méltó és érdemes.

Könczöl Imre

A KÖNYVEK KÖNYVE előzményei

A *Könyvtáros* hasábjain korábban már megemlékeztünk Kóhalmi Béla nagyszerű vállalkozásáról, a *Könyvek könyvének* (1918) és az *Új könyvek könyvének* (1937) kiadásáról. E művekben Kóhalmi Béla a kor szellemi életének legjelesebb képviselőihez intézett körkérdest olvasmányvélményeikről, arról, hogy milyen irodalmi alkotások hatottak rájuk a felfedezés erejével, s milyen könyvek alakították szellemi arculatukat. A körkérdésre — ahogy akkor nevezték „könyvankéttra” — adott válaszok nemcsak a válaszadók irodalmi és szellemi fejlődéséről árulnak el sokat, hanem az akkori kor-szellem és korézés alakulásáról is rendkívül sokat mondanak az utókornak. Kóhalmi Béla körkérdésének azonban két előzménye is volt a századforduló táján. Az első *A Hét* című folyóirat lapjain látott napvilágot 1893-ban, majd ezt követte a *Gyalui Farkas-féle*, amelynek anyaga 1902-ben jelent meg könyvformában.

Az 1890 januárjában induló *A Hét* 1908-ig, a *Nyugat* megjelenéséig a legjelentékenyebb irodalmi lap volt, ez is indokolja, hogy különös figyelmet szenteljünk a szerkesztői által szervezett körkérdés akciónak, melynek keretében 42 író, művész, közéleti személyiség nyilatkozott az általa legjobbnak tartott hét könyvről. A *Hét* szerkesztősége az irodalom, művészet és a közélet területén működő „előkelőségekhez” körlevél útján a következő kérdéseket intézte:

„Az egyetemes, minden irodalmi ágat magában foglaló világirodalom melyik hét könyve az, mely az igen tisztelt urannak mindenekfelett kedves? Melyik az a hét könyv, melyet megtartana, ha hét könyvön kívül minden egyéb irodalmi műtől mindörökké megválni volna kénytelen?”

A beérkezett válaszokat három egymást követő számban tették közzé a szerkesztők. Vállalkozásuk célját abban jelölték meg, hogy „... Magyarország legintelligensebb, legképzettebb fiai megjelölik azokat a könyveket, melyek leginkább hatottak közre Magyarország mai kultúrállapotának, az uralkodó felfogásoknak megerősítésére. Sőt hatalmas alapot nyerünk ezáltal magának a mai életfelfogásnak a megismerésére, ami a napi élet kusza összevisszaságával és a szellemi élet szakokra való tagoltságánál fogva közvetlen szemlélet és tanulmány útján nagyon egyoldalú, bizonytalan eredménnyel jár”. A másik figyelemre méltó cél az volt a kérdésekkel, hogy „a könyv iránt való hanyatló érdeklődést iparkodnánk fölébreszteni”. Tudatában voltak annak is, hogy a korszak magyar könyvtérme nem kényeztette el az akkori olvasókat, ezért írják keserűen: „Könyvek, melyek általános vélemény szerint irodalmunk nívóját emelik, egyetlen saison alatt túléltek magukat, mellözve porlanak a könyvkereskedésekben.” De arra is rámutatnak, hogy: „minden kor termett néhány könyvet, mely áldásos hatott olvasójára”. Nem érdektelen megemlíteni, hogy a hírlapolvasást némiképpen elítélik: „Ne olvassunk oly sok újságot, ne olvassunk oly kevés könyvet.” A kérdésekre sok, immár elfeledett korabeli nagyság mellett többek között a következő, ma is ismert író és művész felelt: Jókai Mór, Acsády Ignác, Vámbéry Ármin, Jászai Mari, Kozma Andor, Justh Zsigmond és Ábrányi Emil.

Annak, hogy csak kevés igazán érdekes válasz érkezett, az oka a kérdés feltevésének különös formájában kereshető. Ugyanis a szerkesztők a hetes szám bővületébe estek (talán a lap címe csábította őket erre: „A Hét”). Ez eleve meghatározta és némileg korlátozta is a válaszokat. Több válaszadó azonban a kérdéseken túllépve rendkívül

érdekesen felelt, például Justh Zsigmond, Jókai Mór és Jászai Mari is. Érdemes felfigyelni arra, hogy az egyik válaszoló: Pollák Illés (Homo), a kiváló publicista és ügyvéd Marx műveit is megjelöli a kiválasztott hét alapvető mű között: »Marx: „Das Kapital” és Zola „Germinalja” betetőzése az előző könyvek filozófiájának. Marx a nemzetgazdasági, Zola az irodalmi igazságokat szűri le a világeszmékből.«

A közzétett válaszokban legtöbbször előforduló név a magyarok közül Petőfi Sándor, Jókai Mór és Arany János, a külföldiek között pedig Shakespeare, Goethe és Dickens.

A Hét körkérdésének hibájából tanulva az erdélyi Gyalui Farkas, író és könyvtáros (akinek századik születési évfordulójára ez évben emlékezünk) már nem megkötő jellegű kérdésekkel fordult a nyilatkozókhöz.

Gyalui Farkas 1902-ben bocsatotta közre kora kiváló íróinak, művészeinek vallo-másait *Legkedvesebb könyveim* címen. A Singer és Wolfner kiadónál megjelent össze-állítás célját az alábbiakban jelölte meg:

„Az irodalomtörténetnek és a művelődéstörténetnek kívántam adatokat szolgáltatni a mai magyar szellemi élet néhány vezérének s kiváló munkásának olvasmányairól. Hiszem, hogy egyúttal sikerül a közfigyelmet általuk reá irányítanom a könyvekre s kivált néhány olyan könyvre, mely éppen ezért, mert nevezetes hatást tett kiváló szel-lemekre, méltó arra, hogy a magyar közönség újból és újból elolvassa.”

Gyalui Farkas kiadványával a könyvek kultuszát is kívánta szolgálni, ezért közli néhány ex libris nyomatát is. „Azoknak, akik könyvet gyűjtenek lelkük, házuk ékességé-ére, jó szolgálatot teszünk, ha megismertetjük néhány művészi kivitelű ex libris-sel” — írja a könyv utószavában, végül pedig felsóhajt: „Vajha Magyarországon a könyv szeretete és gyűjtése minél szélesebb körben terjedne. Vele együtt fellendülne termé-zetesen az ex librisek szaporodása is. Szintúgy kedvesebb előttünk az a könyv, ha nevünket rajta magyar művésznek ötlete és tudása ékesíti, egy szikra a magyar mű-vészetből.”

Gyalui mintegy 34 író, művész, tudós, vallomását gyűjtötte össze életkoruk szerinti egymásutánban. A nyilatkozók között ott találjuk Jókai Mór, Vámbéry Ármin, Her- man Ottó, Mikszáth Kálmán, Bartha Miklós, Rákosi Viktor (Sipulusz), Jászai Mari, Tóth Béla, Benedek Elek, Szabolcska Mihály, Gárdonyi Géza, Herczeg Ferenc, és Töm-örkény István nevét.

A könyvet név- és tárgymutató egészíti ki, amelyből kiderül, hogy a legtöbbet elő- forduló név Dickens, öt követik sorrendben Jókai, Petőfi, Shakespeare, Arany, Vörös- marty, Hugo, Jósika, Heine, Goethe, Schiller, Dosztojevszkij, Cervantes és Eötvös József.

Két író azt is kiemeli nyilatkozatában, hogy elsődlegesen nemcsak szépirodalmi jellegű olvasmányok hatottak művészetükre. Mikszáth ezt így fejtí ki: „Általában Ma- caulay és Carlyle az én tanítómestereim az előadás mesterségében. Elbeszélni nem a regényíróktól tanultam, hanem e két történetírótól és a magyar parasztól.” Tömör- kény István már azt vallja, „hogy irodalmi működésekre az olvasmányok kevesebb hatással voltak, mint a nép között való élés”.

Mindkét körkérdés anyaga értékes irodalomtörténeti, könyvészeti dokumentum és egyben érdekes, szórakoztató olvasmány is. Maga Gyalui Farkas abban látta össze- állításának igazi jelentőségét, hogy megmutatja, mi volt „a könyv szerepe és hatása nemzetünk újabb szellemi életében”.

A Hét és Gyalui Farkas kezdeményezése amellett, hogy megőrizte számos nagy magyar író és művész vallomását olvasmányairól, ösztönzőleg hatott a későbbi hasonló jellegű kiadványokra is.

Batári Gyula

A lengyel ex libris kiállítás anyagából

Az én könyvtáram

Először is szeretném hangsúlyozni, írásomnak a célja egyáltalán nem az, hogy megmagyarázzam: *milyen legyen* valakinek a könyvtára; továbbá az sem, hogy az én módszerem helyességét bizonyítsa, mert hiszen ha valahol, akkor a témával kapcsolatban kétszeresen érvényes az „ahány ház, annyi szokás” elve. S egyébként is, egy házi-könyvtár kialakításánál oly sok a szubjektív elem, hogy tanácsokat is csak nagyon óvatosan adhat az ember. Ezért egyszerűen csak beszámolok: *ilyen* az én könyvtáram. Hogy másé milyen legyen, azt ki-ki maga döntse el.

Már csak azért sem osztozathatok általános érvényű tanácsokat, mert van itt még egy igen fontos, meghatározó tényező, amelyet semmiképp sem lehet figyelmen kívül hagyni: a könyvtár-gyűjtő foglalkozása, illetve érdeklődési köre. A két tényező nem ugyanaz, — de könyvtárgyűjtési szempontból ez majdnem teljesen közömbös.

Illick tehát nekem is előrebocsátani, hogy újságíró vagyok, s főképpen falusi problémákkal foglalkozom. Ettől függetlenül azonban, számos érintkezési pont lehet az én módszerem és egy könyvtáros, mérnök, orvos, munkás, pedagógus, párt- vagy tömegszervezeti funkcionárius könyvgyűjtési módszere között. Sőt inkább úgy mondanám: szükséges is, hogy ilyen érintkezési pontok legyenek. Így például: bizonyos kézikönyvek, összefoglaló jellegű művek — véleményem szerint — a lehetőségekhez képest minél kevesebb otthonból hiányozzanak, természetesen, ezen elsősorban az értelmiségi foglalkozásúak otthonát értem. A többi között: lexikonok, értelmező szótár, idegen szavak és néhány világnyelv szótára, atlaszok, összefoglaló statisztikai kiadványok, a marxizmus—leninizmus klasszikusainak főbb művei, s a mi pártunk kongresszusi jegyzőkönyvei. Sok mindent ide lehetne még sorolni, — de az utóbbi évek egyik legszebb magyar kiadványát feltétlenül: „A Kultúra Világa” című sorozatot. Aligha tévedek: ex katedra is ki lehetne jelenteni, a felsorolt műveket nem nélkülözheti az, aki értelmiségi hivatását a korszerű műveltség színvonalán kívánja betölteni!

Az már aztán csakugyan vitatható, hogy ezen túlmenően gyűjtsön-e valaki könyvtárat, és ha igen, milyen méretekben? (Ezúttal tekintsünk el attól a sajnálatos zavaró körülménytől, hogy a lakásgond sokak számára eleve irreálissá teszi a könyvgyűjtési terveket.) Nem könnyű erre válaszolni. Egy valami bizonyos: ennek eldöntésében a foglalkozás is fontos szerepet játszik. A kérdés nem egészen ugyanazt jelenti az újságíró esetében, mint a mérnöknel vagy főkönyvelőnel. A legfontosabb talán arra ügyelni, hogy a könyvek okos szeretete és felhasználása között megfelelő összhangot teremtsünk.

Több-kevesebb rendszerességgel csaknem három évtizede gyűjtök könyveket, nagy számmal a magyar parasztságról, a mezőgazdaságról, általában a falusi életéről szóló műveket. Könyvtáram eme „parasztis részlegének” központjában a falukutató írók művei állnak. Erdei Ferenc, Darvas József, Veres Péter, Kovács Imre, Szabó Zoltán, Féja Géza, Györffy István, Kiss Lajos, Kiss Géza stb. műveinek alapos ismeretére még nagyon hosszú ideig szüksége lesz annak az újságírónak, aki a magyar faluban otthonosan akar mozogni!

Am a fentieknek legalább a tízszeresét gyűjtöttem azokból a könyvekből, amelyek ugyancsak a parasztsággal, a falu társadalmi, illetve termelési kérdéseivel foglalkoznak. S bevallom, még ebben a komoly témakörben is nagy előszeretettel „utazom” a valamilyen szempontból „pikáns” könyvekre. Itt van például Etelka főhercegnőnek „A magyar tanyavilág”, 1938-ban megjelent 225 lapos műve, amelynek Habsburg Ottó előszaván kívül külön érdekessége, hogy szerzőjének — mint írja — nem áll módjában a hazai tanyavilág közvetlen, helyszíni tanulmányozása... (A főhercegnőnek messzebb volt Szolnok megye, mint Zürich vagy Nápoly...)

Ezt a kört aztán tovább tágitottam. Berzsenyi Dániel, Tessedik Sámuel, Wesselényi Miklós, Széchényi, Kossuth, Kölcsey, Berzeviczy, Táncsics Mihály számos művét is e tágitott körbe sorolom. S arra is rájöttem, hogy majdnem kivétel nélkül, minden jelentős írónk műveiben talál az ember falusi vonatkozásokat. Nemcsak Móricz, Mikszáth, Gárdonyi, Móra, Tömörkény, Eötvös Károly, Nagy Lajos vagy Bródy Sándor egyes műveire gondolok, nem is csak olyan meghökkenítő és kiemelkedő alkotásokra, mint például Kodolányi János „Börtön” c. regényére, hanem az olyan rejtett kincsekre is, amelyek életművek sűrűjében húzódnak meg. Hányszor leveszem a polcra Jókai Mór alig ismert politikai beszédeinek kétkötetes gyűjteményét, s nem lanyhuló csodálkozással olvasgatom. Bámulatos, hogy Jókai mennyire

ismerte korának közeleti, társadalmi, gazdasági, sőt: ipari és mezőgazdasági problémáit! (Bármilyen furcsán hangzik, Jókai 70 évvel ezelőtt körvonalazta lényegében a mai szőlőtermelő szakcsoportok tevékenységét...)

Vagy ki gondolna arra, hogy még Herczeg Ferenc és Zilahy Lajos művei között is lehetünk meglepő sorokat a faluról, a parasztságról! Bálint György publicisztikájából is nem egy helyen csendül ki a szegényparasztság iránti szeretet. Nagy Lajos némely írása mélyebbre ás a hajdani magyar faluban, mint egyes „hivatásos” falukutatók cikkei. És így, ama bizonyos körnek a tágitása közben, lépésről lépésre, szinte észrevétlenül ismertem fel, hogy hiszen itt valójában nincs megállás, — bár még mindig csak a parasztságnál tartok, de hol van még Zola, Reymont, Solohov, Sadoveanu és több más külföldi nagy író... Ők sem hiányozhatnak annak a könyvtárából, aki szívéen viseli a magyar parasztságot sorsát. S így jutottam el oda, ahol aztán, már lehetetlen méricskélgni, hogy miben mennyi a *paraszti*, de méltatlan és komolytalan is az efféle osztályozás, — már csak irodalom van; emberi sorokat, népeket és társadalmakat ábrázoló és alakító irodalom...

S persze, aki megszereti a könyvgyűjtés jó ízét, annak már nemigen lesz nyúgvása. Így játram én is. Mindig valamilyen célt tűztem ki: most *Móricz, teljes Móricz*, most Kosztolányi, Karinthy, majd Krúdy — s mellettük állandóan gyűjtöttem és gyűjtöm a külföldi irodalom jelentős, megőrzésre méltó alkotásait. E téren persze, nagyon szigorú mércét állítottam, mert — szerintem ez igen fontos szabály — általában a szépirodalmi művek *rostátlan, ömlesztett* gyűjtésének vajmi kevés a haszna és értelme — a házi könyvtár könnyen áttekinthetetlen könyvhalmazzá, a gyűjtés pedig öncélú szórakozássá válhat, amely már nem sokban különbözik a cigarettás dobozok gyűjtésétől...

Egy szó, mint száz: a könyvgyűjtésben legyünk nagyon igényesek, ilyen vagy olyan vonatkozásban — pozitív vagy negatív előjellel — lehetőleg minden könyvünknek legyen valamilyen sajátos értéke, illetve érdekessége! Például: sok barátom kérdezte már, mi az ördögnek tartom én egy bizonyos Liptai Albert nevű dilettáns tollforgatónak „Az új világ” című „szociális elbeszélését”? Megmondom: ez a gügye fércmunka klasszikus példája annak, hogy a klérus milyen bárgyúságokkal méltelyezte a falusi népet, szemérmetlenül kihasználva annak maradiságát és hiszékenységet...

Van vagy 300 verseskönyvem, Tinódi Lantos Sebestyéntől — Jevtusenkóig. Külön dédelgetem a nyugatos Nagy Zoltán „Csend! Aranymadár!” című kötetét, amelyet valamikor egy Múzeum körüli antikváriumban vettem. Hogy az értékén túl miért oly kedves ez a kötet? Azért, mert a belső oldalán a következő kézírás olvasható: „Nyert? Na ugye! Ha itt vagyok, csak nyerhet! Csak szőke? Nem csak! Kézcsók: Zsiga, 1932.” Semmi kétség — ez Móricz Zsigmond bejegyzése. Ez érdekes beírás értelmének és körülményeinek tisztázása bizonyára izgalmas feladat lenne...

A történelmi (munkásmozgalmi), filozófiai, politikai, irodalomtörténeti, kritikai és egyéb tudományos művek számát mintegy 700-ra becsülöm. Bevallom ugyanis, hogy pontos számokat nem tudok mondani, mert könyvtáramat nem kezelem tudományos módszerekkel, katalógusom és ex librisem sincs. Könyveimet *nagyjából* a következő módon csoportosítottam: magyar prózai szépirodalom, külföldi szépirodalom, magyar és külföldi versek, politikai, történelmi, tudományos művek, s külön az esztétika és irodalomtörténet. Ezeket a csoportokon belül még néhány alcsoportba soroltam a könyveket. Ráadásul még elmondom, hogy több tucat kalendárium, rejtvény- és anekdotagyűjtemény is található a polcaimon.

Szeretem a könyveket — de attól mindig óvakodtam, hogy ez a szeretet válogatás nélkül, vak szenvedéllyel váljék. Szeretem a szép kötésű könyveket — de nagy becsben tartom az elnyútt, megtépázott köteteket is, közülük nőtt a legtöbb a szívemhez, — legkedvesebb emlékeim rendszerint az ilyenekhez fűződnek. Kincsként őrizem a nagyváradi „Holnap” elrongyolódott köteteit; valamikor, nagyon keserves körülmények között, utolsó filléreimen vásároltam ezeket... Fiatal koromban gyakran előfordult, hogy választanom kellett: vagy vacsora, vagy egy antikvárkötet...

Sok száz kötetem történetét tudnám elmesélni; mindegyik ismerős, hű barát. S most, amikor szerényen számolva is, jó 3000 kötet árnyékában írom ezt a vallomást, meghatódva veszem elő Móricz kék kötésű Fáklyáját... Ez volt az én könyvtáram csírája, fundamentuma, ezt a könyvet vásároltam életemben először, bejegyzésem tanúsága szerint 1938. június 8-án, Unger Izidor antikváriumban, Szombat-helyen. Két pengő volt az ára, de Unger bácsi nagyon szerette a diákokat, s ezért 1,50-ért adta... Ma látom csak igazán, mennyire jó választás volt; ez a könyv tizenhat éves koromban olyan világkép palántáját ültette el bennem, amely a későbbiek során sok zűrzavaron átgigített... Utána következtek a többiek, és megint és megint újabb felfedezések, — szüntelenül gyűrűztek körülöttem a könyvek, s azóta sem letünk hűtlenek egymáshoz.

EGY KRÚDY-REGÉNY ÉS A MODERN REGÉNYTECHNIKA

Aki Krúdy Gyula kései regényét: a *Boldogult úrfikorombant* olvasni kezdi, gyakran válik bizonytalanná, — vajon mit is mond neki e könyv? Hiányolja a cselekményt: a történésnek azt a megszerkesztett ívét és iramát, amit a múlt század klasszikusainál vagy akár Gárdonyinál, Móricznál, Kosztolányinál megszokott. Zavartan állapítja meg, hogy a regényben nem történik semmi, legalábbis semmi „regényszerű”. Am mire a könyv végére jutott, a bizonytalanságot és a hiányérzetet mégis ritkán érzett olvasói öröm váltja fel: aki nem sajnálja a fáradságot s leküzdi az ismerkedés zavarát, egy különös világban lesz otthonos és jutalmul kapja a felfedezés élményét, örömét.

Mi ennek a eseménytelen s mégis teljes világot felmutató könyvnek a varázsa, titka? — erre keresünk magyarázatot.

A *Boldogult úrfikoromban* valóban eseménytelen regény, illetve cselekménye csupán annyi, hogy Kacs Kovics úr, álmatlanságban szenvedő időződő úriember megismerkedik a Szepességből Pestre vetődött Podolini Lajos néhai alszolgabíróval, valamint Vilmosi Vilma kisasszonnyal, s társaságukban egy kiadós: délelőttől alkonyatig tartó villásreggeli veszt részt a *Bécs városához* címzett sörözőben. A regény valójában e hosszúra nyúlt villásreggeli leírása, eseménytelen, mégis gazdag „története”.

E gazdagságot nem az események okozzák, hanem a figurák, a mesteri tollal megrajzolt alakok bősége. Már ilyen jellegzetes, ábrándos, romantikus, mégis minden ízükben realiztikus típusok a főszereplők: Kacs Kovics úr, Podolini Lajos és Vilma. Kacs Kovics gazdag háziúr, társtalanul bolyong a főváros fogadóiban és vendéglőiben, bölcs életismerettel, de szótlanul avatkozik ismerőseinek sorsába, terelgeti őket a megbékélés, a boldogság felé: Podolini valódi Krúdy-figura: kissé faragatlan, de jószívű fiatalember, aki félszessége mögött ábrándos lelket, nosztalgiákat és álmokat őriz. Hasonló jellem Vilma kisasszony is: határozottsága, vakmerősége csupán álruha, mivel ábrándjait védelmezi. Az igazi arcképcsarnokot azonban a villásreggeli hosszú jelenete festi fel. A vendéglőbe sorra érkeznek a törzsvendégek, a betévedő idegenek és lumpok: Pista úr, a kerületi adókievető bizottság elnöke, hatalmas kedvű, étvágyú, torkú s tekintélyű férfiú, és különöc társaságának tagjai: a félálomban kocsmálgató Jenőke, a kiismerhetetlen huszárcapitány, a savanyú Esperes, a Szerkesztő, aki Polkásiné Nagy Edit néven írja cikkeit, Kriptai úr, akit gondnokság alá helyeztek, Keszthelyi úr, aki Festic Tasziló herceg fiának szeretné feltüntetni magát, Plac, a tönkrement borkereskedő és mások, megannyi különös, múltbeli figura. Általában kisemberek, a Terézváros és a Király utca apró egzisztenciái: trafikos, portás, hordár, vendéglős, éjszakai pincér.

Megjelenésük, beszélgetésük, vitáik alakítják ki a „történetet”. Eszmecsereikből egy hajdan volt világ képe bontakozik ki, noha inkább furcsaságokról, különöségekről váltanak szót, mint az élet nagy kérdéseiről. Régi éjszakákról, lumpolásokról, színésznőkről és borkereskedőkről beszélgetnek, arról, hogy miként lehet a szivart olyan módon elszívni, hogy hamuja együtt maradjon, arról, hogy milyen praktikával lehet csempéztet portugál szardíniához jutni, arról, hogyan csapoltak sört annak idején Bécsben Ferenc Józsefnek, amikor delet harangoztak az István-templomban. Csupa régi esemény kerül szóba, elporladt gavallérok, megvénült kisasszonyok, többé már nem készített ételreceptek, egykori lumpolások: egy elmúlt világ. Voltaképpen nem is lehet tudni, mikor játszódik a regényben szereplő nevezetes villásreggeli. Néhány elejtett szó a háborúról, egyébről azt sejteti, hogy a húszas évek elején vagyunk, — maga a regény 1929-ben született. A fontos mégsem ez: a *Boldogult úrfikoromban* valahol az időtlenségben játszódik, egy régen volt és elmúlt pesti kisvilág: vendéglők, sörházak, asztaltársaságok népe emlékezik vissza ifjúságára. „Ha »boldog úrfikoromra« gondolok (mint-ha ez a kifejezés e társaságban a magyar históriának a legszebb lapjait jelentené, amely lapokra aranybetűkkel van felírva mindazoknak a neve, akik ebben a korban szerencsések voltak élhetni), ha »boldogult úrfikoromra« gondolok...” — hangzik fel egyre gyakrabban az emlékezés az elnök, a volt szolgabíró, a borkereskedő vagy a vendéglős ajkán; s az írói zárójelben foglaltak arról árulkodnak, hogy maga Krúdy is ifjúságát idézi, emlékeit ébresztgeti, álmait szólítja elő a feledésből.

A *Boldogult úrfikoromban* az emlékezés és a nosztalgia könyve.

Az emlékek szabad áramlása, az emberi arcok változatos bősége pedig nem cselekményt épít, hanem egy emberi állapotot mutat be nekünk. Halász Gábor, a két világháború közötti magyar esszé mestere szerint a modern regény — hasonlóan a műfaj XVIII. századi jelentkezéséhez, Fielding vagy Diderot alkotásaihoz — nem fejlődésraj-

zot ad, hanem egy „állapot” bemutatására vállalkozik. Szakítva a XIX. század polgári regényének hagyományaival nem „koncentrikusan”, szigorúan felépített kompozícióban szerkesztett, hanem mintegy „lineárisan” ragasztja egymás mögé az epizódokat, s nem a szerkesztőtől, hanem pusztán az író elbeszélő kedvétől és témabőségétől függ, hogy hány esemény, epizód, figura követi egymást. Ebből a szabad láncolatból — melyet természetesen nem béklyóz még az időrend sem, s a múlt és jelen rétegei között kötetlenül válogathat az írói fantázia —, azonban egyfajta emberi állapot ábrázolása: egy réteg, egy osztály, egy kor természetrajza bontakozik ki, miként Proust regényciklusában, Joyce *Ulysses*ében vagy Thomas Mann *Varázshegy*ében. És miként Krúdy-nál, legszebben talán éppen a *Boldogult úrfikoromban* lapjain.

Krúdy regénye, hasonlóan a modern regény klasszikus mesterműveihez, nem történetet mond el, hanem állapotot ábrázol. A regénytechnika ezért szakít a hagyományos cselekménnyel. Krúdy egy statikus világ lírai rajzát akarja nyújtani, s ezt nem érheti el cselekmény, a drámai történetek révén, csakis azzal a mozaikos állókép módszerrel, amit a *Boldogult úrfikoromban* lapjain használ. Nála az újítás tehát nem divat dolga, s persze nem is idegen hatása: hiszen Proust még ismeretlen volt, amikor ő már hasonló technikával dolgozta fel Szindbád-történeteit vagy Alvinczi Eduárd-históriáit.

Krúdy laza regénytechnikája a mondanivaló szolgálatában áll: csakis ezzel a technikával idézhette meg azt az elégikus és nosztalgikus közérzetet sugárzó kisvilágot, melynek természetrajzára a *Boldogult úrfikoromban* vállalkozott. Az írói szándékot szolgálja a szerkesztés kényelme, az egymást követő epizódok és zsánerképek laza szövevénye, a múlt és jelen rétegeinek egymásbamosódása, az a szuverén módon kezelt szerkezet, mely szakítva a regény hagyományos alkalmazott időrendjével, valami-képp múlt és jelen határterületét használja fel, egybe mossa az emlékezőt és az emlékeket.

Krúdy műve ennek ellenére sem azt a ködlovagokkal benépesített romantikus közeget tárja elénk, mint *A vörös postakocsi* álom- és ábrándvilága. A *Boldogult úrfikoromban* — bátran mondhatjuk — realista alkotás, alakjai nem elomló ködlovagok, hanem nagyonis hús-vér emberek, motívumai nem ábrándok, hanem éber szemmel megfigyelt apróságok: a régi pesti polgárság életének jellegzetességei.

Halász Gábor Proustot, Joyce-ot és a *Varázshegy*et papírra vető Thomas Mannt idézte fel példa gyanánt, amikor a modern regénytechnika különböző újításait az „állapotregény” fogalmában foglalta egybe. Krúdy regénytechnikája talán kevésbé tudatos kísérletezés műve, mint *Az eltűnt idő nyomában*, vagy még inkább Joyce különös próbálkozásai. Mégis az ő rokonuk, az övéké és azé a modern regényirodalomé, mely az új tartalmakat új technikával akarja kifejezni. Krúdynál — miként minden igazi írónál — tartalom és forma valójában elválaszthatatlan: a *Boldogult úrfikoromban* állapotrajza és emlékezőtechnikája egymásból következik. Ezért „nagy regény” ez a könyv, s ez varázsának titka is: az olvasó egy a maga teljességében bemutatott világot ismer meg benne, és éppen a kifejezés talán szokatlan, de végül is magával ragadó művészete révén tárja fel előtte ennek a világnak különös titkait.

Pomogáts Béla:

K Ö N Y V E K R Ő L

KÖNYVEK NÉMETALFÖLDRŐL

Ha Németalföldre gondolunk, legelőbb képek jelennek meg előttünk; dús asztal, életvidám lakoma kincseitől roskadozó, melyre kedélyes rendetlenség halmozott fel mindent, amit egy iparos nép szorgalma, serleget, csillogó fémtálat, s egy gyarmatbirtokló ország kereskedése, fűgét s citromot fitogtatva összehordhatott; függönyös tisztaszoba, melyben spinét szól, hölgyének ficsúr bókol, és fénylő selymek fölött zizeg az örökké tartó, megállapodott idő; vízszintes táj, nagy, szürke ég alatt, s itt-ott egy csatorna méla gondolatjele; vagy dőzsölő falu és utcahosszat dobbanó tánc, borpiros arcok s egy-egy trágár mozdulat — képek, festmények emléket vonja maga után e szó: Németalföld, s aligha egyebet is, árnyaltabb s biztosabb ismeretet, mert azóta, hogy — jó százötven éve immár — megszűnt a magyar s a holland protestantizmus sűrűbb közlekedése, s az Apáczai Csere Jánosok utolsó nemzedéke hazatért az utrecht-i s leideni egyetemekről, Magyarország valahogy nagyon távol került e földtől, s Párizs és más ragyogóbb központok bűvöletében mintegy hátat fordított neki.

Most egyszerre két könyv került a kezünkbe, Wittman Tiboré (*Németalföld aranykora*) és Bernáth Istváné (*Németalföldi költők antológiája*), és épp e két könyv figyelmeztet érdeklődésünk s kapcsolataink hiányosságára: mindkét mű első a maga nemében — az egyik az első magyar nyelvű németalföldi versgyűjtemény, a másik az első magyar nyelvű tudós könyv a legkorábbi polgári forradalom országáról.

Wittman Tibor könyve az *Európa nagy korszakai* sorozatban jelent meg, és csakugyan nagy korszakról szól: arról a száz egynéhány esztendőről, mely ádáz küzdelmek árán és lankadatlan polgári munka közepette Németalföldet s a holland államot Európa egyik vezető hatalmává, egy időre a tengerek urává, a tudományok és a művészetek virágzó műhelyévé, „tökés mintanemzet”-té tette. Kis nép nagy példája: az első modern, polgári társadalomnak felkelők és függetlenségi harcosok véres áldozata volt a kovásza; hogy az Elzevirek megalkot-

hassák példás könyvremekeiket, előbb az írástudatlan szegénynépnek kellett életét kockáztatnia; a békés gyarapodás alapjait forradalom vetette meg. Mint egy korabeli angol szerző írta: „Attól az időtől kezdve, hogy lerázták magukról a spanyol rabság igáját, mily csodálatos módon fejlesztették ki minden képességüket! Micsoda hatalmas eszközöket szereztek, hogy megvédjék szabadságukat... Gazdaságuk, hajózásuk, tengerészetük, iparuk, közjvedelmek és adóbevételeik csodálatos nagyságot értek el. Ha összehasonlítjuk rabságuk idejét jelen állapotukkal, más népek látszanak.”

Wittman Tibor kitűnő szakértője a németalföldi történetnek; könyvében óriási ismeretanyagot halmozott fel, s világos, áttekinthető módon rendezte el. Modern történész: nem annyira az epikus előadásra veti a hangsúlyt, események, csaták elbeszélése helyett inkább elemez, fejteget, okok után nyomoz, s mindennek előtt a társadalom képét igyekszik szem-

léleletesen bemutatni: a gazdasági viszonyokat, a technika és a termelés fejlődését, a kultúra eredményeit, az egyetemek és könyvnyomdák világát, a filozófusok és festők alkotásait, gondosan gyűjtött s ügyesen elosztott ezer apró szívfolttal, adattal a mindennapi életet. A sorozat, melyben könyve megjelent, sok jót ígér, ha többi darabja is ilyen szépen sikerül; s ezt el is várjuk, hiszen az *Európa nagy korszakai* a Gondolat könyvkiadó egyik legfontosabb vállalkozása: kötetei az *Európai antológia* elnevezésű másik — forrásszövegeket tartalmazó — sorozat egy-egy témakörét foglalják össze, hogy így együtt végül teljes művelődéstörténeti körképet adjanak. (Az *Európai antológia* németalföldi szekciójából eddig két kötet készült el: a *Németalföldi tengerjárók* és a *Spinoza*

műhelyében; egy kicsit furcsa, hogy az összefoglalás megelőzte a párhuzamos sorozat többi darabját — féltő, hogy ez nem eléggé átgondolt tervezésre vall!)

Magában véve is értékes, hézagöltő munka Bernáth István németalföldi versgyűjteménye; mint Wittman Tibor könyvét önkéntelenül kiegészítő olvasmány pedig különösen kapóra jön. Nagyobb része a modern holland, flamand és fríz lírát szólatatja meg, Illyés Gyula, Jékely Zoltán, Kalász Márton, Orbán Ottó, Weöres Sándor és más műfordítók tolmácsolásában, de röviden bemutatja a hagyományt is, melyre a mai költészet épül: a kezdetek s a németalföldi aranykor termését, melynek számos darabja mintegy kitűnő illusztrációja Wittman Tibor fejtegetéseinek.

Lukácsy Sándor

AZ ISMERTETETT KÖNYVEK

Wittman Tibor: Németalföld aranykora. 1966. Gondolat, 345 l. (Európa nagy korszakai)
Németalföldi költők antológiája. Hollandok, flamandok és frizek. Válogatta és szerk. Bernáth István. 1965. Móra, 342 l. (A világirodalom gyöngyszeméi)

MAGYAR KÓDEXEK A XI—XVI. SZÁZADBAN

Hányszor leírtuk már, de minden lehetséges alkalommal le kell írni, hogy „nincsen még egy nép Közép-Európában, amelynek régi kulturális kincsei olyan tragikus arányban pusztultak el, mint a magyarságnak”. Berkovits Ilona kezd ezzel a kötet bevezetőjében. Közép-Európát mond, joggal, mert ezen a területen egyetlen népnek sem került annyi kulturális kincs tatár, török, német hadak országútjára és idegenbe, mint nekünk, magyaroknak. „Románkori és gótikus miniatúrafestészetünk egyes emlékei mellett a nagy magyar reneszánsz uralkodó, Corvin Mátyás híres könyvtárából fennmaradt kódexeinknek is csaknem háromnegyed részét külföldi gyűjtemények őrzik”.

A kiadvány helyszüke miatt csak a magyar származású kódexeknek egy részét ismertetheti, a külföldiek közül mindössze néhányat von be vizsgálódása körébe hogy ilyképpen mégis megközelítően pontos áttekintést nyújthasson a középkori Magyarország miniatúra festészetéről. A X. század végétől a XVI. század végéig. Ettől kezdve a könyvnyomtatás elterjedése miatt a nagyon költséges hosszadalmasan készülő és csak egyedi példányt eredményező kódex-készítés fölött végleg bealkonyul.

Berkovits Ilona bevezető tanulmányában századról századra haladva adja elő a hazai kódexfestészet történetét. Már I.

István alatt nagy lendülettel indult meg egyrészt az egyházi központok kódexekkel való ellátása, kezdetben külföldi forrásból, majd a felállított magyar műhelyekből is.

A hazai kódexkultúra hirtelen kivirágzására jellemző nemzetközi adatokat közöl Berkovits: a VIII. században alapított Würzburg városában a IX. század elején 36 kódexről tudnak, Kölnben pedig 100-ról. Ugyanakkor Pannonhalmán 1093-ban 80 kódexet tartottak nyilván, Bakonybélben a tatárjárás előtt, tehát 1200 táján 84-et. Ha a XI. század végén csak Pannonhalmán 80-ról tudunk, mennyi lehetett a többi egyházi intézmény birtokában, a királyi udvarról s a főúri családok birtokában levőkről nem is beszélve. Sajnos, az I. István uralkodása alatt alkotott kódexek közül egy sem maradt fenn, úgyszintén Könyves Kálmán (1095—1116) korából sem ismerünk kódexet. A megmaradt kódexeink közül a legrégebb, a XI. század közepéről ismert *Hahóti Sacramentarium* a zágrábi érseki könyvtárban található. Utána következik a *Szelepcshényi Evanelistarium* a nyitrai káptalani levéltárban. Ez az utóbbi a garamszentbenedeki kolostor számára készült, díszítése sokkal pompázatosabb a Hahótinál.

Bibliofilekkel már a korai időktől kezdve találkozunk. II. Géza királyunk 1153-

ban II. Rogerius királyhoz küldött követe. Adalbert, elutazása előtt végrendelkezik könyveiről éppúgy, mint birtokairól. Zsigmond király „pénzügyminisztere”, Neksei Demeter szintén nagy bibliofil.

A tudományt kedvelő Zsigmond király idejéből egyetlen kódex található hazánk területén. Könyvtáráról alig tudunk valamit, pedig bibliofil bátyjának, Vencel cseh királynak a könyvtárát is ő örökölte. Unokájának, V. Lászlónak örökségeként 110 kódex vándorolt Bécsbe, majd onnan vissza, hogy aztán töredékei újra Bécsbe kerüljenek.

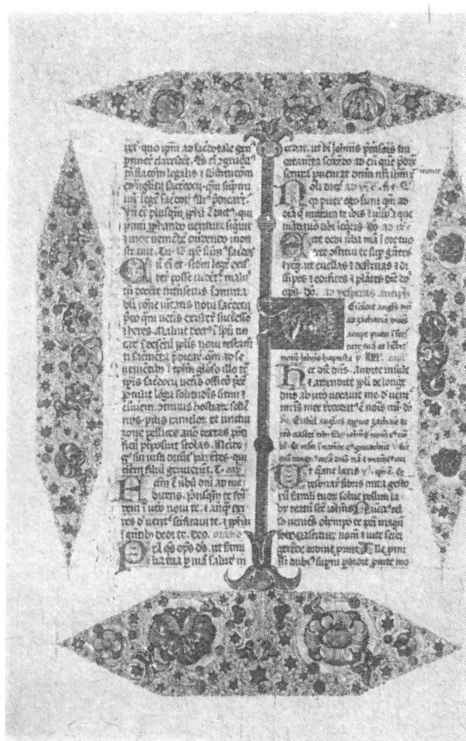
A könyv nemcsak az egyes kódexek előállítási körülményeit, művészet, tulajdonosát, majd a kódex sorsát ismerteti, hanem stílustörténeti elemzést is nyújt. Legfőbb megállapításai közé tartozik, hogy a kódexfestészet, a középkori magyar miniatúra minden más művészeti terméknél jobban tükrözi kora uralkodó szellemi vonásait. Hatásokat vesz át az ötvösművészetől s ugyanakkor egyik legfőbb inspirátora a többi művészeti ágak, különösen a festészetnek, a tábla- és falképet beleértve.

A XIII. század egész termésén érezhető a franciás kultúra, következményeként annak, hogy III. Béla királyunk mindkét felesége francia nő. A XIV. században magyarok találhatók az olasz és francia egyetemeken, nemcsak mint nagyszámú hallgatók, hanem mint előadók, professzorok és rektorok is. Ennek eredményeként a magyarok mellett olasz és francia miniatörök működhetek hazai udvarokban is.

A XIV. században készült Képes Krónika iniciáléinak tematikája gazdagságával és változatosságával megelőzi kora hasonló művészeti termékeit. A XV. században a növényi elemek, az indadiszes és bronzírozott lapszélek nyomultak előtérbe. Érdekes jelenség, hogy az Árpád-házi királyokra és magyar szentekre vonatkozó tematika háttérbe szorul s átadja helyét a bibliai témáknak.

A reneszánsz idejében nagyobb szerepet kapnak a lapszéli díszek s előtérbe nyomulnak az ókori mitológikus motívumok (tritonok, szirének, kentaurók, istenségek) s az emberi alakok világiás, gazdagon ékesített környezetben és fényes öltözetben jelennek meg. — A könyvnyomtatás elterjedésével pedig a fametszetű könyvillusztrációk hatása figyelhető meg a kódexdíszítésben annyira, hogy némelyik kódexfestő majdnem azonos módon veszi át a művészi fametszeteket. Wohlgemut, Dürer stb. metszetei így kerültek a kódexekbe.

A reneszánsz korában egy-egy kódexen már többen is dolgoztak. Annak eldöntése azonban, hogy a munkamegosztás nyomán egy-egy kódexen belül a díszítések közül melyik kinek tulajdonítható, még a jövő feladatai közé tartozik. Az egyes kolos-

tori iskolákra, egyben a kódexfestés műhelyeire jellemző stílusjegyek nálunk a X. századtól kezdve alakulnak ki, pontosan tükrözve a világnézeti és a politikai változásokat. Jó példa ez utóbbira a XVI. századi, utolsó kódexünk, amely I. Istvánt már nem glóriával s feje körül, hanem csak koronával és szép, sújtásos magyar ruhában ábrázolja, mintegy elárulva, hogy festőjét a reformáció szele már megérintette s a kései magyar humanizmus eszmévilágában élve magyarságát *tudatosan hangsúlyozza*.

Berkovits Ilona ezzel a művével előbbre segíti a magyarországi kódexkutatást. Remélhetőleg elkészül majd a második kötet is, mely külföldön, Washington, New-York, London, Granada, Stuttgart stb. könyvtáraiban és gyűjteményeiben levő magyar származású kódexeket is bemutatja.

A könyv 47 egyszínű szövegközi és XLV színes tablós Haimann György által tervezett kötésben jelent meg, a Képes Krónikához és a Magyarországi Corvinához méltóan csatlakozó kiállításban. (Magyar Helikon, 194 I. 260 Ft)

Sz i j R e z s ő

DR. BARTUS IMRE--DR. KILÉNYI GÉZA: MINDENKI JOGI KÉZIKÖNYVE

„A jogszabályok nemismerése nem mentesít” — ezt mindenki tudja. Sokkal nehezebb azonban magukat a jogszabályokat megismerni, amelyek pedig mindennapi életünk számos megnyilatkozására vonatkoznak.

Állampolgáraink köréből gyakran került fel az a kívánság, hogy a közérdekű jogi szabályokat mindannyiunk számára közérthető módon kellene tolmácsolni. Ugyanakkor jogász szakkörök is hangoztatják a jogpropaganda fontosságát.

Felszabadulásunk óta első alkalommal vehetünk most kezünkbe olyan általános tartalmú kézikönyvet, amely valóban mindenkihez szól, s amelynek célzatát, szövegét és mondanivalóját senkinek sem kell megmagyarázni, mert minden áttétel nélkül közvetlenül is használható.

Az új kézikönyv hézagpótló, népszerű jogi tanácsadó. A szerzők alapos jogi felkészültséggel, de minden „jogászkodás”-t mellőzve, közérthető nyelven és határozottan adnak feleletet néhány száz, mindennapos jogi kérdésre. Ez az általános jellegű jogi tanácsadó az államigazgatási eljárást, a lakásügyi jogszabályokat, az építésügyi szabályait, a be- és kijelentkezéssel, valamint a személyi igazolvánnyal kapcsolatos rendelkezéseket, az útleveél beszerzésével kapcsolatos tudnivalókat, a közlekedés szabályait, a szerződésekre és birtokvédelemre vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket, a vásárlásokkal kapcsolatos jogi tudnivalókat, a családi problémák —, az öröklés rendjének szabályozását, a legfontosabb munkajogi kérdéseket, a bűncselekményekre és büntetőeljárásra vonatkozó alapvető tudnivalókat, a szabálysértés kérdéseit, az alkoholiszmusra vonatkozó rendelkezéseket és a társadalmi bíróság működését összefoglaló kérdések és az azokra adott konkrét válaszok alapján ismerteti. Nem kizárólag mesterkélt kérdésekről van szó, hanem az életből merített, nagyon is gyakorlati problémák megoldásáról. A kérdésseltevés a különféle állami szervekhez és a sajtóhoz benyújtott panaszokon, valamint felvilágosítást kérő leveleken alapszik.

Csak ízelítőül néhány kérdést: Hogyan és hol lehet előterjeszteni kérelmet az államigazgatási szervekhez? Mi a következménye az idézés ellenére való távollétnek? Ki tekinthet be az iratokba? Ki fellebbezhet? Milyen államigaz-

gatási határozatokat lehet megtámadni a bíróság előtt?

A lakásügyi igazgatás területéről néhány kérdés: Hányféle lakás van? Ki kérheti lakás kiutalását? Hogyan lehet lakást igényelni? Mi a jogos lakásigény? Mikor jár külön szoba? Mit kell tudni a lakáscseréről? Mennyi a lakások bére? Hogyan használhatják a társbérlők a lakáshoz tartozó helyiségeket? Milyen arányban fizetik a társbérlők a közüzemi díjakat? Ki kérheti a megüresedett társbérlői lakrészt kiutalását? Hogyan alakul a házastársak lakásának használata a házassági életközösség felbomlása esetén? Mi az albérlés? Mennyi lehet az albérlési díj? Mikor lehet felmondani az albérlést? Milyen lakásokat kell szolgálati lakásnak tekinteni?

Hasonlóan közérdekű kérdések és közérthető precíz válaszok találhatóak a be- és kijelentkezéssel, a személyi igazolvány beszerzésével és használatával, valamint az útleveél megszerzésével kapcsolatban.

Mikor köteles az üzlet visszacsereélni a hibás árut? — teszi fel a kérdést egy másik fejezet. Mikor bontja fel a bíróság a házasságot? Milyen függőtárgyak tartoznak a házastársak külön vagyonához? Ki kötelezhető gyermektartásra?

A fontosabb munkajogi kérdésekre is pontos válaszokat kapunk. Ilyen kérdések szerepelnek a munkajogban: Mikor folyamatos a munkaviszony? Mire jogosult az áthelyezett dolgozó? Mikor szüntethető meg a munkaviszony felmondással? Milyen következményei vannak a munkaviszony jogellenes megszüntetésének? Ki követ el fegyelmi vétséget? Milyen hátrányok érik a fegyelmi úton elbocsátott dolgozót? Mikor függeszthető fel állásától a dolgozó? Milyen mértékben felel a dolgozó a kárért?

A büntetőjogi rész az alapkérdésekre ad választ és a rehabilitációról beszél. Részletezi a leggyakrabban előforduló bűncselekményekkel kapcsolatos kérdéseket és a büntetőeljárás fontosabb jogszabályait. Hasonló jellegű a szabálysértési jog és az alkoholiszmussal kapcsolatos szabályok ismertetése. A társadalmi bíróságok megalakulásáról, céljairól és eljárásáról is gyakorlati kérdésekre adott konkrét válaszok adnak tájékoztatást.

A kézikönyv használatát megkönnyíti az, hogy az anyag tárgyalása során sehol

sem hivatkozik a jogszabályokra, vagy a bírói gyakorlattal kapcsolatos számokra, s így nem zavarja meg az olvasót, s nem nehezíti a szöveg megértését. Szerencsés megoldás, hogy a jogszabályi utalások a függelékbe kerültek, tehát a kérdéssel alaposabban foglalkozni kívánó mégis kap eligazítást a rendezés jogforrását illetően. A segédletek: a szakok szerinti jogszabálymutató, valamint a fejezetek szerint tagolt tárgymutató, amely címszavak szerint igazít el. A tartalommutató az egyes szakágakat részletezi.

Bartus Imre és Kilényi Géza bravúrral és mintaszerűen oldották meg azt a ne-

héz feladatot, hogy színvonalas szakmai munkát népszerűen adjanak elő: a jogi szakszövegeket tömör rövidséggel és közérthetően „fordítsák le”.

A Kossuth Könyvkiadó helyesen járt el és a szerzők munkáját nagyon pozitívan értékelte azzal, hogy a kézikönyvet, szakmai munkánál szokatlanul magas, 60 000-t meghaladó példányszámban állította elő.

A kézikönyv — feltehetően — szíves fogadtatásra talál valamennyi könyvtárban és sokat forgatott tanácsadóként egyéni kézben is. (Kossuth, 372 l. 15 Ft.)

dr. Takács József

KORUNK TECHNIKÁJA 1966

A századforduló táján, de még a húszas években is a hasonló témájú könyvek időállóságát a vasok kötés, a díszkiadás is kifejezésre juttatta. S a szerzők, ha nagyvonalúan is, teljességre törekedtek: a fejezetek sorra vették a technika minden fő ágának eredményeit, körképet igyekeztek adni mindarról, amit a tudósok és a technikusok felfedeztek és előállítottak.

Hasonló igényű vállalkozás ma vasok kötetek hosszú sorozatát igényelné, vagy nem mehetne túl a címszószerű felsoroláson. *Korunk technikája 1966* címmel ezért a Gondolat Kiadó inkább antológiát állított össze, terjedelmesebb-alaposabb ismeretterjesztő cikkek gyűjteményét.

A feladatot, melyet a szerzők kaptak a szerkesztőtől, meghatározni könnyű — végrehajtani már kevésbé. Készítsenek informatív, tömör és érdekes összefoglalót néhány olyan témáról, problémáról, mely korunk tudományos és technikai kérdései közül különösen időszerű, s számot tarthat a nem szakemberek széles körének érdeklődésére is.

A kötet címével kissé ellentétben, az első két fejezet elsődlegesen tudományos. Ambrózy Denise beszámolója a tudomány fehérről, a közeljövő néhány fontos kutatási témájáról még állandóan érint technikai vonatkozásokat is, ám Barta György írása a kontinensek eredetéről túlnyomóan a földtudomány elméleti kérdéseivel foglalkozik. Ez a cikk egyike a legérdekesebbeknek, szó sincs tehát arról, hogy kifogásolnánk jelenlétét a gyűjteményben; esetleg a kötet címét lehetett volna másként választani.

A 11 szerző által írt 15 fejezet természetesen nem sikerülhetett egyformán. Nyárády Gábor összefoglalója a Nubia-akcióról, a Nílus-mentén, az asszuáni

óriásgát építése nyomán megmentendő műemlékekről érdekes, de nem megy túl azon, amit már napi- és hetilapokban is olvashattunk erről a világszerte nagy publicitást kapott, példamutató nemzetközi összefogásról. Ambrózy Denise *Tanul az ember, tanul a gép* című tanulmánya a legnehezebb olvasmány a kötetben: kissé sokat markol, s így nem tudja eléggé oldottan ismertetni a különbségeket és hasonlóságokat az emberi (állati) és a gépi emlékezet működése között. A tegnapi és a holnapi nagyvárosokról írott cikke pedig, bár rendkívül érdekes új szempontokat vet fel, fogalmakat vezet be — milyen volt az ókori, a középkori és az újkori társadalom információ-rendszere, s ez hogyan hatott a városalakulásra —, a rendelkezésre álló terjedelem szűkössége miatt nem ad lehetőséget a nagyváros-probléma igazán tartalmas feldolgozására. Nem megy túl az eddig széles körben ismerteken Kiss Béla írása sem a petrokkémia diadalútjáról.

Két egymást követő fejezetben Nagy István György a korszerű haditechnikáról, Szücs József pedig a repülőgépfelvezetés irányzatairól, jövőjéről ad kitűnő összefoglalót. Amit leírni, sajnos, a vietnami háború miatt, szomorúan időszerű: a legkorszerűbb repülőgépek fejlesztési programját katonai érdekek szabják meg, s Vietnamban már mindkét fél által bevetésre került néhány egyszerűbb rakéta-típus is.

A kötet végefelé találjuk azokat a fejezeteket, melyek a technika hétköznapi, „házunk körüli” felhasználásáról szólnak. Kiss Béla a műanyagok építőipari alkalmazásáról számol be, Endrei Walter pedig a textilipar nemrég kibontakozott második forradalmáról. Utóbbinak legfontosabb eredményei: a fonás és a szövés

új módjai, valamint az új alapanyagok alkalmazása, új kikészítési módok bevezetése, a régi és az új anyagok keverésével előállítható számtalan új textílfajta.

Az utolsó fejezet egyike a legérdekesebbeknek. Peterdi Pál a sport és a technika találkozásáról ír: a korszerű anyagokból készült sporteszközökről, az edzőpályák építésének új módszereiről és végül a gépi eredmény-mérés, -feldolgozás, -hirdetés technikájáról.

Bár nálunk a példányszámot még elég óvatosan kell tervezni — jelen kötet 5400 példányban készült —, a hasonló antológiák létjogosultságát az olvasói érdeklő-

dés igazolja. A könyvtáros pedig mindenkinél jobban örülhet e gyűjteménynek, hiszen már a tartalomjegyzékre vett futó pillantás alapján látja: tucatnyi technikai—tudományos téma iránti érdeklődést tud egyetlen könyv kézbeadásával kielégíteni. S bár az egyes fejezetek előképzettség igénye különböző, a *Korunk technikája 1966* általános iskolásoktól egyetemet végzettségig mindenkinek ajánlható; a műveltség és az érdeklődés különböző fokán álló olvasók egyaránt találnak benne maguknak valót. (Gondolat, 390 l. 38 Ft.)

Lázár István

A NÖVÉNYTERMESZTÉS KÉZIKÖNYVE

A magyar növénytermesztési szakirodalom klasszikus nagyjai: Cserháti Sándor (1905), Grábner Emil (1935) a fejlődés akkori fokán egyedül kísérelték meg e tudománykör szerteágazó problémáit megoldani és működésükkel évtizedekre meghatározták a növénytermesztés gyakorlatát, sőt bizonyos mértékig a szakirodalom irányát is.

A nagyüzem és a specializáló követelményei ezt az irányzatot már túlnőtték. Ma a monográfiák és klasszikus kézikönyvek mellett — külföldön és belföldön egyaránt — a tudomány jelenlegi állásának megfelelő, a tárgyra vonatkozó minden ismeretet összefoglaló, monográfia jellegű, egy-egy témát dinamikusan tükröző és mélyen feltáró, önálló tanulmányokból szerkesztett kézikönyvek képesek csak a gyorsan változó igényeket kielégíteni. A modern követelmények egy-egy ember tudásával és erejével szembe a kiváló növénytermesztési szakembereknek — jelen esetben — kerekén 50 főnyi szerzői kollektíváját állítják. Az általuk egy-egy növényről összeállított részletes monográfiákat Láng Géza akadémikus szerkesztette kézikönyvvé. A kétkötetes munka a gépesített nagyüzemi növénytermesztés igényeinek megfelelően készült és helyt ad valamennyi ma termesztett szántóföldi növénynek, de nem tartalmazza a szántóföldön termesztett kertészeti növényeket. Az egész műből kiviláglik az a törekvés, hogy a köztermesztésben álló növényekkel kapcsolatban valamennyi ismeretet felölelje. Természetesen látszik azonban, hogy a tekintélyes terjedelem mellett sem lehet ezt elérni. Így tehát a botanika,

élettan, növényi kórokozók és kártevők, gépesítés, termelés-szervezés terén csak a legfontosabb tudnivalókat tartalmazza. Az idevágó részismereteket felölelő szakönyveket a 2. kötet *Kiegészítő irodalom* címszó alatt sorolja fel.

A könyv egységét a növények ismertetésekor követett azonos elvek és azonos szemlélet biztosítják. Az egységes váz a növény termesztésének kialakulása és nemzetközi, valamint magyarországi helyzete, rendszertana, egyedfejlődése, a fajta megválasztása, éghajlati és talajigénye, helye a vetésforgóban, talajelőkészítése, trágyázása, vetőmagelőkészítése, vetése, ápolása, betakarítása, tárolása, a várható termés és annak minősége, a kártevők és kórokozók leküzdése köré csoportosítható. Ezt a vázát esetenként harmonikusan egészítik ki a termésbecslés kérdései, az üzemtani és műszaki szempontok és a betakarítás módszereinek összehangolásával kapcsolatos megállapítások. Az egyes fejezeteket az idevágó szakirodalom ismertetése zárja be.

Az első kötet a fajtamegválasztás, a fajtaminősítés, a vetőmag jellemzése, minősége, mechanikai, biológiai és kémiai előkészítésének általános ismertetése után a gabonafélék, a hüvelyesek, a gyökér és gumós növények termesztésével foglalkozik. A második kötet a kobakosok, az olaj-, rost-, fűszer-, gyógy-, illóolaj- és takarmánynövények termesztését tárgyalja. E fejezeteken belül minden jelentős, de kevésbé ismert és kisebb területen termesztett növény agrotechnikáját ismerteti. A 2. kötet végén 100 oldalas fejezet foglalkozik „A takarmányok tartósításával”-val.

A kézikönyv a mezőgazdaság kemizálása terén elért eredményeket is tárgyalja és a gyakorlatban már bevált tudományos eredmények mellett utal a folyamatban levő kutatásokra és várható eredményeikre is. A könyvet Csapody Vera rajzai, az Országos Mezőgazdasági Fajta- és Termelési-technikai Minősítő Intézet hiteles növényfajta felvételei és a gépek üzemeltetéséről, kórképekről stb. készített szemléltető fényképek illusztrálják.

Mindkét kötet elején növénynévmutató (csak a magyar nevekről) könnyíti az eligazodást.

A kétkötetes munka a gazdaságossági szemléletet is kielégíti, ami a gazdasági mechanizmus reformja, a tervezés és műszaki fejlesztés tükrében népgazdasági érdekeink szempontjából igen fontos követelmény. (Mezőgazdasági. 1—2. kötet. 145 Ft)

dr. Fabinyi Rudolf

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

NÉGY ÉVSZAK

A kiadvány a gyermekkönyvtári munka egyik fontos, és módszertani támogatásra szoruló részéhez nyújt segítséget. Mutató kiállítást sok helyütt láthatunk ugyan gyermekkönyvtárainkban, de többnyire öletszerűen, nem rendszerbe illeszkedve készülnek.

A gyermekben évről évre érdeklődést és megismerési vágyat keltenek a jelenségek, amelyeket a természet változása tár elé. Éppen ezért alkalmas gyermekkönyvtári kiállítás-sorozat összefogására az évszakok változásának témája. Az előszó az e téma köré csoportosítható ismeretterjesztő könyvekre való figyelemfelhívást jelöli ki a kiadvány fő céljával.

A kiállítások anyaga a négy évszaktól jellemző címek köré csoportosul: Tavasz érkezése, Nyár van, Itt van az őszi, itt van újra és Téli esték, hasznos mulatságok. Ez a négy csoport 16 résztémát foglal magában. Például: Visszatérnek a vándormadarak, Nyári csillagos égbolt, Az őszi nagy ünnepe (november 7.).

Az előszó szerint a kiállítás bontható évszakonként vagy témánként. Lehetett volna a bonthatóságról és a témák összevonásának módjáról kissé részletesebben szólni, bár az előszó szűkre szabottan is jó szolgálatot tesz gyakorlati tanácsaival.

A tematika változatos, ötletesek a kiállítási címek is. A kiadvány érdeme azonban nem csupán annyi, hogy mintát ad 4,

illetve 16 kiállítás megrendezéséhez, hanem, hogy variációkra ad lehetőséget, ötleteket. Minden résztémához egy-két motívóval felhasználható idézetet, reprodukciót (néhol lelőhellyel), és témájában, hangulatában odaillő verset közöl, ezután következik a könyvek felsorolása, szükség esetén a felhasználható részek megjelölésével.

A 20 kiállítási címhez összesen 143 könyvajánlás járul. Ebből 95 gondosan válogatott ismeretterjesztő könyv, 48 pedig gyermekregény, mese, elbeszélés- és verseskötet. A mutató betűrendben is közli a témajavaslat könyvanyagát, utalva az előfordulási csoportra és oldalszámra. Sok munkától kíméli meg a könyvtárost a felhasználható részletek és a kiegészítő dokumentumok kijelölése, a dekorációs ötletek közlése. A címléírások pontatlansága és következetlensége azonban kissé megnehezíti a használatot.

Az apró hibák kijavításával feltétlenül érdemes volna új kiadásban megjelentetni, és a mellékletként adott feliratok közül a kiemelteket nagyobb méretben elkészíteni. A jelzett példányszám valószínűleg nem teszi lehetővé országos terjesztését, pedig erre szükség lenne. (FSZEK. Összeállította: Benkőné Bartha Ilona.)

Géva Agnes

FÜLÖP ATTILA: A FEJÉR MEGYEI HÍRLAPOK ÉS FOLYÓIRATOK BIBLIOGRÁFIÁJA

A helyismereti kutatómunka alapját képező hírlap- és folyóirat bibliográfia nemcsak a helytörténeti munkával foglalkozó szakemberek elsődrendű segéd-eszköze, hanem alapja, kiindulópontja a megyei retrospektív bibliográfiák elkészítésének is. A veszprémi, a somogyi, a komáromi, a borsodi és a Vas megyei sajtóbibliográfia után a Fejér megyei kötet is ezt a célt szolgálja. A 242 [241 + 1 kiegészítés] tételt tartalmazó kötet felépítésében és módszereiben jó érzékkel követi az előző kötetek hasznos megoldásait és legfőbb érdeme az, hogy a szabvány kívánalmain túlmenően a lapoknak rövid és lényegbevágó jellemzését is adja. Ez az eljárás bizonyos mértékig már a sajtótörténet művelőinek területe, de hasznossága vitathatatlan. A lapok jellemzése — amely kitér az alapítás, a működés, a lapok közötti versengés körülményeire — nemcsak „olvasmányosabbá” teszi a tételek leírását, hanem alkalmas arra is, hogy a szigorúan szűkszavú könyvészeti adatokon felül művelődés- és társadalompolitikai összefüggéseket is megmutasson. Ugyancsak egyik erőssége a bibliográfiának az a pontosság, amellyel számba veszi valamennyi lapnál a közreműködő személyeket: a szerkesztőt, főszerkesztőt, főmunkatársat, laptulajdonost, kiadót.

A bibliográfia használatát időrendi, földrajzi, szakkiadó-, nyomda- és névmutató könnyíti meg. Különösen alapos és használható az időrendi mutató, amely 1861-től 1964-ig nemcsak az indulás időrendjében tünteti fel a lapokat, hanem az éveken belül a tételszámok felsorolásával azt is közli, hogy a kérdéses évben mely lapok jelentek meg. A bibliográfiát

gazdag irodalomjegyzék, a megjelent lapok földrajzi elosztását jelző térkép és idegen nyelvű összefoglalók zárják.

Kritikai megjegyzéseink eltörpülnek a bibliográfai erőnei mellett, és inkább a nyomdai előállítással kapcsolatosak. A nyomdai munka lehetett volna kicsit igényesebb és — ha már a kéthasábos szedést nem alkalmazták — jó lett volna a könyvészeti adatokat (alcím, megjelenés helye, megjelenés ideje stb.) mindenképp új bekezdéssel szedni. Ezzel nem vált volna lényegesen terjedelmesebbé a kiadvány, viszont áttekinthetőbb lenne a kötet. Talán a használhatóságot növelte volna az is, ha a közintézményekben meglévő évfolyamok raktári jelzetét is feltüntetik a leírások.

A bibliográfia bevezetéséből kitűnik, hogy az utolsó húsz év vállalati, üzemi kiadványainak megszerzése és feltárása nincs rendben. A sokszorosított formában megjelenő vállalati, üzemi híradók kötelempéldány szolgáltatását nem rendeztük és szomorú, hogy az igen gazdag üzemtörténeti anyagot tartalmazó kiadványokat maguk a vállalatok sem őrzik meg.

Elsősorban a megyei könyvtárakra vár az a feladat, hogy a helyi kapcsolatok kiépítésével, az üzemek vezetőinek meggyőzésével a megyében megjelenő sokszorosított üzemi híradókat teljességgel gyűjtsék, megőrizték és bibliográfiai kiadványaikban publikálják. Csak így lehet egy-egy megye időszakos sajtójáról hiánytalan és kifogástalan képet nyújtani. (Székesfehérvár, Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, 191 l.)

Takács Miklós

KÖTETKATALÓGUS VAS MEGYE FONTOSABB KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAINAK 1965. ÉVI ÁLLOMÁNYGYARAPODÁSÁRÓL

E másodéves vállalkozás mostani kötete 2603 tételt tartalmaz. A megyei könyvtár 1965. évi új szerzeményein kívül a megye járási és városi könyvtárainak, valamint az SzMT központi könyvtárának a tárgyévre eső beszerzéseit is

feltünteti. Összehasonlításként közöljük: a szombathelyi Szent Márton Kölcsonkönyvtár annak idején — ugyancsak kötetkatalógus tanúskodik róla — négy esztendő alatt (1936—1939) összesen 1800 művel gyarapodott. Két számadatunk

önmagában utal arra, hogy városaink könyvtári ellátását mennyivel színvonalasabbá tettük.

De meglepődhetünk-e már ezzel a színvonallal? merül fel a kérdés. S ez annál is jogosabb, mert a közelmúltban olvashattuk a következőket: „Sajnos, a vidék szakkönyvtári ellátottsága nagyon hiányos... Az újabb kiadású hazai szakkönyveket minden valamirevaló megyei könyvtárban megtalálhatja az olvasó; a kutatás azonban nem nélkülözheti a külföldi szakirodalmat, a humán tudományok forrás-igénye pedig évtizedekig, sőt évszázadokig nyúlik vissza. Ezen a területen már több a hiány, mint a pozitívum... Még a helyi kiadású könyv- és hírlapanyag is többnyire olyan mértékben hiányos, hogy az úgynevezett helytörténeti kutatómunka is csak a Széchenyi Könyvtár állományának igénybevételével képzelhető el.” (Böszörményi Nagy Ernő: Magyar Kultúra — vidéki kultúra. = Valóság, 1966. 6. sz. 35—45. l.)

E tényleges és a vidéken élő értelmiség közérzete szempontjából nagyon fontos problémát nyilvánvalóan nem egyedül a tanácsí könyvtáraknak kell megoldaniuk, és nem egy év alatt. Mégis érdekes, hogy mit mutat idézetünk aspektusából a vasi kötetkatalógus.

Elsősorban azt, hogy a Szombathelyi Megyei Könyvtár a „valamirevalóak” közé tartozik, sőt bizonyos értelemben már megelőzi őket azzal, hogy állománygyarapítása nem marad belül az Új Könyvek nyilvántartási körén, hanem — igen helyesen — mind több könyvkereskedelmi forgalomba nem került művet is olvasói és kutatói kezébe tud adni. (Egyébként ez, ha történetesen kötetkatalógust tennének közzé, még több megyei könyvtárunkról kiderülne.)

A második pozitívum: a Szombathelyi Megyei Könyvtár ráébredt a külföldi művek beszerzésének fontosságára. Az alapvetően szükséges segédkönyveken kívül a katalógusban már elég szép számmal lelhetők fel egyéb külföldi kiadású könyvek is. Igaz, hogy ez az állománygyarapítás némileg egyoldalú: képzőművészeti és turisztikai-idegenforgalmi munkák felé tolódik el, a törekvés azonban ennek ellenére dicsérendő. Mindenesetre indokolt, hogy a jövőben még több külföldi művet szerezzenek be. Főként a világnyelvek szépirodalmának csúcsteljesítményeire gondolunk, de okos szaktudományok monográfia bázisát szintén növelni lehetne. Erre — bár a devizaellátás kérdését sem lehet a végtelenbe halasztani — a hazai antikvár és a népi demokratikus könyvpiac önmagában is sok lehetőséget kínál. Összehasonlíthatatlanul többet, mint amennyi a kiadványban realizálódik.

Itt kell szólni róla: az ilyen vállalkozás annál indokoltabb, minél kevésbé esik egybe az Új Könyvek tartalmával. Az egybeesés elkerülésének — a könyvkereskedelmi forgalomba nem került művek beszerzésén kívül — egyik módja éppen az antikvár és a külföldi vásárlás fokozása. A másik az lenne, ha a vállalkozásban — a példa az SzMT központi könyvtára által adva van — a megye más hálózatokba tartozó fontosabb könyvtárai, nevezetesen szakkönyvtárai is részt vennének.

A harmadik pozitívum a Savariensia gyűjtemény ambiciózus gyarapítása. Ismerve a megyei könyvtárnak a helyismereti gyűjtés és feltárás vonatkozásában végzett egyéb erőfeszítéseit is, feltételezhetjük, hogy Szombathelyen a szűkebb pátria kutatói már most viszonylag jó helyzetben vannak, s ez a helyzet fokozatosan tovább javul.

Hát a járási-városi könyvtárak gyarapodása milyen? A szépirodalom tekintve, semmiképpen sem rossz. Gyakorlatilag az egész szépirodalmi termés állományukba kerül. A szak- és az ismeretterjesztő irodalom beszerzése viszont lehetne bővebb. Vannak munkák, amelyeknél csodálkozni kell: miért csak a megyei könyvtárban találhatók? Aztán: a járási-városi könyvtárak olvasói miért nem jutnak hozzá idegen nyelvű szépirodalomhoz? Részletes elemzésre — sajnos — nincs terünk. Jelzéseinkkel csak annak a meggyőződésnek kívántunk hangot adni, hogy sokáig nem késlekedtünk e könyvtárkategória állományépítésének tüzetesebb vizsgálatával sem.

A kiadvány kivitelezése mintaszerű. Nála áttekinthetőbb, mutatókkal jobban felszerelt kötetkatalógus jelenleg nincs forgalomban. Az is jó, hogy tiszta típust alkot; a kisebb könyvtárakban — sokkal bővebb annál! — nem kíván katalóguspótló szerepet betölteni, hanem egyszerűen a magasszintű közművelődési, sőt: kutatói (könyvtárközi kölcsönzési) tájékozódás segédeszközéeként jött létre. Örülünk annak, hogy tanácsí könyvtárhálózatunk, miközben óriási erőfeszítéseket tesz további új olvasók megszerzése érdekében, legfejlettebb egységeiben — természetesen fokozandó kooperációval — már kutatói igények kielégítése érdekében is tehet valamit. Reméljük, hogy a felemelt példányszám (tavaly: 1500, az idén: 2000) következtében a kiadvány eljut mindazokhoz, akiknek készült. — (A Vas megyei Könyvtár, a járási, városi könyvtárak és a Szakszervezetek Megyei Tanácsa Központi Könyvtárának állománygyarapítási jegyzéke. 1965. év. Szombathely, 243.)

Futala Tibor

Könyvtári kiadványok

A VASI Szemle rendszeresen közli a megye helyismereti irodalmának bibliográfiáját. A lap idei első két számában található irodalomjegyzék különlenyomatként is megjelent a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár Bibliográfiái Füzetei sorozatban, amelynek 5. száma az 1965. év első, 6. száma az 1965. év második negyedében megjelent önálló munkákat és folyóiratcikkeit tárja fel.

GÁZFELHASZNÁLÁS címmel jelent meg az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ „A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven” című ajánló bibliográfiái sorozatának 20. száma. Tekintettel arra, hogy Magyarországon a földgáz hasznosítása erőteljes fejlődésnek indult, a bibliográfia anyaga különösen időszerű. A jegyzék a tárgykörhöz tartozó magyar és külföldi könyvek, tervezési segédletek és kiadványok, szabadalmak, prospektusok és folyóiratcikkek címadatait és ismertetését tartalmazza. A megadott irodalom az OMKDK olvasótermeiben tanulmányozható. Költségmegtérítés ellenében a könyvtár fordításokat is készít.

ACÉLOK felületi nemesítése címmel adott ki ajánló bibliográfiát az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ. Az 1963-ban, ugyancsak a Tudomány és Technika Újdonságai sorozatban megjelent, hasonló című jegyzéket az azóta megjelent főleg idegennyelvű — folyóiratcikkek esetén nagyrészt fordításban megtalálható — munkák címadataival és rövid ismertetésével egészíti ki.

ZENEI gyűjteményének gyarapodási jegyzékét bocsátotta közre a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Az 1966-ban beszerzett munkák címadatait sorolja fel. Első része a zeneművek, második része a zenei könyvek katalógusát tartalmazza. Kezelését névmutató könnyíti meg.

GÉPJÁRMŰ javítási és karbantartási munkák ajánló bibliográfiáját adta ki az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ. A Tudomány és Technika Újdonságai sorozatban megjelent füzet a bevezető tanulmányon kívül 110 magyar és külföldi könyv, valamint folyóiratcikk címadatait közli, tartalmuk rövid ismertetésével.

A HIDROLÓGIAI bibliográfia magyar sorozatának 4. kötetét adta ki a Vizgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet. A kötet a hidrológiai, vizgazdálkodási és vízellátási irodalom területén az 1961. és 1962. években Magyarországon megjelent kiadványok és közlemények címadatait, valamint a címek orosz, angol és német nyelvű fordítását tartalmazza.

FOTÓESZTÉTIKAI bibliográfiát adott ki a Népművelési Intézet. A szűkebb értelemben vett esztétikai irodalomon kívül a fényképezés társadalmi szerepével, történetével, valamint a fotószelektív oktatással foglalkozó magyar nyelvű szakirodalmat dolgozza fel.

A. Tóth Sándor rajza

46. 79.

A Szerencsi Járási Könyvtár gyerekrészlege (MTI Fotó — Kovács László felv.)

Ára: 4,— Ft

Részlet a szerencsi várba költöztetett járási könyvtár felnőtt kölcsönzőjéből (MTI Fotó
— Kovács László felv.)

„INDEX” 25449